

వీ రి క్

అంధ్రప్రదేశ్ ప్రస్తుత రాజ్యవంశమునకు మూలము సంస్కృతమున జయదేవుని రచించిన ప్రస్తుత రాజ్యవంశము. జయదేవుని విదర్భదేశీయుఁడు. విదర్భ కిష్కటిపేరు బేరారు. జయదేవుఁడు సుమిత్రానువాదేవుల తనయుఁడు; కాండీయగోత్రుఁడు; హరిమిత్రుని విష్యుఁడా. కొండలు జయదేవుఁడు వంగదేశీయుఁడనియు నందురు. ఇతఁడు పుట్టుకచే త్రైపుర దైవను శ్రీరామభక్తపరాయణుఁడు. ఇతఁడు సీతావిహారము, ప్రసన్నరాజ్యవంశము, చంద్రావతమును గ్రంథములు రచించెను. కవనప్రాశస్త్యముచే నిశితకి పీయూషపద్మం డను చిరుదము కలిగెను.

ప్రస్తుత రాజ్యవంశమునకు ప్రస్తావనలో భాగ కాలిదాస బాణ మయుర నారకపుల నితఁడు సుతించుటచేతను, మఱియు శ్రీ. ౪॥ 1247 సం. ప్రాంతమున రచితమైన సూక్తిముక్తావళి యను గొప్ప గ్రంథమున తత్కర్త జల్పబడినందు ఈ ప్రస్తుత రాజ్యవంశమునండి కలిపయశ్లోకముల నుదాహరించుటచేతను, భోజుఁ డీరూపకము నుదాహరించుటచేతను నీకవి పండితవశతాబ్దమువాఁడనుట కేవిధమైన సందయమును గన్పట్టదు.

వంగదేశమున జయదేవుఁడు గణేశుని తత్త్వచింతామణి యను ఉర్బగ్రంథము నకు అలోకనమును వ్యాఖ్య రచించినవాఁడని యొక య్రుతిహాసము సర్వజనాచరణీయమై యున్నది. ప్రస్తుత రాజ్యవంశమునకు ప్రస్తావనములను జయదేవుఁడు తర్కశాస్త్రజ్ఞుడని పేర్కొనఁబడినందువల్ల నియరువురుజయదేవు లొక్కరే అని విశ్వసించవచ్చును.

ఆర్యావీననాటకములలోఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన ఈనాటకమును అంధ్రులు 'పిల్లమురారి' అని వ్యవహరింతురు. పీనినబట్టి యిది మురారి అనర్హ రాజ్యవంశము ననుకరించిన దనుట స్పష్టము. పీనికవిత్వము వటువై నరనమై హృదయంగముగ నుండును.

ప్రస్తుత రాజ్యవంశము రామాయణకథను వర్ణించెడు నేదంకముల నాటకము. కవి మూలకథలో పెక్కు చిఱుతమార్పులు గావించి కథ నలిపాద్యముగ నడపెను. ఇందలి శతానంద రామలక్ష్మణ బామదగ్గులసంభాషణము వీనులవందై పాత్రోచితముగ నున్నది. ప్రథమాంకమున సీతాకర్తవ్యహార్య మరుచెంచిన బాణరాణియు ప్రవర్తక మెవరికి నవ్వ పుట్టినదను ? చివరియంకమున విద్యాధరమిథునము రామరావణయుద్ధమును, సీతాగ్నిప్రవేశమును, పున్నకవిమానమున శ్రీరామాదు లయోధ్యకేగెటయును సర్జించును. శ్రీరామపట్టాభిషేకములో కథ నమాప్తి యగును.

అట్టి ఈయుత్తమనాటకము సాంధ్రీకరించినవారు శ్రీకొక్కండ పేంకటరత్నము పంతులు గారు. వీరి జన్మస్థానము వినుకొండ. 1842-వ సం. చాన్సింగ్ జననము. వీరు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణులు. వీరికి శ్రీతమనభాగ్యబిల్వనాథేశ్వరులభక్తి యపారము. శ్రీ పంతులుగారు గుంటూరిలో విద్యాభ్యాసము గావించి చెన్నపురి రాజమహేంద్రవరముల

లూసి రాజకీయకళాశాలచుండి ముప్పదియేండ్లకాల మాంధ్ర సందితులై నెలసిరి. అంధ్ర విద్యాపాఠశాల అని పేరెన్నికగన్నవారు. అంధ్రులలో మహామహోపాధ్యాయునియైన మంజువారిగారి వీరే ప్రభువులు. పిరు అంధ్ర గౌహసండివని యను పత్రికను నడపి ప్రసిద్ధిగాంచిరి.

సంపాద్యునకతాబ్ది ఉత్తరాధ్యక్షుని అంధ్రవాల్మీయుడు అంధ్రవిద్యాసంపర్కముచే క్రొత్తసౌక్యముల జోపచేసెను. నాటకసారస్వతము నూర్చుముగ నాంధ్రమున పుట్టి పెరుగఁజొచ్చెను. సంస్కృతనాటకము లెన్నియో ఈ భాషలోనికి తర్జునాచేయఁబడెను. అతరువాతను వెలసినవిజ్ఞానగో నోక్ష్మాక్క రొక్ష్మాక్కపత్రికలో సంబంధము నకుంబాచ్చుకొని అనోన్యస్వగ్రంథములపై దివ్యప్రతిమిమర్మలు చేయఁచు మోమోటమిలేక వాగ్రంగమున సంపాదనమరము నెఱపుచుండిరి. వండిలుల నేను లనుమోటమిలేక పత్రికా ప్రచురణములకు ప్రోద్బుల మొనఁగుచుండిరి. కొన్నివిషయములం దావిమర్మములు వ్యక్తిమాడఁజూపఁజాలము సాతమలను వినువెల్లిందిగిది. భాషాబిజ్ఞానువుల కవి రసం కొంటెమో యువయోగవడినను పరస్పరరసానుములచే నలయఁజెన్నినట్లును ప్రపశ్యునరేష చేసినట్లును నెరనులు వెనకటయల్ల నాపత్రిక లానంపాదకులకాలమందే చివర కల్పా యుష్కములైనవి.

ప్రీ సంతోషగార సందక్ష్పతాంధ్రములం దనసూనపండితులు. మహామహోపాధ్యాయుని బిరుదులు గారి భాషాజ్ఞానిమయములు జాతును. లోలుబొర్ల నేపిరుచునునందులకే నుడితలకమున కీయనపై మత్సరమునకు హేతు వని కొందఁజెనుచును. వీరి బిల్వేశ్వరీయముపై “అనుప్రితగ్రంథచింతమణి”యందు ప్రకటితమైన విమర్శనమే యట్టి మత్సరమునకు మూల మని మఱికొందఁటి యభిప్రాయము. ఆయన యింటఁగాని, బయటఁగాని యెట్లుదారితోను సర్వకాలసర్వావస్థలందును వ్యాకృతభాషనే భాషింప ననుకట్టిన వాఁడు. ఆపట్టుదలకై ఆయనమిత్రులాయనను “అంధ్రజాన్మక” అని పిలుచుచుండిరట! ఇది యెట్లున్నను, ప్రీస్వప్నేల్గు సాందూస్థానసంగర్భననందర్శము వర్ణించుచు, దేశభాషాకవులు అన్నిభాషలలో వడ్డుములు వ్రాసి అంధ్రానువాదములతో బంధగా, ఆరచనలలోని ప్రాధికి లండన్ క్రాక్ షేర్ హ్యూమరీకంకెసెనారు ప్రీ సంతకులవారినే నమ్మానించిరి.

ఉ. ప్రీస్వప్నేల్గు నాఁ బరఃగు క్షేతముఖాధిపు రాక సామచే
తన్నముదంచితంబుగను తారకహారము వంది నెల్లదీ
విస్మయపల్ల సీ డుసే విశ్రుతనత్కృతి నాంధ్రభాషమక
మన్వినతూర్నితార గుణముకొ గవిత్వము! ధీరరన్ననూ!

—బిల్వేశ్వరీయము.

అహ! మనభాషకే యి దంతగౌరవము!!

క్రి. పంతులుగారు నీలిచంద్రిక, ప్రిన్స్ ఆఫ్ జేబ్స్ హిందూస్థానసందర్శనము, శంకర విజయధ్వజము, సింహాచలరాత్రు, దివ్యేశ్వరీయము, భగవంతునివిజయవ్యాయోగము, నర కానురవిజయవ్యాయోగము ఇత్యాదులనేక గ్రంథములకు కర్తలు. వీనిలో నీలిచంద్రిక చిన్నయనూరిగారి నీలిచంద్రికకు శేషగ్రంథముగ రచింపైన చదవకావ్యము. ఇదియు దివ్యేశ్వరాదులును ఒకప్పుడు యూనివర్సిటీపరీక్షలకు పాఠ్యగ్రంథములుగ వేలసినవి. వీరికైలి కడుపెడుదు. అపెడునుటకము బ్రహ్మరహస్యమున నైతము ప్రత్యక్షము.

మరన్నరైషమ్యముచేతనైనసేమి భాషాద్ధరణాశయముచేతనైనసేమి అన్యోన్య రచనలను పండితులు తీవ్రవిమర్శకములకు గుఱివేయుచుండిరి. బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయకాస్తులవారు శ్రీకొక్కొండవారి గ్రంథమును తీవ్రభివేషముచేసి విమర్శించిరి. శ్రీకొక్కొండవారు శ్రీకాస్తులవారు ప్రతాపరుద్రీయమును వీర్విజేందాచలెందరి నాటకములలో గ్రామ్యభాషాప్రయోగమున నిరసించిరి. కట్టాచిలగిని “వాగ్మల్లి” అను పత్రికయొకటియు శ్రీవేదము సెంట్రలరాయకాస్తులవారి కాకుంఠలము తొలిపప్పులయొక్క శతాధికదోషములు చూపినది. ఇరుపక్షములవారిని గానలసినవారు క్షామించుచుండిరి. ఉద్బంధపండితు లీలాగున చెలరేగి వ్రాసినవ్రాతలు మన కీరాటి శక్తికొంత యేవపుట్టింప నను నాఁటి కవి యుక్తము లనియే ఆచరణ మందినవి.

నాటివిమర్శన లెల్ల పుప్రయోగాద్యోచిత్యమునునుత్రమే నశింపముగ నాశ్రయించియుండెను. ఇట్టి విమర్శనములను భండించుచు శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవారు తమ “తెనుగుపత్రిక”యందు “భాషాభివక్తుల భేదజ” మనుపేరి కవిప్రయోగముల నెల్ల నారయక యెలక్షణగ్రంథమునో ఆధారముగ నిడుకొని గ్రంథములతీవ్రవిమర్శనలకు గుఱికొనించు టుచితముకా దనియు, సమకాలికపండితులు పత్రికలలో చూపణ భూరివృత్తు లగు వ్రాతలకు వత్తు లగుట సారస్వతాభివృద్ధికి బాధక మనియు పలువిధముల చూచించియున్నారు. వారియూత్సాహములకు సమాధానముగాని వారిమత మనంత మచ్చ యధిక్షేపముగాని నేటివఱకును వెలుపడ లేదు. కనుకనే శ్రీకొక్కొండవారుచేసిన భాషాసేవకై వారిని సంస్మరించుచు, ప్రసన్నరాఘవవిమర్శ భాషాభేదజములలో ప్రకాశితమైన గుణదోషముల నివృత్తపాతముగ పరామర్శించుచుగోరువారికి మూలగ్రంథ మత్యావశ్యకముగావునను, బ్రహ్మశ్రీ వాఙ్మయ రామస్వామికాస్తులవారికిని శ్రీపంతులవారికిని వేల సిన చిరకాలజైలిని భ్రుంహించుకొనియా, నీ గ్రంథమునను పునర్వద్రణ మత్యంతావశ్యకమైనది. ఆలోచన దీర్ఘ సంకల్పించిన భాషాద్ధారక శ్రీ వాఙ్మయ వేంకటేశ్వరకాస్తులవారు ఆంధ్రలోకమున కెంతయు నాదరణీయులు. వారి భాషాసేవ చిరస్మరణీయమైనది. ఈతొలివ్రాత వ్రాయు నిమిశము నాశీనమందులకై వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

శిన్నపట్టణము.

3 మే, 1945.

వేదము లక్షీనారాయణశాస్త్రి.

శ్రీ ప్రసన్నరాఘవాయ నమః.

అంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకము

పీఠిక

హ్లో. శ్రీతనుమధ్యా మంబాం జగతాం శ్రీబిల్వనాథ మపి వితరణ
తచ్చివమిథునం శివదం శివాయ చేనోంబుజే భజేఽహమిహ.

క. తనుమధ్యం బిల్వేశ్వరు, నిని జగములకెల్ల జననిని జనకునిఁ ద
ద్విసుతశివమిథునమును శివ, మునకై సేసింతుఁ జిత్తమున శివదంబున్.

చ. భువి జయదేవనామకదిపుంగవసిర్చి త మై ప్రసన్నరా
ఘవ మనునాటకం దెసఁగుఁగా యది ప్రాకృతసంస్కృతాత్మకం
బవు నిది తత్సహంధ్రకృతి యంచితమాంధ్రప్రసన్నరాఘవం
బవు ననఁ జేయ నెంచితి సహాయుఁడు దేవుఁడె సేసు రత్నమన్.

క. వద్యమునకుఁ బద్యంబును, గద్యమునకు గద్యమును దగం బొడకట్టుకొ
హృద్యంబుగ నీకృతియం, దాద్యకృతిం గాంచినట్టు లర్హులు పొగడన్.

ఉ. టౌఁ గనుకొ దదర్శ మిట సారయుఁడీ రసికు ల్పనుంబుగా
బాగుగ నున్నచోటులను బన్నుగ మూలకృతీశు నెన్నుఁడీ
బాగుగ లేసిచో ననుఁ దపం దెగడుండు ప్రసన్నరాఘవం
దేగద నాటకం బిది మహిమహాసీయమె యాతఁ దద్దయన్.

లే. అరసి సిద్ధాంతి శివశంకరాఖ్యకాష్ఠి, కరుణ నాంధ్రప్రసన్నరాఘవము దీని
నంకిత మొనర్చు నీతండ్రి కనియె మెల్లి, “నాత్మవత్సర్వభూతాని”యనువడువున.

చ. అవుటఁ బ్రసన్నరాఘవసమాహ్వయనాటక మిద్ది రాఘవం
డవుటను దాతభక్తిభరుఁ డాక్రమముం గ్రహించి యాకృతక
బ్రవణత నాదుతండ్రికి నిరంతరకీర్తి భువిం బ్రవర్తిలక
దిని బహుసౌఖ్యము లెలయఁ దృప్తిగ నంకిత మే నొనర్చెదన్.

- “నీ. నరసుతుఁ డెన నేల సురసుతుఁడును నగు భక్తి కనిరతత దానవరత
 రమ్యుండు విద్యచే సోమ్యత మితహితనవ్యభాషణముల కాంతపృత్తి
 సింహసంహనమందు స్థిరత కౌర్యముచేత సంరచరల తెచ్చె నరు తెద రిక
 గణనియుఁ దలఁడె లోకత్రయజయమునఁ గామరూపిణుఁ గనకతన
- గీ. రాజపూజ్యుండు స్వాత్మితరక్షకుండు, యమనియమముఖయోగాంగుఁ డాత్మబోధుఁ
 డుచితవేషుండు భూసురుఁ డుత్తరుండు, శ్రీముఖాభిఖ్యుఁ డికఁడె నాఁడెలంగునతఁడు.”
 (వీ త్వే శ్వరీయము.)

పాత్రవర్ణనములు

- ఓంకారవాచ్యభక్తున, కంకరహితనచ్చరితున కాత్మజ్ఞానకుణ్
 శంకాతంకాజ్ఞానకుణ్, శంకరసారాయణైక్యజ్ఞానకుణ్. ౧
- నరసింహకులమురునన, నరసింహ సువిశుతునకుఁ బ్రణయవినయునకుణ్
 నరసింగరాయశర్మకు, నరసాధిదేవరూపనాచురతునకున్. ౨
- మహితాదివేదనకుఁ బాఠహనికామిత్రగోత్రభవహాస్యనకుణ్
 మహిఁ గొక్కొండగృహఖ్యున, కవితపదైకాజ్ఞానకు మహాభిజ్ఞునకున్. ౩
- శిథిలేతరనిజమతునికి, బుధవినుతాచారునికిని బుణ్ణాత్మనికిణ్
 గుధరవరసుధీరునికిణ్, మధురహితమితాత్మభాషణప్రాధునికిన్. ౪
- వాదప్రతివాదాభా, వాదరునికి దీనిబాంధవావసునికి న
 తోయదారునికి నుదారుని, కాదృకవినయునికి ధార్మికాగ్రసురునికిన్. ౫
- యతిభక్తునికిం గోవిం, దతనయచాగోద్యవునికి నరసాంబాన
 త్పుతునికి రామాంబావతి, కతులమతికి నాజనకుని కధికసుకృతికిన్. ౬

ప్రథమో క ము

కా. చేయుకొ శ్రేయము నన్ని ప్రదులతాత్రికాంగుళిశ్రేణికన్
జ్యాయశ్శోణసరోజకోరకం ద్రాక్షురత్నతులుకొ
వ్రాయు న్నల్పమొగంబు నెది మేల్ వ్రాల్చివ్రాల్చింటిచ
న్దోయిం తెక్కిరలందుం బ్రతముల నెంకో నేడ్కు నున్దొస్తున్.

వ. మఱియొన.

కా. అరూఢి స్ఫుభదం బవు న్న రిముఖాబ్జాం ప్తదాన్యాభరి
ధీరోదాత్తమనోహరం బచె నదాత్తిం బాంచజవృన్దనం
బారాల్లంఘితమేఘసాదవిభవం బై కుంభకర్ణవృధకొ
గురించుం దితిశేభరాజికెది న్నిల్కొల్పం దకాన్యాకలన్.

వ. అదియునుంగాక.

ఉ. పొక్కిలితద్వివల్ప గదుం బొత్పెనంగం బొగడంగం గన్నులం
జక్కంగ పిప్పెలర్చంగను జందురుమో ములరంగం గిక్కమై
గ్గక్కన నుక్కుమూతి ముకుతై పిఘా, స్వపదంబు సిక్క
వక్కువ వాక్విటిం గ నెడుమాధవుం డేలెడు మమ్ము : మున్.

[రాం ద్వి త మం దు]

మాత్రధ రుండు : [మొందు చుచి కనార్థముగ.] ఔర ! విప్రకారముగ
నీది నివదులు నిజాన్యకారదారవింపలాస్యలాలసార్యాలోచనభంజనండును, నిఖిల
మునిజనసరోరంజనండును, కవర్ధరంగనర్తితగంగతరంగనికరుండును మందాకినిహరి
చందనలాలాటికాయమానమకుటఘటితనవసుధాకరుండును, అక్కటికమున కిక్క
యొను, ముజ్జగమ్మలనుకమ్ములం గలిగింపంగల తెలిదామరుదుంబయిలకయును, మొద్దుణ్ణ
సంచన్నుండు నైన శంకరునియాత్రయందు గుమిగూడియున్నవారు? కనుక, వీరి
ప్రాయః జేరి, న్నకలావలాకనానుగ్రహముకై వేయకొనియెద. [అంతయు విమ
ర్శించి] అవుణ్ణో, నేడుకోలున నేమి? ఎందువల్ల ననగా;

క. నేర్పరులు రూపుచేతనె, యేర్పఱుపంగలరు పరులయింగిత మూహాకొ
నేర్పడనిమొగలివ్రావు ద్రలిర్ప న్నలపునను నకులలిలం బోలన్.

[విలకించి సహర్షంబుగ] తగు నీయనుసంధానముచలనచే, సామాజికసమాజముచే బోధింపబడినవాఁడు మీఁద నాయొక్క వెలికాఁడు రంగతరంగుఁ డిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

నటుఁడు—[ప్రవేశించి] ఓయిభావా ! సభవారు నాచే నీకుఁ జెప్పించుచున్నారు. ఎట్టి సంగతి, భరతరాజు [అని సగంతుట చెప్పుచుండగా].

సూక్ష్మ నాటకం—[చెప్పుచు] హా ! అయ్యో కృతము దత్తము. ఇప్పుడెక్కడ నున్నావను. మన సమాజ విదు.

న—భావా ! ఇప్పుడిది యే మహుక్త మని పిలువబడినది ?

సూ—ఓయీ ! ఇద్దరొకరు, పెద్దవాఁడుండఁ జిన్నవాఁడ నైన నాయెడ రాజవదము చెప్పబడియె. నేనన్న భరతమాట్రుండనే. మఱి నాయన్న గుణారాముఁడు రాజవదభాజనుఁడు.

న—ఎట్టిగుణములఁ గలయట్టివాఁడు నీగుణారాముఁడు ?

సూ—ఓయీ ! పేరనే యుత్తరము దత్తము.

న—[నవ్వి] గుణములపాఠిక పేరనే యెట్లు ?

సూ—అట్లే.

తే. గుణగణములను రూపించు గుతుక మొదల, గొప్పవారికే జేరె యీక్షిణియందు మొగి మువర్ణంబు శ్రీభండమును మఱియును, దెలియ రత్నాకరసుధాకరు లెటుల.

మఱి యిది యేమి ? గుణారామునందుఁ జేరుచేతనే గుణాధిగమ మెట్లని యపహాసించబడియె? ఎవఁడు జనకుఁడనుపేరుగల యేలికయోలగంబున హరచాపారోపణంబును రూపకము నభినయించి, కడుఁ దనిసిన యాయొడయనిచే నీయఁబడిన రంగవిద్యాధరుఁ డను ఖ్యాతిం గాంతంబోలెఁ బడనె, వాఁడుగదా !

న—అతఁ డిపుడేనా డలరించుచున్నాఁడు?

సూ—దక్షిణాపక్షమును. దక్షిణాత్ముం డగు నొకానొక నటాపకఁడు డిగుణారామునా మము తనదియే యని చెప్పుటచేత నీతనియొక్క రంగవిద్యాధరుఁడను ఖ్యాతి వానిచే నపహృతయయ్యె. అయ్యది విని గుణారాముఁ డాచన కరిగె. మే మిప్పుడు మీటిమి, సుకంఠుఁ డనుపేరుగల గాయకునితోఁ జెలిమిచేసి దక్షిణాత్ముం డగు వాహిసీపతి యొక్క యోలగంబున రంగనంగర ముపక్రమించినాఁ డని.

న—అహా ! మహోపక్రమము.

సూ—ఇం దచ్చేయపు పుట్టుదుగద ! ఎట్లు లన్న:

ఆ. దినమనోజ్ఞభుజ మవికసితాంబుజసేత్ర, శరదుర్ద్ధిభూర్ధ్వ సంప్రవహన
చంద్రికాస్థిత యపు సత్కీర్తి నవహృత, వసుకం బోలె నెనయం దవలం దెవలం.
కనుక, సామాజికలయొక్క సుదేశకరహృదయ సంకయం జెప్పఁడు.

న—ఎది యన నినియె గద, నీచే నభివయింపఁబడుదానిం గాంచెదను.

నీ. ప్రతియంశం నగు * నన్నెలసాంబరంబు * న్నకలంబునా, బి * కాంచెయిమఱి ము
* ఘర్షితలాంతునికై * పదీపత్రత మైత * గాఢోపహ మైత్రక * టసు
సంసర్గమై లా * కనత్తు సంతై కాట్య * ముబ్బుప్రబంధమ స్వస్థిమిగిని
వేదరాశికి నెట్లు వేదాంతకాస్త్రమ ట్టపును సాహస్యవిద్యకు నెది దుద
నమరు నమరాద్రి వలె మువర్తాద్రిరుచిర *, పదకలన నల్పరోగసభంగియత్తు *
ప్రకటనియార్థమున నిధిపగిది గనికృ *, తంబు శ్రుతిరంజనంబు గేయంబు మకృతి. *

నూ—[విమర్శించి, సహర్షంబుగ] మారీహా! ఏ మని పేరుపొందిన దీనాట్యప్రబంధ మని
యెఱుంగుచున్నావా? [వెండియు విమర్శించి, విహసించి] ఓయీ యేనాదల నత్తమిల్లి
యున్న నల్లగల్వరేకును గడలికడకుల గమికడ నెమకునట్లు దీనినామధేయమును వేఱు
గా నిరూపించుచున్నాను. ఓయీ! ఇదే యీపద్యమునం బాదించండి యేడేసియక్కర
ములంగల పదిబంతుల నొగొచ్చాసినకొ. “ప్రసన్నరాఘవనాటకము” అని, మఱి
యెత్తుగీతి నాల్గడుగుల యంత్యాక్షరంబులం గ్రమంబుగం బతింప, “రత్నకృతి” యని
సువ్యక్త మవును.

న—[పద్యముం బఠించి విమర్శించి సహర్ష నిస్తయంబుగ] అహా! ప్రసన్నరాఘవనాటక
మనునది యీదృశ్యప్రబంధమునకుఁ బేరుపరిగాని, రత్నకృతి యన నేమి?

నూ—క. తనుమధ్యాభిలేవుల, తనయం దవలం బ్రథితుఁ డయ్యెఁ దచ్చిన్యఁడు న
ద్విమతుఁడు గొక్కొండొన్వయం, డన వేంకటరత్నశర్మ యతనికృతి యిదొ.

న—ప్రసన్నరాఘవనాటక గ్రంథమునకుఁ గొక్కొండ వేంకటరత్నశర్మ కర్తయూ?

నూ—ఈయంధ్ర ప్రసన్నరాఘవనాటక ప్రబంధమునకు.

న—ఈభాషాంతరికరణమునకు ముం దీనాటక మేభాషయం దుండెను?

నూ—దేవభాషయందు.

న—అహాహా! కవుల నేడు కలువలవికసనమునకు నెన్నెలయందున చదువులయన్నయొక్క
మక్కుప వెంపుసొంపు. దాని యనుభావమువలననే కవుల కిటువంటి వింత తీపుఁబలు
కులం వెలయుచున్నవి.

నూ—కట్టిని యీ కవిచేతనే చెప్పఁబడియెను.

చ. చదువు వెలంది త్వచ్చరణసారసరేణుకణంబుచిత్తభూ
మిఁ దనరునజ్జనాళి కెడి మించు నదే కవిత్వతాత్పర్యైక
బొడలెడునీచెవిం జివురు పొందికమాత్తచలభిరన్నర
ద్దదితనుపారిగొతకలికాప్రబంబుల బొద మూసెడికె.

[విమర్శించి] పలుకు మించుదోగి యను రాయంద యెవ్వనియొక్క మొగముదమ్మి
నిమ్మగ నెనసి, నలువమోముదామరతోట చెఱలాట యెటునుపోక నెనయునో,
ఆ కవిప్రహ్లాద యవు వాల్మీకిమనియందు నాచిత్తము మఱియుఁ గౌతుకాయత్త మగు
చున్నది.

న—మజ్జగంబులందు నిది యిట్టే కదా.

ఉ. శ్రీరఘరాముకీర్తినటి చెన్నుగ నాడంగఁ దోగఁ ప్రాయు వా
ద్యారవమాద్యముం గలుగు నట్టిఁ డెసంగెడుఁ బుట్టుట్టువో
వారక యేనిమోమునెలవల్లును గల్గినకావ్యసత్పుధా
వారిధిఁ ద్రావి నత్కవి నవస్తనయిత్తుతతు ల్రసంబిడున్.

[విమర్శించి] ఎవనికీర్తియనెడు పున్నయవెన్నెలచే మద్దితబడినదై వాల్మీకియొక్క
యుం జడవునంద్ర ముల్లసిల్లెనో, ఆరాఘవంద్రుడే నాయెన యను వెన్నెల
పులుగును నలరించుచున్నాడు.

మా—ఇది యుక్తము.

తే. చంద్ర నందును శ్రీరామచంద్రునందు, నల్లగల్వలనెయ్యంపు బెల్లఁ జిగిసి
సౌభగమిఱుమిటాయలమాపునందు, నెలకి న్నది ముఁ మొంద దెసక మెసంగ.
మఱియు, మారిపా!

తే. వడిగఁ బుడమికిఁ జిగియెడి బమ్మిమ్మ, ద రి బడయెడియలజడి దలంగు నెల్లు
రామగుణకీర్తనామృతరస్యవాసి, యంగుఁ గ్రుతక యుండిన ననవు మిఱు.

న—తునుమితరానమ్మును దుమైదలవోలె నేల యిళవు లందఱు రామనినే వెండియుం
గొండాడుచున్నారు ?

మా—[విహసించి].

తే. తమ్మునెమ్మది నెందునుం దనుపుఁదమమ, సుగుణమణిగణ మిడుఁ గాన నుకవులెల్ల
నల్ల శ్రీరామభద్రునె యభినుతింతు, వారి కవి దోష మే గుణవర మగుంగద.
ఇదియునుం గాక, మారిపా!

ఉ. దేనికి నచ్చరిత్ర మవు దివ్యము బీజము ప్రజ్ఞ మొల్కవై
జ్ఞానికకాండసంగతియుఁ గాండము గావ్యము నూత్న పల్లవం

దా నొగి సూక్ష్మాతకవితావనిజం బడి రామనత్కథా

నూనఫలంబు లేక మఱియు స్వీకర్తృక మేనిచే నగున్.

ఎవండు పెండియు నీ ప్రబంధము చేతక గవితాకామిసీకేలికర్ణపూరవిహారలీల ననుభవించుచున్నాడు ?

నూ—[ప్రాలయలుకగా] మారిమి!

మ. ఎనయించుం దగ నేనిహిగ్విలననం దేక్షాక్షిబింబాధరం

బున కెంతే నధరత్నము న్నధురసమ్మూర్తిం గనీం ద్రుండు ప

న్నెను గన్నాడ దతక దాతభేయమును గొండియ్యండు నీపించులన్

దినుసారం బయదేవుం డొందఁడొ మహాదేవాత్మజం దాదటన్.

మఱియును,

ఆ. లక్ష్మణానుబోలె బలినుమిత్రాగర్భ, శస్త్రదైనయితనికి న్నదమున

రామచంద్రచరణరాజీవమున భ్రను, ధృ)మరభౌవ మొందు స్వాంత మరయ.

న—చంద్రచరితము నెఱుంగని చక్రారముయొక్కసరణి నెక్కరణి నే ననుసరించిరాను !

భావ ! ఈకవియే నాకుఁ దన కృత్రిమైత్యమును సాదరముగ నొనరి యిచ్చానం

జెప్పెం గాపాడఁజిగిన దిది కలంకదొంగలవలననని. ఆయనయును నాచే నవినయముగ

నిట్లు విన్నవించఁబడియె.

క. వీరున సిడి యునిచి పెదకొ, బూని కలం దాల్చి చేత మొనయించి యెదకొ

ప్రేసామహారభయమునఁ, బూనికి నీపల్కుము కైముల నేఁ గాతున్.

నూ—మారిమి ! ఈయశీకశంక యాకవి కేల ?

క. మలలితవచనమృత్తకొ, లలనం గృలిసోమనిదాని లాలసుడై మ్రు

చ్చిలి యెవఁడే న్గదలికి నన్నులిదరి జేరిననుమేలు వడయునె చెవుమా.

న—భావా ! ఈతండు ప్రమాణప్రవణండుగాను వినఁబడుచున్నాడు. కాన నే నందు

రేయెండ యెండలందునలె గవితృత్కర్తృత్వములయం దేకాధికరణస్మృతిత్వముం

గాంచి కౌతుకముఁ గొంచుచున్నాను.

నూ—ఇందేమి కౌతుకము ?

చ. గొనబగువాని యెవ్వరిది కోమలకావ్యకలాకలాప యా

ఘనులకు డిందునే యరయఁ గర్కశలర్కచహోవిజృంభణకొ

అనువుగ గోభు లుంచఁబడు నన్నులచన్నుల నేరిచేత నె

న్నను మదకుంభికుంభదళనమ్మన నమ్ములువోవె వారిచేన్.

న—దావా! నిజకవిత్వతత్త్వవిశేషమిదిను నీసభిషు తెట్టచ్యునియొక్క కవికచేత
జొక్కుదురు?

నూ—ఇది కలిగినదే. మాత్రహ! ఈతనిచేతనే చెప్పబడియె.

ఉ. చెందుచున్నొక్కనైభవముచేతను సంతస మెంతయేనియుం
బొందుదు రన్యూహులను మోదముఁ గొందఱుసాధు లెందు మా
కందము స్వామివాలమునఁ గల్గియుం బా మకరందపూరముం
తొందఁగఁ గోరదే కలశజీవనకేము నైకమేనియున్.

న—అహ! ఈతనిపలుమల సరళతయు మృదుశతయు.

నూ—ఒక్కచో పక్షయం గతినతయు.

న—[సకాతుకంబుగ] ఎట్టిరెంటికి రామణీయకము?

నూ—అట్లే. ఇట్లే యిక్కవిచేతనె పక్కాజీంపఁబడినదిగద యిది!

ఉ. పక్రములం గశిశ్వరులవాత్కుల దూఱుదురేని బ్రాకృతుల్
పక్రముల స్త్రృగాక్షులయపాంగము లెన్నరయేని సీరసుల్
పక్రతఁ గోరదే బుధులస్వాంతము దచ్చతురత్వవిజ్ఞతక
పక్రముఁ గ్రొన్నెలన్నివుఁడు బల్వడిఁ జెల్వంగ హాళిఁ దాల్పఁడే.
మఱియును.

చ. పరంగ సుధాభియం దమృతపానముఁ బల్కఱుసేయుచుం బయో
ధరుఁ డుడురూపము ల్పఱుపు ధారుణివై వడగండ్ల నవియ్యం
గరకలు గ్రాలెడు స్థణముకాలమునం గతినంబులై యబే
నిరతసుధోద్ధిరంబులునునీధులనత్సృతిభోక్తు లొప్పెడున్.

న—యుక్తము. ఈకవి కంఠకరణ మేమో ప్రమోద మేదురము. అందువల్ల నిటువంటివి
సుధాశీతలంబులు నూత్న లుల్లిసిల్లుచున్నవి.

నూ—ఉ. దేనికె జోరుఁ డొఁ దుఱుము ధీరమయూరుఁడు గర్జపూర మా
లేనగ వొను భాసుఁడు పరివృథిరాసము గాళిదాసుఁ డా
నొ సరయంగ హర్షుఁడు సుహర్షము బాణుఁడు పంచబాణుఁ డా
నేనికె గాద దిక్కవిత యిచ్చవధూమణి కొతుకాత్తికిన్.
మఱియును.

అ. కాదు బ్రహ్మవిద్య గాదు రాజ్యేందిర, గాని కవుల కవును గవితలలిత
జోక నిడఁబడుచును లోకోత్తరునికయి, తూఁతురీతిఁ గూర్పుఁ గూర్చిఁజేర్చి.
[నేపథ్యమందు.] బాగోయి కుశిలవోత్తంస బాగు.

నూ...అహా! చూడవలెననిప్పుడు చూడవలెనని ఉన్నాను. దీక్షపూరితముగా ఉన్నాను. ప్రభుత్వమును బూనినవాడను, ఈ ప్రభుత్వమును బూనినవాడను, ఈ నిత్యమును నిలుచుట మన కనుచితము. కనుక ఇదిగోలెదము. [అని నవ్వుచును]

ఇది ప్రస్తావన.

[తరువాత చాలావేలమును ప్రవేశించుచున్నాడు. కాదు బ్రహ్మవిద్య యను సాధనమునే చదివి] ఇట్లే యిది. అట్లుగదా; ఈరాజు జనమును నశలజగజ్జనయన నశినద్యుమతి యువు నొకానొక పురుషునికే నొకడుకనియ నొకడు నెప్పుడ గన్న వాడై మాగురువుచే నుపదేశించబడిన బ్రహ్మవిద్యయందును, కులక్రమాగతమైన రాజ్యసంపదయందును, బొత్తిగా నాదరములేనివాడాయెను. [చెవి నిచ్చి] ఎక్కడి దివి నింది స్వీడియయెక్క మ్రోత? [నిమగ్నమై] నను. మాగురువు నేరదయ్య వాడను, వాతాహతకర్మచిత్తవీణాగుండును, జేబునీరాబొలియు నైన గారు దునిచేత గలిగినది గాచోలు. [మీరదనూచి] అహా! శబ్దసామ్యమువలన మోసపోతి ఇది కన్నునిపలుకులగల తుమ్మెదకవయా? [చెవియు నాలకించి, సహర్షకౌతుకముగ] అహా! భగవంతుడు డగు రాగిశ్వరుని యుగ్రహయహిమ! దేనిచే నే నుపదేశించియొక్కయు నూటల బేలవలుచునున్నట్టి యుగ్రహయహిమ! బడసినాడనో! కనుక నివి పలుకువలకుల నన్నిటి నాకర్షించెదముగాక. [అలకించి] ఒక్కడేమి పక్కాచించెను? చెలికాదా! కలాలాపురదా! ఎక్కడనుండి వచ్చినాడనో? యడుగుబడుచున్నాడె? మఱియొకడేమిసెను? చెలి! వధుప్రియ! అనంత వికసనంబగు నన్యతకర్మధర కర్మ మంజుల మందాశు కమలవర్మముచలనముగ నేను నచ్చినాను.

దా—అహా! వీనిపలుకు నిన్నాజమును, పేగుపొందికయును, [మఱియు నాలకించి] కల దొకానొక శ్రోత. కలాలాపురదే మనియెను? కలదుగదా; దీక్షానీకర్మ దుత్కల్పకమలమయం బగు దండనొసరి దండముడి ను ప్రసన్నుడైన నుధాకరమాశితో వేయిచేతులబలియుండు బలినందనుండు బాణుం డిట్లుచెప్పు. దేవా!

అ. లంకజేనికయిబలంబునం బలములు, వెండిసొందకంటె వెలయు బలిమి

గలుగు నెద్ది మాజ్ఞగంబుల నే నందు, సఫలముగ నొసర్తు నదృశతతి.

వక్కాచించబడియె ముక్కంటిచే.

క. కల దది నాయది దివ్యము, విలు మును పునువలదె జనకవిభునొద్దం బురం

బులు మూడు మిడుతకనమును, జెలువఱు గనె దేనిములికి చిచ్చున మెచ్చన్.

అది విని తన నేయిచేతులఁ బాఁచుకొనుచు, బాణుండఁ బయలుబెడతె. మేము నేడుక
తోడ నిచ్చటికి వచ్చినదామఁ. ఏ వెన్నెముకను యిక్కడికి నరుగుపెంచినాడ వది
వెండియు చాచుము. అచ్చటి వృత్తాంత మెటువంటిది? [వెనిసిల్చి] సుభాస్త్రియుఁ
డేమి చాత్రచ్చె? నేను వానవుని వనముననుండి వచ్చినాను. అందు నాచే నొకా
నొక సికాచరుని గర్జిత మిది వివరించెడిది. ఓహో! తోటవాండ్రారా! రాత్రించర
చక్రవర్తి రాజసూత్రినఁ బూజింపకయుండ, నెట్లు కోయబడిన కనుమములఁ గలదిది
నందనవనము? వారిచే బలకలబడినది. మీరు లంకమన్నీనిలెంకా! ఇది మన్నింపఁదగి
నది. ఇప్పుడు, బాసో! స్వయంబరావలొకనోభుక్తిక నలమరలొన విహాన వితానముల
కై సేతకై మిక్కుట చావు పువులయొక్క యుక్కతగద? అది యాలించి, వాఁడీ
వార్తయే లంకేతునకుఁ బూల కాసికగా నొనర్తు నని చూయెను. నేనో విసోదంబున
నిచ్చటికి వచ్చితి.

దాల్పాధ్యయనఁడు—[నహర్ద కాతుకంబు] ఆహ! ఏమో క్రొత్తవృత్తాంతరహస్యము
సుభాగరద్యయమువలన నాచే వివరించెడిది. [అలొచించి] అయ్యో! ఇయ్యది పెను
బెడవకుఁ బుట్టిఁటి మొలక. ఎట్టాలన్న; ఈ సీతా స్వయంవర చార్త. బాణ రావ
ణులయొక్క చెవుల కెక్కినది. [నిరూపించి] చిక్కడమంబున నిర్విహరం బక్కతలేదు.
భ్రమరోక్తులు భ్రమరొపశంబులుగాను సంభవించుచున్నవి. [వెండియు విచారించి]
ఇది భ్రమరమాత్రములు గావుగా? ఎట్లన్న;

క. మంచేతరవరసని, వ్యందమహోదారసుందరాలావంబుల్

వండులవలె గన శ్రవణ, నందకరంబు లిది నెలఁగు నరు లరుచందన్.

[నేషధ్యమండు,] మనీ! యుక్తయుగా నూహించితివి. మేము వండులమే కదా? పలు
ఁజలచుండి వచ్చిన ముపుల గొనములగముల నెన్నుకొ జనకరాజుచే నియోగింపఁ
బడినవారము.

దా—[తనలా] ఆహ! మహాత్మ్యము! నావచన మెది తుమైద దోయిచే జిగిర్చి
నదో, యది వందిద్యయముచే బండినది. అందువలన నొదవినది సీతాస్వయంవరావ
సరము. కావున నేను భ్రమరవృత్తాంతమున గురువునకు విన్నవించును. [అని
నిష్క్రమించు చుట్టె.]

ఇది శుద్ధ విష్కంభము.

[అంత వండు లిరువురు ప్రవేశించుచున్నారు.] వారిలో నొకఁడు—చెలికాఁడా! నూపుర
కుఁడా! చూడు చూడు.

క. శ్రీలింగ దమతమదిక్కున, భూతలవశు లున్న పీఠపుంజము పొలుచున్
సీతాస్వయంవరముఁ గని. నౌతుకమునఁ గూడినట్టికడలగమి యనన్.

నూ—నెయ్యిఁడా! మంజీరకుఁడా! చూడు. అ. ఇయ్యెడ, పలుగొమ్మలమెగమ్మల
కొమ్మల నునుపు గమ్మలచే జేయఁబడిన గడ్డలందు గూర్చున్నవారును, కెంపుమై
పూతలం గలవారును, నైనతేడ్డు కట్టుకొనివున్నవారలొట్టకొన నున్నట్టి బంగారు
సింగంబులవోలె గ్రామమున్నాడు. మఱియు బాలవెల్లి పల్లుచోనలం గ్రామము
న్నిగుడుచున్న వెన్నెలతేని చాయలో యన మెఱుముచున్నారు.

మం—చూడు. అ.

చ. వరనటపంచకాఖి వరివర్తితసూత్రవలగ్నమైన యీ
ద్వీరదరదోరుమంచకృతవిభ్రమపుత్రిక యాడు నిత్రజీక
బురరిపుచావ మెక్కిడఁగఁ బొంపివివోయెడువేడ్క నిక్కు భూ
వరులయలిత్వరాన్నిత విభావనమైనది చిత్రవృత్తినాన్.

నూపురకుఁడు—పీయి నెయ్యిఁడా! ఇకఁ దెలివెడు? ముక్కంటివింటి నెక్కిడుట
యందలి మిక్కుటంపువేడ్క యనెడు నామనలభ్యుచే విచ్చిన గగుర్పు మొగ్గల
గమిచే గై నేయఁబడిన తనబుజమ్ములనెడు తియ్యమామిడికొమ్మదోయిం జూచుకొను
చున్నాఁడు.

మంజీరకుఁడు—స్వకీయ యశస్సుగంధసముత్సుకితచారణపట్నరణకులకలముఖరితదిగం
కుఁడు కుంతలాలంకారుఁడు మల్లికాపీఠుఁడను పేరుగలవాఁ డీతఁడు.

నూ—నెండియు నితం దెవండు? దప్పుగ నెగఁద్రోయఁబడిన బంగరుకడియముచేతఁ
దెలవఁబడిన తన సింగాణిగొనము తాఁకులవలనం గలిగిన కాయలచాయచే నంద
మైనభుజమును గనుంగొనుచున్నాఁడు.

మం—ఈతఁ డుత్తరదిక్కు త్రకాశినిఘాలఫలకాలంకారుఁడు కాశ్చీరలిలకుఁడు.

నూ—మఱియు నెవఁ డీతఁడు? మగఁటిమి కలిమి గంధపుంజెట్టుకొమ్మకుఁ బుట్టుపుట్టు
వపు కత్తిర బట్టుకొని యున్నాఁడు.

మం—స్వప్రతాపప్రభావటలపాటలితమలయాచలనితంబమందలండు కాంబీమంద
నుండు వీరమాణిక్యం డని పేరువడసినవాఁడు తేఁడు వీఁడు.

నూ—మఱి యిక్కఁ దెలివెడు? ఎడయని గగుర్పుగల చెక్కిలంక గదలు పోగుల దాల్చు

శాసమున జెల్లడిపఱువబడిన ముక్కంటివింటిని వీనుసామ్యుగం గావించుకొనుటయందు వేడుక గలవాఁ డగుచు వెలయుచున్నాఁడు.

మరియును, అసమనానితీ మహార్థ వమకరణ మత్స్యరాజు.

నూ—వెండియు ఏదొడవందు? గంధపుఘ్రాతచేతకొల్లవైన తనబుజునులచే బోల్చుబడిన చిలువతోనిమేనిజిగి గలవాడు, వైడ్యకొండవింటిదంటుంటిం బూవువంటి దనియెప్పుడు నిలుచున్నాడు.

మరి—వీడు, స్వస్థుకూర్చిఁబోయిరి. అంతట విశాఖఁగి స్థలంబందు నుత్తుంగదోస్తరంగుండు
సింఘరాజు, [వ్రుత్తియొ సకౌతుకంబుగ], చెలికాఁడా! చూడు వీరిని.

గీ. కడకముక్కులటివింటి సెప్పడెమనేడక్క, రోమహర్షణముం గల రుచిరబాహు
లవనిబాలోకనసుకుతూహలవికటిత, హృదయుం లగుదున్పవారు తేరి జ్ఞెల్లయెడల.

నూ—[చెవినిచ్చి] సెచ్చెలీ! తెలియబడని యింపయిన నిబ్బరపుఁ బెన్నుగ, ఏదీదీ ?

మం—క. దివిజేంద్రచాపయంత్రమై, ప్రవర్షణమునను జనుభునవర్షముధ్వని నా
శివునిగాణిం గొనివచ్చువరమదేవుములయలలిపు సుము చెలంగున్.

ఓయీ! శంకరశర పరిమండిత కాండాన మెట్లు లేబడె? [వెండియుం జూచి] ఓయీ!
అద్భుతరసైకతాంజవరంగమండపము కోదండరత్న మిది.

చ. గొనముగలైన మైనులియ గొప్పగ దప్పించి గన్న చన్నగే
 తుని దగనూర్పుగాడునను జొప్పుడుఘోరవిఘ్నకీలీ
 లను లలిగాలఁ బూర్తయివల్లసితంబును జోపనోపే చే
 నను వెలవడముల్లు-లనునంబగుగాడుపు ఘోరఘోర మె.

నూ—హీయా! ఎందు సువర్ణసుయపత్రపత్రిభావమును సువర్ణరథుఁడు గోవిందుఁడు
 పొందిన నని బృందావరమలచేతం దలఁచఁబడెనో, అదియ యిది త్రిపురవింశతము
 కారుకము.

మం.—చుట్టు చీరిగి, రాజులారా !

కా. అకర్ణంబుగ నీడునునీనారధనం బ్రావల్లిశ్రామందనం
దేశల్యాణగుణుండు వానికడకే యింటిందంగ న్నచ్చుం దా
త్తుకాంతాత్తుజ మందయాన దరహాజత్తుంబికా శ్రోణియై
య్యశ్చాక్షిమహోత్సవంబుకొని కాన భాగ్యమెవ్వనిదో.

[విలీకించి]. ఓయీ! నమయనంచారనమిశ్రద్దండస్థలకర్త జనున్మణరణరణన్. జితుండలం

గీ. కనుకనుమి వెల్లడిగ విలుకాండ్రచేత, భక్తయే చూడబడెనది కత్తి గాదు
చేయబడిన దుబలిచూడ్చి సిద్ధి గాదు, తలయె పలకబడినయెది భువు గాదు.
నూ—నవ్వుచు సంస్కృత మాశ్రయించి, ఓయీ! బూరగచెట్టపూతవరె నీరీయారంభ
సంరంభ మెట్లు ప్రవర్తియెను? ఎట్లరగా?

ఉ. కొంచులు దస్యవం గనియుం గొంద టివెం తని చెంకం జేరి పే

కొంచులు దాకి తిన్నెగను గొందలు గాంగిటం లేన్చి ట్టిగాం

గొంచులు ట్టి కుంజరిం గొన్చి న్నదోర్వం మెల్ల నల్లం

గొంచులు తెవి విూవిలు నింపి ద్రినికాన్చి మెట్లం చెప్పరా.

[సవిహంబులు]

కా. నానాద్వీచములందునుండియు నృపు ల్బుల్బాంబడంగా నంచుకున్

రానై రీయెడ నేసి కానొ యశ మన్న స్వెండిదాల్గన్న దీ

చో నేడుం గదలించడయ్యె భువుం బా నంపలేడయ్యెడుకొ

హీనత్వంబును గన్న దయ్యెనె యహా యాయున్చి నిర్విరమై.

[నేపథ్యమందు]—ఆ! ఎవడు వీడు విపరీతవైతాళికుం డొకనిట్లు పంపబడమిట్లనే
నిర్విర ముర్వీకల మని న్నపదేశించుచున్నాడు!

నూ—[భయముతో] నెయ్యడా! త్వాత్మనిచుత్త్రునిగోక్షేమస్యందనవ్వని కతోరము
కంత స్వానము వింటుందున్నది.

మం—చెలికాడా! నేను నెఱిగినవాడం గాను. కాన, వీని నడిగెదను. [పరిశ్రమించి]

ఓయీ! నీ వెవడవు అన్నిసీమలం ద్రిమరు నాకుం చెలియబడనివాడవు?

పురుషుడు—[ప్రశ్నచేచి] గర్వముతోడ బరిశ్రమించి [క్రొధముతో]

హీరి! కొన్నియూళ్లు ద్రిమరు దుర్వివగ్ధవైతాళికుడా! ఎట్లు నన్నును దక [అని
యథోక్తియందు], [కనలా సాశంకంబుగ] ఆ! దానందగినదాని వెల్లడింపం దల
పడితి. కానీ. దీనినే నిర్వహించును. [ప్రకాశముగా] ఎట్లు నన్నును, దశదిగ్వర
ఋషి నీకర్ణపూరికృత కీర్తికలయనికొ, త్రిభువనవీరనామధేయనికొ, నూరికప్పు
మున్నీటి నప్రసిద్ధ మన్నట్లు పలకుచున్నావు? అదంతయుం తెప్పము. కర్ణాంతని వేశ
నీయగుణం బగు కార్తుకరత్నమును గన్యారత్నము నెక్కడ?

మం—ఇదియే యథాపు. కన్యామణిలో సిద్ధుటం జూడంగలవు.

పు—ఛీ! మూర్ఖుడా! రాశి నకుత్ర పాతకుల గోష్ఠీనే నెట్లు చూడవైరిని? వారును
గన్యనే మొట్టమొదటం చెబుచున్నారు. సిద్ధుట ధనవును.

మం—తనలా, ఏ ట్టివడెడు ప్రబ్బదనము నే వెల్లడిచేయుచున్నాడు? కాసి! ఇండుచేతనే
యీతని సెంతయూ వారించును. ప్రకాశముగా నవి, ఓయీ! పరదారమునందెల్ల
నీచే నక్షత్ర విద్యాకుశలందన.

పు—ఆ! నే నెట్లు నక్షత్రవిద్యాకుశలందను?

మం—విడ్డొక్కడకయే కళ్యాణాకాశముగను స్కెగిని న్ననుత్కంఠియడ వచ్చుచున్నావు?

పు—నాకును జాపాహరికబాహుళ్యముగ నున్నదా?

మం—ఔ..

పు—అట్లు నీ చిత్తము న్ననుత్కంఠి?

కా. విద్యుల్లేఖ ఘనంబు తక్కువైనది స్వల్పమను న్నాచట

భవ్యోత్పరతిం గడు స్వల్పిం గడు న్నల్పింకగా యెంతయున్

హృద్యంబైనది వైవలాసగయు లే కెంతే సభోదేవమం

దుద్యతుద్యలిమేచకోశ్వలవనంబు న్నస్తకాలాకృతి.

[మ్రోలఁ జూచి, తనలా]. నాప్రతిజ్ఞాభంగముకొఱకు విధిచేత వివరీతనృప్తిపైపుణ్య
మెట్లు ప్రకటింపబడియె? ముం దిదియా? [విద్యుల్లేఖ ఘనంబులేకయె యని
వద్యంబు బరించి విమర్శించి]. అటు గానున్న ముప్పటిజ్ఞాభంగవై యాకాశి
యెవడు?

మ. అలదగ్ధాభిరి నున్న వెన్నెనిదియో సంపంపునాభ్యుత్థి కొ

జెలువొంద న్నిజవాపిలకములం జేయ న్ననిం గోయం

కిలికంక న్నులు మోములం బలును పక్షింబుగ నాచైన య

ర్చిలికై తియ్యనివల్కులం బలుచులు చేయించుగా నీకందున్.

[నిపుణంబుగ న్నిరూపించి] అహ! సాదృశ్యముచే మోసపోతిని. ఎట్లనగా;

ఈ. కాదిది మించు మేడవయి గ్రాలునొకానొకచానమేనిదాల్

గా దళకోతైడుంబసిడి కమ్మిం గల్వలతోట మేటియం

గాదు నమోనఖేలనము గన్నను దన్నయనావలకమే

కాదగు నబ్బురం బహమా కాంత యి దేసికి గాంతయో నొక.

కౌ నది సీతానామధేయము గలది కన్యారత్నము! [నిర్వర్ణించి]

మ. వనజం బామసెదీవు వృథముగ నో వద్దారి యీనారిపా

దనభంబేసెయిం బోలఁజాల వికర దద్విక్రంబునంబోలెదే

వనితారత్నముకన్నుదోయి యెదుర న్నర్చిలైచే జంకభం

జనమా నీవు జనాభిరంజనము మెచ్చుం జేయఁగంజాలందే.

[వెండియు సవిస్తయంబుగ]

ఉ. ఒకటి సృజించె వేధయె పయోని దుష్టసుయంబు చేవుఁ జిం
 శొకఁ డుపమన్యుఁ డస్తవసీదమున్ సృజించుచేఁ దపంబు నల్పి మున్
 బ్రకటముగాఁగ నిప్పుడు పరంబుగఁ గేవలశ్రేయవంటికం
 టికిఁ దుడచూడ్చి నీనతి ఘటించును బెక్కిటిఁ బాలనంద్రముల్.

మం—నెయ్యిఁగా! నూపురముడా! ఏకానొకతేచేలివలనఁ జూచి యిదేమి యంతః
 పురికఁజనము నకాతుకంబుగ నాలింపించుచున్నది?

నూ—గురుగృహమునండి వచ్చుచున్న యంతఃపుర పరిచారికయగు చంద్రికయొక్క
 చేలివలన గ్రహించి చిత్రముమును జూచుచున్నది యని నే నూహించుచున్నాను.

మం—నీచేత నాచిత్రపుఁ బటము చూడఁబడెనా?

నూ—అ! (చూడఁబడెను.)

మం—అం దేమి వ్రాయఁబడి యున్నది? అది తెలుపు.

నూ—రావగూతురు (నీత), మఱిలాఁతివాఁ డెవఁడో నల్లగులవవలెఁ జూచునిచాయయఁ,
 మెడపునయిన మేనుగలవాఁడు, తనయంతం దాన నుండుగాఁడు. శొనవెసామ్ముగఁ
 గావించఁబడిన ముక్కంటిపంటి గుడుసుగలవాఁడఁ దాగాఱుకొడును.

మం—అహహ! ఈ స్త్రీజనమతినుద్దము. ఎందువలన నన, రా జతికతఃప్రతిజ్ఞగలవాఁడు
 గాఁగా, చిన్న యాడుగల యల్లుని (వెండ్లికొడుమను) గోరుచున్నది. [వెండియు
 సామాతంబుగ] ఈ పట మెవనిచే వ్రాయఁబడిన దని యెఱుఁగుదువా?

నూ—ఓయీ! భగవంతుఁ డైన యాజ్ఞ వల్క్యునిస్వీతీయస్వీతీయచేత నని దీని నెఱుఁ
 గుదును.

మం—ఇప్పుడు శోరిక మొలకరించిగది.

నూ—ఎట్లు?

మం—దేవి మైత్రేయి త్రికాలదర్శిని సిద్ధురొగిని బహుత వ్రాచుదు.

నూ—[నిట్టూర్చి] నభామచేఁ గట్టిడియగు వీఁ డిటఁ దొలఁగెనా; అంతయుఁ దలఁపఁ
 దగినదే.

మం—ఈ! వీ డేడు? వీనిని దొలఁగించు [నని యంతటం గలయఁ దిరిగి] ఓయీ! ఈ
 పల నాపల నేమి విలాపించుచున్నావు? ఇది యేమి శోదండము గాదా? ఔను గాన
 నిందే దృష్టి యునుపఁబడందగు.

పు—అ! దృష్టి యని యేమి చెప్పచున్నావు? ఓయీ! ఇది ముష్టియే యాయఁబడు

చున్నది. [సంసారభంబుగ, సంపాక్రమించి, శేఖరభ్రంశ మభివృద్ధిచేసి నవిహవంబుగం గాంచుచున్నాడు.]

క. ఓలంకేశా విగళిత, చూడఁబోవనముచేతఁ బూ ననెడుగదా

కాలంబు గావున నేటి, చూచిది విట్టంబిగొమ్ము హారత మీఱి.

పు—[తనలో], నే నెట్లు వీనిచే నెఱుంగఁబడితిని? అటుగానేని, ఘనాక్షర న్యాయానుసారముగ శబ్దసాద్యు మియిది. [ప్రకాశముగా]

గీ. హేలమెయి నారినిం గట్టి యెక్కువెట్టి, చూచివిలు మేలుమే లనఁ జూడఁబడుదు
నేను బూనిన నిది యెంత పూన నెద్ద, మేమి యుండెడు నీహరి హితకమందు.

[పరిక్రమించి, తనలో] అయ్యో! ఈ ప్రతికూలకమనశంకువుచే శైలచాప చాపారోహణముకొఱకు నాభుజులము కట్టఁబడిన ట్టయ్యెను. దీనిచే నేమి? [ప్రకాశంబుగ] ఓయి! ధను వన నంకరయే పద్ధతి. కావున సరళమైన కరవాలధారావధంబున నీతం చెత్తుచు.

మం—ఓయీ! వీల స్రాగల్గియులఁ బలంకుచున్నాడవు? చూడవా యేమి?

తే. భూరిరోహణాక్షికోభోరభిన్న, భూగ్రాహింఁభూతిత నుభ్రుపటిహితము
ఖోశనిర్దుక్తస్త్రింశధోరదాహు, డండచండంబు నదివీరమండలంబు.

పు—[కత్తిమాసి చుట్టుకట్టఁ జూచి], చూడు,

తే. దారితారిద్విరదకుంభతటవిముక్త, మా క్తికనుతారకీతనభోమండలయచి
కాశరాత్రివలెని యెదిక్రాలుసాల,నలన నదివి నాదుక్తుదువు భూపులార.

[అకాశంబునఁ జేవి నిచ్చి] యేమి చెప్పుచున్నాడు? అ.

తే. ఒకఁడఁ బెక్కండ్రతో నెట్లు లోపుదు నని, నలువ నని పగ మానుము తలఁతు నెద్ది
జయమునుదయొనర్పచి త్రకునమరమునను, బూన్కి నమరేభుచే సింనుఁబొందుఁగాను.
అహ! మానిసిపురుగుదిట్టతనము? కాఁబట్టి స్వాకారముచే వీరి న్నెఱుపించుచున్నాను.
[నేపథ్యమందు]. [అని, నిష్క్రమించెను].

చ. అమరసరిక్కువర్ణ జలజాంచితభూరిబిసాంకురంబులకొ

నమదనిగంచితోల్లసితసామజసద్దశనాంకురంబులకొ

బ్రమదముచేత నేయవి వరంగను బీఁకుటఁ బాపె బాలభా

ప మవి మదీయబాహు లివి బాగుగ సత్ప్రకటికృతంబులా.

[అంతట స్వరూపముతో దళాన్యుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

నా—చెలికాఁడా! చూడు. అ. అచ్చెరియము. అ. ఒకమానిసికిం బనితటలు.

మ—దయశ్యుడా! పీడు మునుపును గాఢఁ బన, రాక్షసరాజా.

నా—[భయముతో], కావున నన్ను న్నాశేస్తకాఁడు కాపాడవలయును. ఓయీ! రక్కసుఁడే తన కెదురుపడిన నానిని నైక్కుచున్నాఁడు. నెఱియి రక్కసుల యొడయంద నగ నేల ?

మం—[నివ్వి] యీ! వెఱి యే? నిజము పరమాత్ముని కర్మమును పదనిశానా, నది జాతి! అందువలన, భువిపైకకూడుడైన యీ నిశాచర చక్రవర్తి మనమాటివల విషయమున నెట్లు నివర్తితవర్తనము గలనా దగు ?

కావున నిర్భయముండనై యుత్తు నడగెదను. (రావణుని నమ్రపించి) లహో! ఇన్నితల లే మని మోవలయునుచున్నట్టి? విషనియా? ఒక్కటి బ్రాచి తక్కినవి నటికి యొక్కడనేని విడవబడ వుండవు ?

రావణుడు—[నశ్రిఘ్నుడుగ] ఈ! ఓరి సాపుడా! అస్థానమందు నాడు తిరస్కేదముం జెలుపుదు నాకథుంగళమును భావింపుచున్నావు. నీవు వైతాళికుడవు కావున జేవించి యున్నాడవు.

మం—[విహసించి] ఓయి దశకంఠుడా! స్థానమందైనచోమాత్రము మస్తకస్థేదము మంగళమున కెట్లుగు ?

రా—హీ! స్థానమందైన మంగళమునకే, ఎట్లున్న ;

క. ఘనవిద్యాధరవనితా, జనకరవిస్మయమునుచయనలీర్ణం

మన శివచరణమునను రణమునఁ దలగమి చెగుట నాకు మొగ్గిమంగళమే.

నా—నీ విట్టివాడ వైన నెందువల్ల నిందు నిజరూపముం గోపనముపేసి ముచ్చువలెఁ జొచ్చినాడవు ?

రా—ఛీ! మూర్ఖా!

క. పురహరిగిరిసంచాలన, వరశక్తిసమన్వితములు బాహులు నావీ

గురుభుజములచేఁ దచ్చివ, శరాస మొకఁ డెక్కిడ నెటు నైతును లజ్జన్.

దీనిచే నది చాలను. జానకి యొక్కడ ? వక్కాణింపుము.

మం—అవచారింది (మఱుంగునీసికొని) నెయ్యిఁడా! నూపురకుడా! అప్రతీకార మనర్థము. నుటియు [నవిహదంబుగ.]

చ. అగుగద యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు మహాముని నీకులనద్దరుండు నీ

కగుగద తండ్రి యజ్ఞనకుఁ దంచితుఁ దంబ ధరిత్రి యట్టి నీ

వగుదువయో వలాశనకరాంకగ దుర్విధివై శసంబునక

మగుణిని విడ్డరో యిపుడు శోకముఁ బొందకయుండ శక్యమే.

నూ—నెచ్చెలీ ! చిగు లొండవము. ఈ రావసిందునంజెల్ల నొకంజెనను, తగనిచనికె
బూనిన పిని తెదురుగ నిలువంగలవాఁడు లేఁడా ?

మం—[నిట్టూర్చి] క్రోధోద్ధతుఁ డైన దశకంఠునకు నహస్రబాహువైన పాస్తపిర్యుని
కంటె నన్యుఁడైన డుత్రియుఁ డెవ్వఁ డభిముఖుఁడవు ?

నూ—[నహర్షంబుగ] బ్రదికితిమి. ఎ. అదె నేయిచేతులు గల పృథవీర్యసూనుఁడు
పచ్చెను.

మం—[విహసించి] ఇస్సీ ! తెలివితేరివాఁడా ! వరశురాను కఠోరపుణార ధారాజల
నిహస్సుఁ డైన యర్జును నిపు డెట్లు చూచుచున్నావు ?

నూ—ఓరీ ! నబ్బతి చదుచరీ ! ఎట్టయెదుట నున్నకొ లేన టైట్లు వాదాఁడుచున్నాడవు?
ఓయీ ! నుండవ వీడు నేయిచేతులవాఁడు చూడఁబడుచున్నాఁడే; చూడు.

మం—బొగు. వీడు బాణాసురుఁడుగా నుండఁచుచును. [భయముతో మనస్సునందు]
కనుక, ఇది మఱియొక యశర్థ ముంతురొంచినది. [విమర్శించి] అది గాఢస్వకొ, విష
మునకు విష మాషభము గాఁగలదు.

బాణాసురుఁడు—[ప్రవేశించి. గర్వముతోఁ బ్రకృమించి] విరకాలమున కిప్పుడు,

ర. శైలానమకంబెం గదూ, సారవరంబైనభువు వచ్చుమిది నా

చేలం సమమనమమకొ, గ్రాలంగాదింపె భుజనము నభలముగన్.

రా—[నిరలుడమిచేత] ఓయీ ! ఇప్పుడును నీర రషింకులతోహ్న జేమి ?

బా—[చూచి, తనలో,] ఇక్కడ వరశురుఁ డెట్లు వచ్చె ? అగఁగాక. [ప్రకాశముగా]
ఓయీ ! ఇంత శూరవారముండు పుడబడేతఁగాని యీ సింగాణి యెక్కిడఁబడ
దయ్యెనా ?

మం—ఎక్కిడఁబడవయ్యెడు.

రా—[చూడఁబడమిచేత.] అందుచలన నాదు చంద్రఃకానమే నీకను రషింకును.

బా—[విహసించి] నీ పిరలత్తీవిలన మిటువంటిదేని, విట్లెక్కు పెట్టకయే నీకను రషింప
చేల ?

రా—ఆ ! బొట్టు చల్లదము లాదువాఁ డెవఁడు వీడు ?

గీ. చండబాహుదండచలితహారాచల, కీర్తిశాలి నగుచుఁ గెరలునాకు

బాలచిసదృశము బాణాసనము నెక్కు, జెట్టుతోర్కింగలుగు నెట్టి దనము.

బా—ఇది యశక్తి పర్యాయాక్తి.

రా—ఆ ! ఓరీ ! ఈ దశవదనునికెగూడ నశక్తినంభావన యెట్లు ?

బా—[నవ్వి] ఓయీ ! బహువదనత్వము బహుప్రలాపితకు హేతువు. పరాక్రమము నకు బహుబాహుత్వమే.

రా—ఓరీ ! ఏల ? పలాలజాలమువోలె నిస్సారమైన నిజభుజసారముచే వీరంశున్ముడ వవుచున్నాడవు ?

బా—పలాలజాల నిస్సారమా, నా భుజసారము ? [బాహువులం జూపుదు] ఇక్కడఁ గదా ?

కా. పాతాళంబున కేగి తండ్రిని పదాబ్జవహ్ని స్వముంబుంబి నం
 ప్రితికొ మ్రొక్కంగ నెన్నిమాటు లట నావేదేతులం దాల్చి యీ
 ధాత్రి నిర్గతభారసర్వఫణుంగం దద్దందహాకేంద్రు నం
 ప్రితుం జేయఁగనైతిం గూర్చికిదిదీగ్వదండముల్దాక్రిగ్గాన్.

రా—ఓరి బలితనయుండా ! చలితనయుండ వవుచున్నాడవు. ఎందువలన నసత్యవిక్రమ వర్ణనచే, సత్యవిక్రముడవు లంకేశ్వరు సమక్షమున నిన్నుఁ బొగడుకొనుచున్నాఁ డవో, అందువలన.

బా—నుటే నీ పెట్టు సత్యవిక్రముండవు ?

రా—ఆ. చంద్రనూళిధరంబు శయ్యకల్పదళయంబు, గాంగఁ జేసె నేది కలశసంస్ర
 తిష్ఠ విరంత్తి ద్విస్యసౌధంబులూ, ముగ్ధజనులమహిమ నుది నెఱుంగవు.

బా—ఈ వృద్ధుని గుర్తుముచే నేమి ? ఓయీ ! మన యిరువుర ధాహుసారితారశవ్యు పరీక్షయం దీశరాసమే త్రాసు గాంగలదు.

రా—అట్లగుఁగాక.

మం—ఓయీ ! నరసింహై కసమర్పణీయజానకిదివాహమనోరథముచేతఁ జేతోమార్గ మేల నలగింపఁబడుచున్నది ?

బా—క. శివధర్మ మెక్కునెట్టుట, యవనితనయ నేను బెండ్లియాడుటకై కా
 దు బహుళదోర్వావ్యహబల, ప్రవరత ప్రథితముగ పెలియఁబఱుచుకొనకే.

రా—క. శివగిరికిగారముఁ బెఱుకుట, నుదితమన్నదృశలనుపరీక్ష యిదో.
 శివధనురాసవనక్రియ, యవనిజపచయంగళకేళి కానక్షి నె యా.

[నేపథ్యమందు,]

క. ఎవఁడేని సురాసుర మానవకిన్నర సిద్ధచారణ భాహులలోఁ
 దివి పెక్కిడు నీధనువుకొ, దవువాఁడు మదియనుతట ధవుఁడుగ నుండన్.

రా—[నహర్దంబుగం బరిక్రమించి చేతులఁ జూచుకొనుచు,]

తే. చేతులార త్రొక్కివేయడం చేయడం డీబు, తెలుగుగా నీతివర్ణనమ్మ మలండు కీర్తి
 పరగ జానకి తనవంతులనుచును, బాటలవర్ణనం బహిరంగముగా చూపించారు.

[మొదటమం బేరం లంబం కలిపించడం గడచి] [తనవంతు] కడం చేయి? [ప్రకాశం
 బుగ] పిండు బలివంతులడా? నీచే లాబిస్ డీబి త్తెప్పుకొట్టుము. క్రొత్తగా వచ్చినవారే
 నవ్వించేత్త, మామం చూచుకుంటుంటే నవ్వించుచుంటుంటే.

బా—కట్టించుకొ, [తన చిత్తం లంబం, తనవంతులనుచు] భుజించుము నాచికిండు
 చూచుచుంటుంటే.

రా—[నవ్వించుచు] పిండు నాచికి! పిండు నాచికి! తనవంతులనుచు నవ్వించుచు
 నీతివంతుల కాదుకొ విషయంబున పిండు చేయించుచుంటే?

మ. ఎవడే నవ్వించు డీబి భిక్షునిదియో నివ్విన మెక్కించు తా
 నవని ప్రాప్తించు దెట్టియోడినను నే నవ్వించుకొ మైథిలి
 జనమాటంగను లంకః చేర్చును చవ్వించుకొ తేయుదుకొ
 నవ్వించుగా నొనరింతు నెవ్వరు చవ్వించుకొ వచ్చుం గాంచెన్.

మం—[నవ్వించుచు] మిత్తులడా! నూత్నంబుడా! చూడు. ఎ.

చ. కలదు కొంచెయైన తనవంతులనుచు నవ్వించుచు
 మిత్తులంబు మైథిలియోడినను నే నవ్వించుకొ
 నవ్వించుకొ తేయుదుకొ నవ్వించుకొ తేయుదుకొ
 కలదునాచికి చూచుచుంటే పిండు చేయించుచుంటే.

రా—[నవ్వించుచు] పిండు నాచికి! పిండు నాచికి! పిండు నాచికి! పిండు నాచికి!
 తనవంతులనుచు నవ్వించుచుంటే? [ప్రకాశం బుగ] పిండు నాచికి! పిండు నాచికి!
 పిండు నాచికి! పిండు నాచికి! పిండు నాచికి!

బా—[నవ్వించుచు] పిండు! నవ్వించుకొ! పిండు! నవ్వించుకొ! నా భుజించుము నాచికిండు
 చూచు వెగటుమాట లేల మానవచ్చుచు?

రా—[నవ్వించు] పిండు నాచికి! పిండు నాచికి!

బా—నవ్వించు బాచికి! నవ్వించు బాచికి! నవ్వించు బాచికి!

రా—అ! పాత్రండా! ఇదే, నా ప్రతాపవలము నీ భుజించుము నవ్వించుచు.

బా—ఇదే, భుజించుచుంటే నవ్వించు బాచికి! నవ్వించు బాచికి! నవ్వించు బాచికి!
 నారము నీ ప్రతాపవలము నార్చుచు.

రా—అ. బాచివంచుకొనిన బాచివంచుకొనిన, కలదు నాచికిల భిక్షులిక

[వ్యవధయను నభిలషించి]

చంద్రబాణ సీను చంద్రుల బాణముల, నన్ను హరించి వచ్చు నన్నెలతుక.
 నా—బీయా! బాణరావణులు తమను దమర పొగడుకొనుచు సిగ్గించపన్నారు.
 రా—అహ! ఎట్లాత్మహత్య జ్ఞానుని ముందు జగదున్నాడు పంక్తికంటుడు?

కా. మామందోదరి గొప్పకొచ్చిన రసించుల బాటించువారరా
 మామొనన్ కలగడ నుండును నమ్మ నుండు బొంబులు
 కామానన్యభుంధుభుంధుల పుష్పలంఘనం బెచ్చుచో
 రా నుద్వీక్రమము న్నమ్రమనలంబుల బెచ్చు గీర్తిచెడున్.

బా—ఎట్లు వెళుచుంటున్నావో దామర కనిపించు మినినోబట్టిగా సాధ్యమైతే
 స్వీయవిక్రమము నిభావించుచున్నాడు? అందువల్ల నిప్పుడు,
 మ. తులితస్థల మహిమ శేఖరము రా దోర్దండము ల్లా వివే
 బలవైరిం బవిహతుగర్వకలితం శంగింబి రన్నంవనో
 జ్వలమందార ముఖమరచు లలికావర్గంబులం బెల్లగిం
 చిల నావేడుకతోట దేవతరువల్లిద్యంబుగం జేయుచున్.

[అని నిష్క్రమించెను.]

రా— విని ఏడు పోయినాడే. హా! చేసో,

క. నామోదవి యెదాపు నీయనన నిర్లభకయ్యున్ గేరిం నీరా
 లీలంబునేత్రం బరమిణ్, జేయక చేపవనోదనంబు లయ్యెన్.

మం—[గర్జ.] బిడ్డా! బాసనీ! ఇప్పుడు జైబముచే గాపాడబడినవావు.

రా—[అలకించి.] ఇది యెవనియేదాపు వివరముచున్నది? స్వరముచేత మారీచుడని
 యూహించుచున్నాను. తనును. నీ డొకానొకమీసనివారనముచే బీజింపబడినవాడగుచు
 నంబలము నవలంబించి పోవునట్లుచూడగా నుండవచ్చును. అందువలన పని
 నూబడింతును. [అని నిష్క్రమించుటం జయ్యెను.]

నా—చెలికాడా? పుణి నోటినుండి బడినవన ముగుడబడినోలె నీత యిప్పుడు విడుపు
 గన్నది.

మం—ఇది యిట్లేకాని, ఈటెత్తారంత మంతయు తేసిక విన్నవించుము.

[అని యందలు స్మిశ్కమించిరి.]

ఇని ప్రథమశ్లోకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

ద్వితీయాంకము

[తరువాతఁ దాపసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

[ముందు సూచి,] ఆహా! పెక్కులు చిలుకపిల్లలతోడఁ గూడుకొనుటవల్లం దెల్లంగఁ జూచునెడల గలిగిన వనరున నైలించుకొనఁజేయుటచే బాగుమోతిన పూఁ దోట యొక్క వాటమైన యునికిగల యాప్రదేశము నాయుల్లమును జల్లఁజేయుచున్నది.
[ముందు సూచి] ఈ భిక్షు వేల దండనుండెడు! [భిక్షులుగా] ఓయి భిక్షూ! ఇక్కడ.

భిక్షువు—[ప్రవేశించి] తాపసున కంతయుం గుశలమా?

తాపసుఁడు—నీరాకచేత నివృత్తి దది విశేషము. [వెండియు సన్నేహముగా] భిక్షువా నీవు పురుగువలె భూవర్మటనముచే బడలినావు. కావున నీమిథిలయందు నైదురేలు విశ్రమింపుము. ప్రసంగమువలన నీ తోఁతుం బూడబడదగు.

భిక్షువు—కొరికలేని మాకు తేని పరిచరమువలన నేమి?

తా—కాదుకాదు.. ఈ సీలధ్వజుఁడు బ్రహ్మవిద్యానినోదశింపఁడు.

భి—[కాతుకముతో] సత్యము. ఈరాజు బ్రహ్మవిద్వాంసుఁడు.

తా—నిజము. స్వామియయిన దశకంతునకు [అని యర్థోక్తి గలుగఁగా,] స్వామియైన శిశికంతుని యాజ్ఞ.

భి—[విహసించి] తెలిసెఁ దెలిసె. నీవు రాక్షసుఁడవుగదా? తాపసుఁడవో కావు.

తా—నీ వెవ్వఁడవు? అది చెప్పుము.

భి—నేను సెవఁడో యొకఁడను; నీవంటివాఁడను.

తా—సర్వమంత్రి మకుటమాల్యభూతుఁడైన మాల్యవంతునిచేతఁ దాటకంగుఱించి పంపబడిన వాఁడనుగదా నేను. అతనిచేత వినఁబడెగదా? ఎట్లన్న; విశ్వామిత్ర ముని తనజన్మమును గాపాడుటకొఱకు నీకొడుకుల రామలక్ష్మణుల నిమ్మని యయోధ్యానాథుఁడైన దశరథరాజును చూచించెను. అతఁ డీమని యవశ్యము మానసియుఁ డని యెన్ని తనకన్నులకన్నఁ బ్రితిపాత్రములైన యయ్యిరువురు తన యల నతని కొన్నించెను.

భి—అటునిమ్మట నటుపిమ్మట.

తా—అంతట సంకుష్టం దై రూముని యాభూమిశ్వరునకు దివ్యమైన తాటంకయుగ శము పారితోషిక మొసంగెను. మఱి, ఈ తాటంకద్వంద్వము వెలుంగొందంబగవది.

క. కాన నిది వీరజననిది, పీనుల కుచితం బటంచు విలసిల నారా

మానికములలో వర్ణవి, తానము తానే తెలిపెడుం దభ్యముగాఁగన్.

అందుచేత గౌనల్య కర్ణములయం దునువలసెనది యని చెప్పెను. రాచగోమరుల నిరువురం దోడ్కొని యమ్మని నిజాశ్రమవడమునకుం జనియెను.

భి—అహా! మణులలోపల వర్ణములు స్ఫురించుననునది యనంభావ్యమట! [అలోచించి] మఱియు మాల్యవంతునిచే ఎననివలన నాలకింపబడియె ?

తా—లే. వార్తకొడుకరివిచ్చి వరమవిమల, మఱిజగన్ముత కృగనాభిమహితగంధ హంబువునఁ జైలబిందువునట్లు లఱంగ, కేచు నీమూఁడు వనుయంత నీజగమున.

అందును బలుగుండ్ర వేంగుచాండ్ర నియోగించినవాఁడు నూల్యవంతుఁడు.

భి—పిచ్చటం బిచ్చట.

తా—అది నిని యాకమ్మదోయి లంకఁజేరియమ్మచెవులకుఁ దగిన దని యెంచి దానిని హరించఁ జేరింపఁ దాటకంగూర్చి మునుపే యెవఁడో పంపబడెను. ఇపు డాతాటక చేతివలనఁ దాటకంములఁ దెచ్చుటకుఁ దాటకావనముంగుడించు నేను బంపబడినాను.

భి—అట్లయిన వెట్లు నిధిలోబడంగగనంబుల బ్రవేశించినిది.

తా—అనేకప్పుడందు మిథిలప వచ్చె నని నేను వింటిని మిథిలావృత్తాంగము దెలియఁ దగిన దని నూల్యవంతుఁడుం దెప్పెను. అందువలన వెలుపట మిథిలోవకంఠమునకే వచ్చితిని. మఱి నీ వెవ్వఁడ వది చెప్పుమా.

భి—తాటకంగుడించి మాల్యవంతుఁడు వెంట్రుమొవట నెవనిం బంపెనో ! వాడే నేను గదా ? మిథిలోగదనకారణమో నను శిష్యురకు సమానము.

తా—[సహర్షంబుగ] ఇప్పుడు చెప్పు చుంతుఁడు సతాటంక మగు తాటకావనమును గూర్చి.

భి—[నవ్వి] చెలికాఁడా ! సతాటక మని యంతవట కడుగుము.

తా—[సాతంకంబుగ] మఱి యాతాటక యిపు డెక్కడ ?

భి—పురిం బ్రవేశించెను.

తా—అదేమి దశరథునిదా ?

భి—కాదుకాదు, కాలునిది.

తా—తాటకకు దేనిచేత నంతకపురప్రవేశము ?

భి—రామబాణముచేత.

తా—హీయా ! ఆరాముం డెవఁడు ?

భి—[విమర్శించి] విశ్వామిత్ర పరివర్త్యాత్మవశమైన వారధికి... నుకు విష్ణులలో బెద్ద వాడు పీడకుడా !

తా—నరే, మఱి, తాటకాడుమాదులు గురిచనువాడు నిట్లు చెప్పడం ?

భి—సువాళు వాడుగ నడుగునదిచేడు. నునిముడుకు బాలినివాచిమైన రాను నా రానిహలముచేత ముందుగా నెత్తునిదిచేత ప్రభాచిని నే తొలునిముడుచేడు.

తా—బస ని యేలిచేసెని దశకంధరునికి విష్ణునిలచుటెలా ?

భి—నరే, వాలయ్యుగాలిచే గొనిపోయితికవాడును నుండరిడుమక్కవాడును నగు నుగి చుటచేతనే మిథిల కరుణ నలచిన లంకేశ్వరుల కిది విష్ణునిలచుటెలా.

తా—విష్ణుట, ప్రకృతికొవనుండున రాదునా చే మని కలంబు ?

భి—చెలి ! సీతామఃఖిళాంతు శీతలమైన లంకేశ్వరుని నునునం చేసంతాదముచు పొడ మడు.

తా—అందువలన రామలక్ష్మణు లిప్పుడు విశ్వామిత్రాశ్రమమంటే యున్నారా ?

భి—లేరులేరు. అయిదుపురతోడంగూడ విశ్వామిత్రుడు మిథిల కరిగి నని నేను దింటిని. [తెరవంకజూచి సారంకంబుగ] అహహ ! మహాప్రమాదము. పలాన సముదా దాహక దాదదహుడును సానుజుడు రానుడును కుడ నున్నాడెంతె ? తానె బొలగి చనుటయే నునకు శరణము. [అని యిరువురు నిష్క్రమించిరి.]

ఇది శుద్ధ విష్ణుంధము.

అంతరా రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.

రామడు—పత్నా ! లక్ష్మణా ! ఆరామహయొక్క రామణీయకముం జూడుము.

లక్ష్మణుడు—ఆర్యా ! స్వభావముచేతనే యీతోట యంటమైనది. ఇప్పుడన్ననో వసంతలక్ష్మీనమాగచుముచేత మఱింత విశేషము.

రా—అబ్బయీ ! ఇని యిట్టే. వసంతలక్ష్మీ అవలరింపనే యవతరించినది. ఎట్లనగా ?

లే. లేటి భూదేవేంద్రుడెదు లేటిబోంట్ల, కాకలీధ్వని యిం పలు క్రాలుం జాల దక్షిణానిలనిర్దిష్టతత్పదగతి, నిందు వంజుళమంజరి యెలమివాడు.

మఱియును,

ఉ. చిత్తజరాజశాసనముచే మలయాచలమందునుండి యా

గిత్తహూయిరౌతు దగతీ రిత్తలైలముదాక భూతలం

చిత్తటి గెల్వం గోరి సురభిషితబాలసమీరణుండు ముక్

చిత్తజవైరి వ్యాళధరుం జేరంగ జంతుడు బోవుం దిన్నంగన్.

ల—నేను మఱియు నిట్టూహించుచున్నాను.

మ. ప్రతిమార్గంబున నల్లతావరతనూపర్గంబు పుష్పాక్షుము

తృప్తమాఘీకరసంబువర్తముగఁ బరివ్రంపంగఁ బూజింపఁగఁ

జతురాళి ప్రమదానుతపరమాన క్తంబు నా జింకజె

క్కితగం ద్రివృరుఁ దిన్నదిన్నఁగను బూనినొ బూవడిం గా డ్పిలన్.

రా—అబ్బాయీ ! ఇంతతోఁ జాలు. ఇప్పుడు భగవంతుఁడైన విశ్వామిత్రుఁడు పూజ
నీయుండైన యాజ్ఞావల్క్యునిసమాగమసుఖ మెంతదడ వనుభవించుచుండునో,
యంతదడ వాయనయొక్క సాయంతనదేవతార్చనమున కుచితములైన కనుమములను
గోయుము.

ల—వల్లే [యని చెట్టనడుమఁ బూలంగోయుట నభినయించుచున్నాఁడు.]

రా—[వక్రిమించి.] ఏమి ! ఇచట చండికాలయ మొకటి యున్నది! (బద్ధాంజలియై).

క. తల్లి దయాతరంగిణి, భుజ్జాంబకనత్పుఘోర్నిపురుకీకరిణీ

నల్లలితచంద్రమాళి, ప్రోల్లసితనలీమతల్లి మ్రొక్కెద నీకున్.

ఆహా ! ఇదె దగ్గఱనే, మదకలకలహంసోత్తంసితకమలనముదయకమనీయము నరో

వరము నాచిత్రమును స్వామ్యత్తఃసుగం జేసికొనుచున్నది. [సకౌతుకంబుగ] బోరా !

ఎట్టిది పిల్లరాయంచ, వనజవనచరి నృపాచరిశాస్త్రి, మామిడిచెట్టనడిమియెడ కరుగు

చున్నది? [తెవి యొగ్గి] ఆహా ! ఇదేది ? మదనమహారాజవిహారమదావళీముయొక్క

బసిండిగొలుసుల చప్పుడుచాడున మనోహరమగు కోలాహలము వినఁబడుచున్నది.

[నిపుణంబుగ స్మిరూపించి] నిజముగ నిది యందెలరొద ఈరాయంచపిల్ల తిగిచికొనఁ

బడినందున. ఇందువల్ల నిందు ముందుగ నెవతెయో యొకసుందరి, కాళ్ళకడలికచే

మ్రోయుచున్న యందియలఁ గలదియగుచు జండికకోవెలకు వచ్చుచున్నదిగా నుండ

వచ్చును. కాన, నిక నాలొకించుట చాలును. పరస్మి శంకయు, రఘువంశజాలమైన

మానంకోచమునకు, [అని పరాజ్ఞాఖుఁ డగుచున్నాఁడు.]

[తెరలొ] భర్తృదారికా! ఇక్కడ నిక్కడ.

రా—ఈమె రాజకన్యయా ? అందుపలనం దిలకించెద. [అంతయు విలొకించి, సకౌతు
కంబుగ].

ఉ. ఏయదియిద్ది తాలివయి నేర్పడ గీచినవైడిగీత గాం

గేయవరంటిలొనిజిగి గేరెడు నంగముల నిడుకు హరి

ద్రాయుతనీరపూరరుచి దర్పకుక్రిడలగీమువాకిటన్

క్రియుతమైనదివ్వెవలె జెల్గుగ వెల్వడుచున్న దెన్నయన్.

[అంతట సీత ప్రవేశించుచున్నది. సభాయును.]

సీ—చెలీ! చూడు మిన్న జిహ్వాదోంట, విల్లెక్కిడికొన్నవాడును, ఆమనితోడఁ గూడు కొన్నవాడును, నగు మరుసచేతఁ గై నేనుబడినకై వడిఁ గానఁబడుచున్నది.

స—అనవద్యాంగి! ఇది యిట్లే.

రా—నర్వాసవద్యాంగి యని చెప్పఁగఁదగు. ఇప్పుడఁటికి వ్యక్తముగదా!

లే. మోవిబంధూకబంధువు మొగలిరేకు, వన్నెగ న్నిప్పులూ మొగ్గవలెను బుగ్గ
పలువరుస దాడిమిబీజపరిభవకర, మగును మొగ మున్న దమ్మి కొనఁగును గొలుపు.

[వెండియుం జూచి.] ఆహా! ఈవె ముగ్ధయయ్యును, అయా కమనీయవస్తువుల విషయమైన పరిశీలనాచిత్తచాతుర్యమును, అంగములచేతనే యంగీకరించుచున్నది.

చ. అడుగులచేత నంచదరుణాంబుజకాంతి నధకరించెడు
గడుగొని కేలఁ గైకొనెడుఁ గమ్రకీసాలసుశోభిభలక
విడువక విద్రుమద్యుతి నివే పలుకప్పునఁ గ్రొలులీల నొ
ప్పుడలెను నప్పునెన్నల సుధాంశురుచి న్నగునన్నె మిన్నగన్.

స—రాజపుత్రీ! ఇదిగో ముందు చండికగుడి.

సీ—[సాంజలియై] ఓసి దేవేరి! నేలదారిసామేసిదానా! ముజ్జగముల ముత్తెనువా!
నీకుఁ గేల్పొద్దు.

ద—[నవ్వి] జోతరీతి మిగులఁ దగినదే.

సీ—[పాలయంకతో] పొల్లు ప్రల్లవములఁ జాలింపుము.

స—[దోయిలించి] ఓదేసి!

క. ఇందుశిరోమణిరమణీ, యిందుశిరోమణి మదీయహితసఖయా నీ

యందుముఖ యందుసుందరుఁ, బొందుత మగనిం దొరదొరఁ బురుషోత్తమునిన్.

రా—ఎట్టిమె పెండ్లిగోరునది చెలికత్తె? [అలాచించి] ఇది యుచితమే. వయస్సంధియందీపె యున్నదిగదా! అట్లే.

చ. కడవఁగ బాల్య మిడుగడఁక న్ననమారఁగ రాఁగ మాగ్ధ్య మె
క్కుడనొ చనంగఁ గొఁగిలిడుకాంక్ష పొసంగఁగ మిక్కుటంబుగాఁ
దొడరక యున్న నెవ్వఁడును దొయ్యలిదైనది మేను మానుగా
నడరెడుఁ గామదేవత మహాకవచంబుగ నిజగంబునన్.

స—ఓదేసి! నాశోరికను వేగరముగానే నెఱవేర్చుము ఈమె నెంజెలిం జెందకముందే.

సీ—ఏమని నెంజెలిం జెందచ?

అత్తయ్యా—ఓరాజహంసకన్యకా! విలసెదెరిలెం జెందుచున్నావు? ఇటుగో నీ మగండు మామిడిచెట్టునడుమ మఱిగియున్నాడు.

స—[సహర్షంబుగఁ దనలా] ఓమనసా సంతోషింపుము. ఇది సుఖోపక్రమికా?

సీ—[సకౌతుకంబుగ] ఎవని దిది యేసికగున్న గొంతు? విడివలె విన్నది తీయని బలంపుఁ బలుకు వినబడుచున్నది? కావున నాచే కాంక్షము. [అని యాడుపురు పరిక్రమించుచున్నారు.]

రా—[సవిహదంబుగ] అయ్యో! ఎట్టి లక్షానికి లక్షనకు బాటదొంగదే? [అని పూర్వము]

క. ప్రసవితప్రకృతి, వినుతాధరకన్తి, వినులసంకల్ప
పనిత స్త్రాణిడియెడె నా, ననుగనకున్నావు నీవు నలుసేవల్లి.

[మఱియు, సహర్షంబుగ]

క. నలువైన యరఁటియూకుల, నడుమఁ గనంబడెడునంగసామణి జలదం
బులనడుమఁ గానఁబడుశశి, కలవలె దనిపెడుఁ జిహ్వకమునువలె ననున్.

రా—[అరఁటిచెట్టుంగూర్చి.]

అ. బాలహేమరంభ వడఁతుకతోడసిని, బడఁయఁ గడఁగు మీ వడఁడు కడఁ
నీనిలాసవతిని బోవనీ కాపుమీ, స్త్రీలకు లెనసిన స్థిరకను గను.

సీ—[సకౌతుకంబుగ] చెలి! మీ డెవఁడు, పరులపునెమిఁపించెను గనులచే నై పేయఁ
బడిన చెవులుగలవాఁడు, పసిడిపన్నెవాఁడు, ముగుదతనముచే విడి పఁబడినచూడ్చి
వేడబములు గలవాఁడు, కొమరుఁడు, చూడఁబడుచున్నాఁడు? నీయెడ నాన్నది
పేర్చిచే దొడుగఁబడుచున్నది.

అ—చౌరా! ఈమె యేమె? నిర్వికారమధురమూర్తి, కర్ణయు జయగలదిగ దర్శింపఁ
బడుచున్నది. ఈమెయందుం దల్లియందువలె నాచిత్తవృత్తి వర్తిల్లుచున్నదిగద?

సీ—[సకౌతుకంబుగ] చెలి! ఈకొమరుని గనుచున్ననాకు బిడ్డయైన యూర్తి శ మదిం
దోచుచున్నది.

స—[నవ్వి] యుక్తము. ఇతఁడును, ఎవనితో యొకని కట్టివానికి బిడ్డఁ డను శబ్దముచే
చేర్కొనం బడఁదగినవాఁడు కాఁగలండు. ఎవని కాచుచున్న నాకు నీవును మన
స్సున స్ఫురించుచున్నావో?

సీ—ఓసీ! సవ్వలమారీ! ఈమాట చాలు. ఇతఁ డెతఁ డని యడుగు.

స—[పరిక్రమించి] ఓయీ! ఎవ్వఁడవు నీవు? చిన్నప్రాయమువాఁడ వయ్యో, శ్రాణుగని
వనవిధులయం దొంటరిగానే విచ్చలవిడి విహరించుచున్నాడవు?

ల—భీ మూర్ఖురాలా ! సమీపమున వర్తిల్లుచున్న యన్నయైన రామచంద్రునితోడఁ గూడియుండుటచే నాధవంతుడైన నన్నొంటరి యని యెట్లు చెప్పచున్నావు ?

స—ఇప్పుడు నామనోరథకాఞ్చి పుష్పితము.

సీ—మనము ముందువలె నిపు డెట్లు తిరుగుచున్నారము ? [అని పరిక్రమించి, యపక్రమించి.] సకియా ! ఒకటి మఱచితి. దేనికి బుడిగురివెదతీగతోడిహాడిక నమ్మగారు గోరుచున్నారో, అట్టి యీరియ్యనూమిడిచెట్టు చూడఁదగినదిగదా ?

స—[సకాతుకంబుగ మనస్సున,] అహా ! లజ్జాకుతూహల హేలాలాలితంబులు, పయస్సంధిమధురంబులు, వనితాజన లలితంబు లివి యెట్టివి ? (మాటలు.) [ప్రకాశంబుగ,] అందాక రమ్మ. చూతము. [అని యిరువు రరిగిరి.]

రా—[చూచి, సహర్షంబుగ,]

క. ఇదె నామది యనుకలుపకు, ముదంబు నిడు శారదమగుపున్నమ రేయై పొడవెడు వెండియు సీయెడ, నిదియె జగన్తోహిని యన నెనఁగెడు నాహా.

[చూచి,] ఆట్లుగదా ?

ఉ. ఒందుత దీనిచూడ్కి యనితోత్పలమాలికమాడ్కి వేడ్కమైఁ బొందుతఁ బూర్ణచంద్రునిఁ బొల్పుగుదీనిదిసెమ్మెగ మ్మిఁగం బొందుగ దీనిచన్నగవ పొరెడుఁ దామరమొగ్గలందమున్ జెం దముమ్మన్ సృజించెడును వింతగ దీనిదిగొప్పకొ ప్పొన్గన్.

[విమర్శించి,] రసాలాలాకనకుతూహలముపలన సీచెలువ యెట్టిక్కడనే మెలంగు చున్నది ? అందువలన నందనుకం దొలఁగియుండును. [తోలంగి తీగపొదయం దణగచున్నాడు.]

సీ—[సరభసంబుగఁ జనుచెంచి] చెలీ ! ఇదిగో తియ్యమావిచెట్టు. [సలీలంబుగ, రసాలల తను వరామర్శించుచు] సకియా ? మొలకగోరులకొనలచే వ్రాయఁబడిన మెత్తని యాకులచే నెన్నుచున్నాను ఇది యెవఁడో యొకనేర్పరిచేతఁ గావించఁబడిన దని, ఇటు గాదేని, తనమది కదలికఁ దలరిన తుంటవంటిదంటచేతనే.

రా—ఓసీ లతాంగీ ! మఱి నే నిట్టూహించుచున్నాను.

ఉ. పూవిలుకాఁడు సీతనువెహి తనవి ల్లని మధ్యదేశమున్ దాఁ బిడికింటఁ బట్టె భువన ప్రతయైకవశీకరోయము ద్రావిభవత్రిరేఖ లన రాజిలుచే నులసందుగీరలం దో వరవర్ణి నీమణి యొహా త్రివళికపటంబుడంబునన్.

స—[చేరఁబాటి] ఇదిగో యా వాసంతిక. [సకాతుకంబుగ,] రాజపుత్రికా! ఈకడ నాలొకింపు.

క. ఇందు న్వాసంతీరస, బిందువు నిందింపిరములు పేర్కొని ద్రావున్
ముందెది మందిర మయ్యెర,విందము నతిమందము గని వే విడనాడున్.

సీ—ఇది యిట్లే [ఇందున్వాసంతీత్యాదిపద్యముం జనువుచున్నది.]

స—అహ! తీగయొక్క చక్కందనము!

రా—అ! ఇది యేమి? పెండియుం దీవ వర్ణింపఁబడుచున్నది. ఇది యుక్తమే.

క. వదలఁగై శవశిరము, పొదలఁగ యావనవసంతమును గుచగుచ్చా
భ్యుదయ మొదవుటసు నవయువ, తిదితనులత ముదమునిడు మదినిఁ గడు మాకున్.

స—[నవ్వి] చూడు. ఇది వాసంతీలత తానే బాలరసాలము నాలింగనము నేసికొన ముందుగ నరుగొచున్నది.

సీ—[పొలయలుకతో] ఇప్పుడు తప్పునుడువులఁ జెప్పు సీయొక్క ప్రక్క నెదలి వేటొక్క చక్క కరిగెద.

రా—[నిర్వర్ణించి]

లే. విమలబిసరోములు కపోలవిభ్రమములు, చందలనలీలసీలాంబుజములు గనులు
చారువికసదశోకకెసములు శయము, లలివనిలసములు మనోహరము లవును.

సీ—[సకాతుకంబుగ, తనలా]

చ. విరిసిననల్లగల్వలను జేర్చినదండ యనంగ నల్లనై
మరుపగవానియోదలను మానగున్మొన్నెలవోలె లేతయై
పరఁగెడువీఁ డెవందు సిరిపాపని మీతెడుఁ గుంచెసొమ్మువాఁ
డిరవుగఁ దీగఁయింట నిడు నెంతయు వేడ్కను నాదుమాడ్కిన్.

స—భర్తృదారికా! తీవె జూచు కుతూహలము నేల మానినావు?

సీ—[విననట్లభినయించుచున్నది.]

స—ఎట్టిమె యన్యాసక్తచిత్త యయ్యెను? మఱి యీమెచిత్త మెట్టి? [రామునిఁ జూచి, సాకూతంబుగ,] ఆ! ఇది యీమె చిత్త మను గజమునకుఁ గట్టుకంటము.
[నిర్వర్ణించి] ఇది యుచితమే. అట్లకదా?

క. ఈముగ్ధాకృతిచేతకొ, శ్రీమహితునిచేఁ గుమారవృషభునిచే నా
రామంబీయది సలతము, సోమాప్తిఁ గపర్దమువలె సొబగొందుఁ గడున్.

స—[నీతను జేతఁబట్టుకొని] ఏమమ్మా! నీచెలికత్తె నేల విడనాడెదు? అటు గాదే నిది యుచితము.

క. నామాట వినుటవలనకొ, శ్యామ లతావలయమునకు నరుదెంచుట వే
నీమనమున నీమననిజాఁ, డేమే నెలకొన్నవాఁడె యెఱింగింపవుగా.

సీ—[తనలో] దీనిచే నే నె ట్లెఱుంగబడితిని ? [అని సిగ్గుతో మొగము వంచుకొని నిలుచున్నది.]

రా—క. కనవే కురుంగనయనన, యనములఁ గమలస్తయాపహరమాటఁ గనుఁ
గొన నగుఁ గళిందనందని, ఘనతుంగతగంగళోభ భతలం బెల్లన్.

స—[తనలో] ఈమె యేల సిగ్గుపడుచున్నది? అందువలన వేఱుచోటికిఁ జేల్చిప. [ప్రకాశంబుగ] నీహృదయ మేల యిచ్చుడును నీప్రణయకొఁపమును వదలకున్నది ?

సీ—[తనలో] నిల యిది యలుకంగుఱించి పలికెను ? మఱి యిది కాదు. [వెల్లడిగా] చెలి! నీయెడ నే నేల కనలుదు? వే టెందో డెంద ముంచితిని, అందు చేత నట్లు తలంబితిని.

స—ఇప్పుడు మఱి యెక్కడ దత్తచిత్త వపుచున్నావు ?

సీ—ఆరామ సీమనే.

స—అహా ! ఈమె జాణగా నగుచున్నది. ఆకారప్రకటనముచేతనే వ్యక్తముగా నాకార గోపనమును జేసినది.

సీ—[లజ్జ నభినయించుచున్నది.]

స—నమ్మిక కిచ్చుయిన నావంటిదానియందును, మనస్సు దాఁచకుము. నే నెఱింగినదే.

క. నీమన మున్నది జెలిసితి, రామునియెడ శ్యామతామరసదామక్రి
కోమలునెడఁ గమలాక్షుం, డౌమహితునియెడ శిఖండకాంచితునియెడన్.

సీ—సకియా ! చూడు.

క. వలఁజేనిచానదగునం, చెలరవళి యనంగ నేమొ నెఱిఁబల్కుచు నీ
యెలమావిమొగుడ లేనియ, నెలమిం ద్రావియఁజ్ఞ దేఱి యిట్లద్రొమ్మలెడున్.

[తనలో]

క. కనులార త్రావుఁడిచెలు, పునిసెమొగమ నెడితమ్మిపుపుదేనె న్ని
రనువొంద నందుఁ దిరుగుఁడు, గనఁబడియెడి నెం దితండు గడుంగడు మఱియున్.

[అని, నలీలంబుగ రాము నాలాకించుచున్నది.]

రా—[నిర్వర్ణించి.]

మ. అగుసర్వస్వముయకావనంబునకు గీతా సర్వభాగాళికై
వృగుపాత్రం బగుభాగ్యము వృదజయశ్రీకన్నసౌభాగ్య మా

జగదేశం బగుసారమా జనికి మెచ్చంగకే ఫలం బంగజా

ధ్వగశృంగారరహస్య మీరమణి యో బా గించు కేం గాంచిలిన్.

సీ—[తనలో, వెండియు నాగాభనే చదువుచున్నది.]

స—భర్తృదారికా !

క. ఇది యొకబాలభ్రమరము, గదురంగ మచి నల్లగల్వగమిని మెలంగకే

గదిసి కడుఁ గడఁకఁ బొదలిన, ముదమున నీకనులయెదుర మురియుచుఁ దిరుగున్.

సీ—[స్వగతంబుగ] ఓ కనులారా ! ఈమేలు వినికిచే నెగడుండు. [అని మఱియును రాము నాలోకించుచున్నది.]

రా—[సోత్కంఠంబుగ]

లే. బాల యమృతపయోధికట్టాలలోల, లోకనముల మునింగించు నీకడ ననుఁ

గాధ యిది సుముహూర్తంబు గాకయున్న, బ్రహ్మసిర్వాణము లవెట్లు బాగుమీటు.

చేటి—రాచహంతురా ! రాణిగారిచే నాజ్ఞాసింపఁబడినదానను. ఏ మని యనఁగా, బిడ్డ యగు నీతను దోడ్కొనిపచ్చి యచ్చెరువుఁ గలిగించు మంచి నగలచే సింగారింపవలె నని; అందువలన నానీతమొగముదామరం గనుంగొని కన్నులు చల్లగాఁ గలవార ము గాఁగల మని.

సీ—ఎట్లు ఖరిమివలన ముద్దరాండ్రు నాయుష్షుగారు ?

చే—మిగుల ముగుద లని యనఁదగును.

సీ—మఱి యెట్లు నాయుష్షుగారు ముగుదలు ?

చే—నబాముచే జక్కందనము గలిగి చూడ్కులకు జాబిలిరేకమాడ్కిం జూపట్టునట్టి నిన్ను, కై సేతచేతఁ కై సేయఁ గోరుచున్నందున వారు మఱి మిగుల ముగుదలు గారా ?

ఆ. చెలియ నీదు మొగము చెలఁగుఁ జందురుఁడుగఁ, బండువెన్నెల నిడుఁ బండ్లదాలు నల్లగలువదండ నాలి నీయవిజడ, పాలపోకమాడ్కిం బరఁగుఁ జూడ్కి.

ఇందుచే జాలు. అందువలనఁ బోదను. [అని ముగు రరిగిరి]

రా—[సవిషాదంబుగ, తనమనమున] అయ్యో! ఇయ్యజ్ఞాప్య చూపు మేర మీఱి పోయెను.

[వెండియు సప్రత్యాశంబుగ]

లే. అగపడకయు నాకనులకు నగపడియెడి, నెంతయును వింత యింతి మేల్బుంటియిద్ది పగలురా రేయిపోయినఁ బలుదమిఁ గను, సచ్చకోరకములకును జంద్రికవలె.

ల—ఆర్యా ! ఇది యగపడుచున్నది.

రా—అది యెట్లు తిరిగి వచ్చెను! [చూచి] కాదుకాదు. [బిగ్గఱగా,] అబ్బాయీ ! ఏది యగపడుచున్నది ?

ల—కా. లీలానిర్జితచి త్తపంభవభసు ధ్వేషుండునై చూడఁగా
బాలుండైనను ధామయూషునికి నొప్పుం గాంతి నిండించుచున్
జాలక రాగముచేత మించుచు నుదంచత్రారకావాప్తియై
త్రాలు న్సంధ్య స్వయంవరాంగనవలెం గావించుచున్ మోదమున్.

రా—(ప్ర.) సుఖోపశ్రుతిచేత నింతకు నేమో యూఱడింపఁబడుచున్నాడను. (ప్ర
అబ్బాయీ ! ఇది యిట్లే. ఇప్పుడు గదా ?

మ. పానరం జేసి కడుం బ్రబుద్ధకమలంబు ల్లాఁ ద్రిలోకంబులకై
దనరం జొచ్చుఁ బయోధిగర్భమున నూర్తండుం డితం డిప్పు డ
వ్యవసానిధ్యాశ్రయఁ నాభివంకజము నొప్ప న్నిప్పుఁజేయంగఁ దా
ఘనకౌతూహలం దౌటనో యన హరిభ్యాతుండు వచ్చావుఁడున్.

[మఱియు సకౌతుకంబుగ.] అబ్బాయీ ! వీని నిక్కడఁ జూడుము. ఇంచుక మెఱయ
చీకటిగుత్తు లెనడు కస్తరిమకరికలగములఁ గలిగిన రాత్రిమ త్తకాశినిఫాలస్థలమునంద
గండపుబొట్టువలె రేజేఁడు వెలుంగొందుచున్నాడు.

[విలోకించి, నిర్వర్ణించి]

కా. చాలం జక్కవదోయి కీయది మనకృత్యంబు జ్యోత్స్నాప్రియా
పాళీత్రోటికివాటయుగ్మమును జెర్వం గుంతెతో ల్లాంచగకై
కూల్చివచ్చుమనోజభూజముబడిం జూపట్టు క్రొమ్మెల్లకా
మ్యాభిధన్య యసామజాంకుకము నుద్యచ్ఛంద్రమోరేఖయా.

[విలోకించి నిర్వర్ణించి సహర్షంబుగ.]

మ. ఆలలం బోయినపంకముం గలదిగం గాంచ న్నృజాళంబు నొ
పులరుం గప్రపుడబ్బి పుష్పశరభార్యాశీధుభృంగారనా
శరుచిస్సీతము వార్ధివెన్న భువరోలత్యౌజ్జ్వలత్రాంబుబిం
దులసద్ధర్మము చంద్రఖండ మిది సంతోషంబు నీ దేరికిన్.

[చుట్టుకట్టుఁ జూచి సహర్షంబుగ.] అహహ ! ఇప్పుడు.

రత్నావళి.

పొందఁగఁ దూరుపుబంధకిబంధువు - పొదలినఘనలిమిరప్రకరం
బందఁగఁ బదమరవై వ్విరిజివైరిసు - ధాంతునికరినికరంబు పారిం
బొందు గసిలార్థస్సృటికమువలె - బొనరుచు దిచ్చధ్య మిటం గా
ళిందీగంగామిళదమలాంభో - లీలాన్యోన్య్యాంచితమైన్.

అందుచేతం ద్వరితముగానే దేవతార్చనముకొఱకుఁ గోసినపుఁపులతోఁ బూజనీయ
డైన విశ్వామిత్రుని నుపాసితము. [అని రామలక్ష్మణు లిరువురు నిష్క్రమించిరి.

ఇది ద్వితీయాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

తృ తీ యాంక ము

[అంతట వామనకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వామనకుడు—[తన్నుఁ జూచుకొని,] ఆహా ! నామేనిపెంపు. కానీ ! సొగసుగా నిగి
డించబడిన కేలు దలలతోడఁ బోవు నాకు వాకిలితలుపు సీగరములు దాఁకకున్నే ?
అందువలనం గుఱ్ఱగా నయి పోదును. [అని యట్టొనర్చుచున్నాడు.]

కుజ్జుతుడు—[ప్రవేశించి, విహసించి,] ఓయి వామనకా ! ఇప్పుడు నీవు, అన్నిగొనముల
చేత నిండుకొన్నావు. ఎందువల్ల ననఁగా, మొదట వామనకుడవు. ఇప్పుడు మఱి
గుఱ్ఱాతనముం బొందినవాడవు.

వా—[సక్రొధంబుగ] ఓరి మోఱకా ! నీ గుఱ్ఱాతనము నొరునియెడ నెట్లు పెట్టుచు
న్నావు? నీవేగుఱ్ఱపురా. తలుపు దారబందములు దాఁకు నను జంకుచే నాచే నాయందు
గుఱ్ఱాతనము గలిగించుకొనబడినది.

కు—ఓరి బుద్ధిలేనివాఁడా ! తేనెదంత నీ మేనిచేఁ దలుపు దారబందము లెట్లు తాఁకును?
మఱి నేను గుఱ్ఱని నీకు నెవఁడు నెప్పెను.

వా—ఓయీ ! నీ వెన్నునందలి యాపాలమబ్బయే.

కు—ఓరి బుద్ధిమానినవాఁడా ! ఇద్ది యెట్లు కాలముద్దరా ! మఱి పొబగు సికిఁ దలగడ
సిండురా !

వా—ఓరి ! పెల్లపెల్లగాఁ జెప్పు, మనవంటి యంతిపురి కొలుపుడుగాండ్రకు సొబగన్న
మాట విన్న నొడవయిండు కనలఁగలఁడు.

కు—వెఱవ నేల ? తేఁ డిప్పుడు నమాదియింట నున్నాడు.

వా—లేడు లేడు. ఇప్పు డెవఁడో యొక పెన్నిరాబారిరాక వార్చుచు మోసల
నున్నాడు.

కు—ఇప్పు డెవఁడు వెను నిరాబారి ? వేగుగా నుండును.

వా—నరే.

కు—అందువలన మనము చెడితిమి. మొదటనే మనము యాజ్ఞావల్క్యుఁ డను పేరుగల

యెవఁడో యొక పెనునిరాబారిచేఁ గఱుపఁబడినవాఁ డగుచుఁ గన్నుల మూయుట చేతను వెఱచుట చేతను రేలుంబవట్ల గడుపుచున్నాఁడు. ఇవ్వు డీతనిచేతఁ గిరురింపఁ బడినవాఁ డపుడు నంతిపురమునే విడువఁగలఁడు. పిదప దినమొల తపసి నూలుగుడ్డలచేబోలె నికఁడు మనచే నేమిసేయఁగలఁడు ?

వా—వే టుండును. వీఁడు మన రాచతపసికి విద్వే గఱప వచ్చువాఁడు గాఁడు. మఱి ముక్కుంటివింటింగంటకు.

కు—[విహసించి] వేలిమిపావచే నట్లైన కన్నులు గలవారికి ముక్కుంటివింటింగంటకు వేడ్క యెటువంటిది ? అందువలన వీఁడు రాచపాఱుఁ డని యెన్నుచున్నాను.

వా—ఎట్లు నీయొడలివలెనే నీమదియును వంకర యయ్యె ? వీఁడు నిక్కముగ రాచవాఁడె యని యెఱుంగఁబడుచున్నాఁడు.

కు—కావునఁ దడవుగఁ దవసితనమున విసికినవాఁడై వీఁడు నూటియైన మదిగల మన రాచతపసియొక్క దొరతనమును గ్రోనుటకు వచ్చుచున్నాఁ డని నీని నే నెంచు చున్నాను. అఱిగత దోసము. ౨. ఇటువంటిది పలుకకు. ౩. ఇతఁడు తడవుగ నలరింపఁబడిన బద్ధయొక్క పలుకుచేత రాచతనముఁ బాపిసొని పాఱుతనముఁ బడ సినవాఁడు.

కు—ఎట్లు నీమేనివలె నీమదియుఁ బొట్టిదయ్యె ? ఎవఁడో యొకనియొక్క మాటచేత బాఁపఁడు గానివాఁడు బాఁపఁ డానని, నామాటచే నీవును బాఁపఁడ వవుము.

వా—ఓరి పాలనుఁడా ! భగవానుఁ డగు నలువకును గొడ్డుమూలిగల నీకును వేటిమి యెట్లులేదు ?

కు—నిక్కముగా వీఁడు బాఁపఁడే యైన నీవింటింగంటకై యేల పూనెను ?

వా—కలదు. ఇతనిప్రక్కల నిక్కడనే యలవఱివికొన్నవిద్వేగల యిద్దఱు రాచ కొమరు లున్నారు. అందువలన వీరికిం గనఁబఱువఁగలవాఁడ నిచ్చిచ్చుకంటివింటి నని వచ్చుచున్నాఁడు.

కు—అందువలన నెట్లు వీఁ డచ్చమైన తలఁపుఁగలవాఁడు.

వా—సరే.

కు—అందువలన నంతయుం జెప్పము. వీనియందుం దబ్బఱదోసము మోపుటచే నాకు దోసఁగు గలిగినదా లేదా ?

వా—పెద్ద దోసము గలిగినది.

కు—దమ్మముతత్తువ మెఱుంగవురా. తగులము గలవారియెడఁ బరియాచకపుఁ బలుకులు దోసమునకుఁ గతములు గావుగా.

వా—[విహసించి,] ఎట్టితండ్రు సీమ జాట్టటికము గలవాడూ ?

కు—పీనికి నిరువురు కొడుకులు. మనకును నిరువురు కొమిరలు. కాబట్టి చుట్టటికము గలుగఁగల దని తలఁచుచున్నాను.

వా—ఎట్లు మన కిట్టి పున్నెము ? [నేపథ్యమందు,]

మ. శరసంతాడిత తాటకుండు విలసత్సద్ర తాటకుండుడే

శరదంభోజదళాయతాక్షుండును వైజానోందు శ్రీరాముతో

పరలీలాక్షశిఖండమండితుండునై భాసిల్లుసోమిత్రితో

బరమామోదుండు పచ్చునిచ్చుటకే విశ్వామిత్రు డీతం డక్క.

[సహర్ష విస్మయంబుగ] ఎల్లజగములకు వెలుపుఁ గొలుపునది యెదియో యది తాటక

యను రక్కసి యని వినఁబడుచున్నదిగద ? అద్ది యాతనిచేత బిద్ధింపఁబడియెను.

కావున నితనికి ముక్కుంటివింటి నెక్కిడుట యెన్నఁదగియున్నది. అందువలన రమ్మ.

పీనులవిం దగు వేలుపుబువ్వన దేవేరులకు విన్నవితము.

[అని నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ప్రవేశకము.

[అంతట రామలక్ష్మణులచే ననుగమింపఁబడినవాఁ డగుచు విశ్వామిత్రుఁడు,] వత్స రామ భద్ర ! ౨.

భాస్కరవిలసిత పుత్రము.

జక్కవపులుఁగుల మాటల గల్గె జానుగ నొగి నవి కవగ నుఖింపఁ

జుక్కలగములను నొక్కట మెక్కె జుక్కలదొరఁ బరిహసనము సేయె

దిక్కరిగమనలు గుంపమహూతకే దేజరిలఁగఁ గలువలు బెగఁదొందె

బమ్మన నగఁగను బాగుగఁ దమ్ముల్ భాస్కరుఁ డిచె యుదయించెను గనుమా.

రా—[కేల్లాడ్చి]

మాలిని, పనజపనచయంబు బాగుగా నేలువానికే

స్వనదుపగతకోకప్రాతముం బ్రోచువానికే

ఘనలిమిర మఱక లోకత్రయం గాచువానికే

దినకరుని నులింతుం దేవు వేఁగాళ్ల వానిన్.

వి—[స్వగతంబుగ=తనలో] నాచేఁ గ'ని తేఁబడిన యాబిడ్డని రామభద్రుని జనకరాజు తన తనూజచే సమ్మానింపఁగలఁడా ?

ల—అర్యా ! చూడు. ౨.

కా. ఎందఁకం ద్యుమణిం బ్రభాతసమయం బింపొందఁ బై కెత్తి పే

స్సంద్రంబందుననుండి నింగియనుబాజాఁడు నుంచుం జగర

బాదాచం నొననాను మూల్యమిడి యంచుజ్ఞాకరం బెంచియో
యందుకొ భల్లసరాజునా ముల శ్రీ సెంటే నిడు మందజన్.

వి—[సహర్షంబుగం ననలా] నిష్టాదైవ లక్ష్మణునివేళనే యెట్లుప్రభుము దత్త మయ్యె !
ముగ్ధపదములు చేతతాభిష్టమిడు గదా ?

రా—భగవంతుడా ! బహుమనాభాకారనారాయణుని సుతరంగిణయయ్యె నీరాబధాని
తనావనధాత్రివలె బ్రకాశవదానిగ కెట్లు భారించబడుచున్నది ?

వి—దీనిని జూకుడు పాలించుచున్నాడు. అతని భగవంతుడు యాజ్ఞచల్యుడు
సరహస్యనిషధుకావేట్ట.

రా—ఎవడు యోగీశ్వరుఁ డని కొనియాడబడుచున్నాడు ?

వి—పత్నా ! ఆతడే యితఁడు.

క. పొంది దినేకుప్రసాదముఁ, బొందుగ యోగీశ్వరుఁ డనుభూరిప్రగ్భుక
మందిర మయ్యె నెను ద, య్యిందిర కరణంపమువలె నెంచవగుఁ గదా.

[నేపథ్యమందు,]

చ. చెలువుగఁ గుంతుమాంబువులచేఁ దడుపంబడుఁగాత భృంగసం
కలికనుమాళిచే నెనయుఁగాతఁ గడుం బోలు మతఁకంఠకుక
నలలిత మాత ముత్తైములపట్నరము లెవలయంగ నల్పాంగం
బురవనితాళిచే నిపుడు ప్రోలిపిపెంచెవు ల్పొంది బొరిన్.

వి—తగునిది, నారాకవలన సానందుడైన శతానందునియొక్క చాక్కినిన్నందము.

[విలొకించి] ఆహా ! వీనియొక్క సర్వభూమిశయము, నగరాలంకారము కావించు
బడినను, నెండియు నాజ్ఞాపించుచున్నాడు.

శతానందుడు—[ప్రవేశించి] భగవంతుడా ! అభిషాపము సేయచున్నాడను.

వి—పత్నా ! అసరిమిత కపటప్రభావుడే చక్రము.

శ—హీ భగవంతుడా ! ఈ జనకరాజును భగవదాగమనమును బ్రతిపాదించుచున్నాడు.

వి—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. [అని కఠిన్రమించుచు వచ్చుడు.]

వి—[నిలొకించి] ఈతఁడు రాజుని జనకుడు.

క. ఆంగుగ నా తేడెనిమిది, యంగముల నెవనియందు నంగీకృతమై

రంగుగఁ ద్రయిరాజ్యశ్రీ, యంగడుకొని యోగవిద్యయును రాజ్యమె.

[అంతట జనకుడు శీతమునుండి లేచి ప్రకేశించుచున్నాడు.]

జనకుడు—[నిలొకించి] ఆహా !

లే. ఎవడు కప మనునన్నిటా కెనకమెనకగ, దాను దనమేను బంగారుగానె యనియె
కనియె నొగిని వర్ణోత్కర్షమును ఘనముగ, నరల దీక్షలను గాఢినదనుం దధికశక్తి.
[ముందట వచ్చి,] భగవంతుడా! ఇది సకలసంపల్లతాశ్రమోహనూతనాలామము
ప్రణామము.

వి—శుభాశుభానీర సీరధ్వజా! అప్రతిహతమనోరఘుదత్తు కమ్ము, [అంబులు యశోచిత
ముగాఁ గూర్చున్నారు.]

జ—భగవంతుడా! శుభానీరధ్వజముచిత దూరముగాఁ గిద్దలుబులుపిడిని.

వి—ఎటువలె? హరిచరుసవనకరుని శుభానీరునిగూడఁ గ్రందపఱచి వర్తిల్లుచున్నాఁ
డవు.

జ—క. ఎటువంటిది యగు నాకుం, బటుసుఖమేతువు త్వప్రియపదయంగనమనం
బలువంటిది గా దనిమిషమటమరి నందనవనజము మళితమనాజా.

వి—అహా! సీయొక్క హర్షోత్కర్షము! అందుచేత సహజసంతోషనముద్రమగ్నుడ
వయ్యు నస్తత్సమాగమసంభవమువలనఁ గలిగిన సుఖశీతరములను బహుళాకరించు
చున్నావు.

జ—భగవంతుడా! రాజ్యరాహుగ్రస్తచేతశ్చంద్రము లగు మామ సహజానందచంద్రి
కోద్యేద మెక్కడిది?

వి—ఇట్లు కాదు.

కా. తాఁకుకొ జ్యోనినదంబు దిగ్దశకముకొ దరంబు కంతంబునీ
లోకంబందు వెలుంగుఁ దేజము గడుకొ లోజ్యోలియాత్మీయమే
మీకు న్వాళిను సింహపీఠస్వరథకొ మీకాంతిఁ బద్మాననం
బోకళ్యాణులు రాజు లీరు నిమిషాశోత్పన్నలే యాదురా.

శ—ఇట్లే యిది.

లే. సత్తలేకయు సద్రాజ్యసరసుసందు, జారువారంగనోద్ధాశచాపరోర్తి
వెలిగొడుగుఁ దమ్మిరాజహంసులు రహింతు, యోగిరాజభంబున సున్నవరు.

ల—[అవహరించి] ఆర్యా! ఈరాజులు బ్రహ్మవిద్యావినిోను లది నాకుం గౌతుకము.
రా—విమిందుఁ గౌతుకము?

ఉత్సాహం. గొడుగునీడ జేసిఁ జాటు గొలువఁ జాల దంట జె
న్నడును మత్తగజమదమషి నాఁబడెడికళంకముకొ
గడిమినార్పనోపకండు గాలిచామరములద
క్కడిదియేదో జ్యోతి దానిఁ గాంచురాత్మ సీవృపుల్.

వి—శతానందుడా! రాజహంసు లని సత్యముఁ జెప్పితివి. ఈ రాజహంసులు కువలయోత్తంసులేకదా.

జ—ఇది మా పూర్వజులయం దొప్పుచున్నది. కొన్ని యూళ్ల కేలికయై సీరధ్వజునియం దొప్పుదు.

వి—ఆ ! ఏమి చెప్పఁబడియె ?

లే. అవనిపాలురు వెలయింతు రవనిఁ బలువు, రవనివతి మశచునీకె యన్యునికెటు లవునవనిదవహంతునీ యనుఁగుఁహంతు, బేసెఁ గాకాపునను నీవి చెలఁగె దధివ.

జ—భగవంతుడా ! అభినవభువనసిర్పాహిపుణుఁడ వగు నీకు సప్తన్నపభాషణ భంగ సిర్పాణ నిపుణత యిది యెంతటిది ? నీ వతఁడవుగదా ! ఎతనికి, మ తనచూడ్కిం బొనరించి కోపగుణరక్తచ్ఛాయముకొ బెన్నలా కను నాకంబనుభిల్తివ్రాయ మును వేడ్కం దేవతాచిత్ర మో యనఁగా నాయె సుధాకరారుణుల గేయంబైనదింబంబుల ప్తుకొగిం గాంచ సుధాసులాక్షలద్రవంబుల్లలు పెన్దిప్పులే.

శ—ఇట్లే యిది. అతఁడుగదా యీ భగవంతుడు.

చ. ఎవనిది నూతనప్రిదివసృష్టిగముద్యనుసంభ్రమం బహి
యవనిఁ బడం ద్రిశంకువును నాకముసుందుననుండి త్రోయ నా
కవిభుఁడు సాఁజఁ బాదముచు గాంచె వికాసముఁ జాల దేవతా
ప్రవరులు గేలుమోడ్పు లిడ భక్తిఁ గనెన్ ఘోరశక్తి మెంతయున్.

ల—[అవవారింది] ఇట్టి దితనిది సంతాపితప్రిభువనంబు తపోఽభిధానంబు లేజరయి.

రా—అబ్బాయీ ! నీకు చెలియదు.

చ. కనలినపేల్పుతేనిపదఘాతముచేత సభోగతుం ద్రిశం
కునిఁ గని దృష్టియీతనిది కోవవిపాటలకాంతి సెంతయున్
గని ముకుళీకృతోరుకరకంజవిరాజిత మాచు సంజచా
డున నమరాశ్మపాసితగఁబోల్చె మహాత్ములక్రొధ మల్పమే.

వి—[స్వగతముగ] ఇంతతోఁ జాలు. ప్రస్తుతశిష్యుము విచారితము. [ప్రకాశముగ]
రాజునీ ! పనుధాసంభవంబగు కన్యారత్నంబు నిన్ను నలంకరించుచున్నదా ?

జ—తమ యనుగ్రహమువలన జామాతృరత్నమును నలంకరించును.

వి—యుక్తము.

జ—[దిలకించి] భగవంతుడా !

క. సకలజనలోచనోత్సవ, నికరమునకు నిరవుగ నీట నెగడునెతం డీ

సుకుమారుడు హరితముణి, ప్రకరము కల్పదుమ మన భ్రాంతిఁ గొలిపెదనన్.

శ—ఇకఁ డెవఁడు ? ఇతనికి యీతఁడొగదా !

అ. నల్లగలువరేకుచాడెంపు మేల్లిగి, చెంఱఁ బసిఁడివన్నెఁ జెన్నుమీఱు
భంజరీటనయనకర్ణాగ్రమున నున్న, చంపక స్తంభముచందమునను.

వి—పేర వీరిరువుడ రామలక్ష్మణులు.

జ—అహా ! కర్ణామృతము ! [మఱియు సకౌతుకంబుగ] భగవంతుడా ! ఏమిది ?

మ. భవగాఢాతిగభావలభ్యము పరబ్రహ్మంబునందు స్వహా
త్వమ మెట్లుండెద నట్లె నీలజలజక్ష్మాభిరామాకృతి
దవునీరామునియందుఁ బొందెద మహానందంబు నాకుం దృగు
త్సవమం డౌదుఁ గడుంగడుం గనఁబడెద దచ్చిన్నమే యీతఁడో.

వి—[స్వగతముగ] ఇది యుచితము. సకలలోకలోచనానందకరుఁడు సుధాకరుఁడు
కపర్దికపర్దకలిత కలానిధియొక్క పరతత్త్వ మగుఁగదా ? [ప్రకాశముగ] రాజర్షి
సౌందర్యాతిశయముయొక్క మహిమ.

శ—అ. మిగులరూపరులు సమిద్ధసహజసౌహృదులవు వీరియందెదో మదియు
లగైకలఁపుఁ గొందు నలకౌస్తుభామృత, కరులయందువలెను గర మరదిగ.

జ—[నిర్వర్ణించి]

అ. ప్రకృతిసుందరులు స్వభావమిత్రులువైన, యియిరువురియొగమో యనఁగన
దేవజీవసన్నిధివలెఁ దోచును నాకు, నింతకన్న వింత యేది గలదు.

వి—ఓయి యోగీశ్వరశిష్యుడా ! ఇటువంటి యభివహోదంత సుధావేశంతములయందు
నీ మనస్సు మజ్జన మొనర్చుచున్నది. మఱి యీ యిరువురి స్వజనభావమునందు మేము
సాక్షులము.

జ—ఈ యిరువురు సోదరులా ?

వి—అట్లే.

శ—వంశస్థవృత్తము. స్వవర్ణకాంతిఁ జితచంపూత్పలత్
సువర్ణనీలోత్పలసుందరచ్చవుత్
తవంగనే త్రోత్సవదానదక్షిణుత్
ప్రవీణు లీలక్షణలక్షణాగ్రజుత్.

జ—ఎవఁడు మఱి యియిరువురిచేతను మిత్రవంతులలోఁ గిరీటముగాఁ దలఁపఁబడు
వాడు ?

వి—ను. ఇవి శీతాంశుమరీచు లానురసదీపేహారాశసద్విచు లా
యివియుం గేదగిసూచు లాయెచటిని వివిరద్వత్సనద్రోచులా
యివి యేమందుఁ గుతూహలాధికతచే బృందారకస్త్రిలచే
దవఁ జూడంబడు చేనికీర్తులు విశాస్తానంబులం దాడెనున్.

రా—[జనాంతికముగ] వత్సా! యుక్తము. ఇతఁడు సకలగుణవిశదుని తండ్రినిఁగాఁ
లయు కొనియాడుచున్నాఁడు.

ల—ఁబోను. మఱి తఱుచుగఁ బొగడుదురుగాక !

వి—ఇంతేకాదు.

కా. వ్యాళోద్వద్భజనండహిండితధన్వ్యాపార మేవానికై
వీలామాత్రముగా నతింగ ననురీలీలావలీభూలతత్
పాలామీకరజక్షతాకికమునా వాస్తోవృతిక్షేత్ర మా
కాలంబుదు నన్మగ్నిపాటలరుచిం గాంచు నిరిం గ్రచ్చతిన్.

ఇంతియకాదు.

క. ఇనకులవిరీటకోటి, కనదరుఁబోవలముకుళముగఁ దగు నతనికై
జనపతికి దశరథుని కీ, ససయులు తనయులు మధాంశుసనుసమపదనున్.

జ—చ. వడిగల వేనిబాహువులు వై రిసతీకఠికజ్జలంబునం
దొడరినకాళిమం బనఁగఁ దోఁచునుదాల్చి ధనుఃకిణిచ్చనికై
గడిమినినేని జ్యానినదకాండముచేత నిపీతమయ్యె నా
నడఁగెను నూడుచేడియలయంచితకాంచనకాంచికాధ్వనున్.

మఱియును,

మ. తెలఁగంగ నెవఁడింద్రశత్రునిజయక్రితోడనే యాడ్చినూ
ర్విలతకై భూవలయంబుతోడనే ధనుఃస్థింబంబు దోర్లందలికై
నలిఁ దాల్చు న్నది వేల్పుతేఁ డువిదచంటం గన్నగోర్వంక నే
లలితంబున్నవముకొశరాసనముఁ గలంగాదు పోలంగదా.

[సహర్షంబుగ] మఱియు,

ఆ. ప్రథితమిత్రవంశరత్నంబనం బొరిం, బొరిం బరంగునల్లభూపతికిని
దశరథునకుఁ దగినతనయు లీయిరువురు, రూపవిజితమునుచాపు లరయ.

వి—ఇక నేమి ?

జ—అహా ! దశరథునిరెండుకనులును పుత్రాలోకనశీతలములు.

శ—దిక్కులును.

వి—దిక్కులని వక్కానించం దగు.

జ—అ దేమి ? వే తిరువురు కొడుకులను దశరథునియొడి సిండించుచున్నారా ?

వి—దౌను. రామలక్ష్మణుల ప్రతిబింబములవలె చారిద్రువురు భరతశత్రుఘ్నులు గదా ?

శ—తగుదురు వీరు ఋశ్యశృంగునిచదభాగధేయములవలెననులు.

జ—దశరథభాగధేయములయొక్కయు.

వి—ఇది యిట్లే. భాగ్యవంతులలో దశరథరా జగ్గియుండుగదా ?

వి—అవిషయమందు మే మెవ్వరము వాస్తవ్యులవారము ? మీనుహిమవిషయమున మీరే సాక్షులు.

జ—దశరథునియొక్క మహిమ ననుసరించుటకు వారిరాశికి గాసారమువలె నే నెవడను ?

వి—[విమసింది] రాజర్షి ! విషయమధురులకు, అధరీకృతాత్మమహిమలు సత్యవిధురములు వాక్కులు శోభిల్లుచునే యున్నవి.

శ—ఇది యిట్లే.

వి—అ. కనియె దశరథుండు త్వావతి యాతండు, రామచంద్ర దృగభిరామురాముఁ గంటి వీవు నీతఁ గలవతీవియవంటి, నాలి లోకలోచనాతిరమ్య.

ల—[అవసారింది] అన్నా ! ఇందూత్పలిరీదృష్టాంతముచేత భగవంతుఁ డగు విశ్వామిత్రునిచే నేమో సుభావింపఁబడియె.

రా—[సప్రణయోపంబుగ] అశీకజల్పితముచే జాలు.

జ—[స్వగతంబుగ] ఈ వాక్పాశాశికచే నిమి దిలీప కుల మంగళ మేమో యభిసంధించుచున్నాఁడు. ఎట్లు ? [నిశ్చయించి] సరే. సరభసవచనుండు శంకరశరాసనమును స్మరింపకున్నాఁడు. కానీ. [ప్రకాశంబుగా] భగవంతుఁడా ! నీయొక్క యీ పక్రకమనీయవాగ్విలాసముచేత లెండవ ఖండపరకుతోదండమో యన నొప్పుచున్న కుతూహలము గలవాఁడ నగుచున్నాఁడను.

వి—[స్వ.] విల యీతఁడు చంద్ర కేఖరచాపారోపణ ముద్యావించుచున్నాఁడు ? అవుంగాక. [ప్ర.] రాజర్షి ! చక్కగా స్మరింపింపఁబడితిని. నామనస్సు భీమకార్దుకాల్లోకనమున మిక్కిలి వేడ్కఁ గలిగియున్నది. కానఁ దదానయమునకై నియోగుల నియోగింపుము. అటు గాకున్న నన్యులచే నేమి ? రామచంద్రుఁడే నిరూపింపఁబడుంగాక.

జ—భగవానుడా ! ఎఱుంగ నేమి ?

మ. ఇదదే యెద్ది సురాద్రిగం బరంగె విల్లెత్తంగ నున్నాధ మెం

దొడవె న్నారిగఁ బన్నగేంద్రుఁ డిహువై యొప్పొంచె గోవిందుడున్

మృదుచే వంపుగ వంపబడ్డదియు నై యిహ్వసతత్వమునలిగి
గదిరెం గ్రాతెఁ బురాంగనాశ్రువులవానక శాక్రమైశంబునై.

వి—ఎఱుంగుదునుగదా !

మ. పరిచర్యాగతనర్వభేదరకరప్రాంచచ్ఛలచ్ఛామరీ
త్కరకాతానిలపానపీనగుణభూతవ్యాళపాకర్నిచే
బరమాకర్నణజృంభమాణతుపిశ్చవ్రాతాప్తిచే దేన నీ
శ్వరుచేత న్నిడువంబడెక శ్రమమదే కైలేకసారం బిడె.

జ—కట్టుండ నెట్లు ముగ్ధుడువోలె దుగ్ధముఖుని రామభద్రుని భీమబాణాననానయన
మునకు న్నిరూపించుచున్నావు ?

వి—కేవల మానయనమునకే కాదు; ఆనమనమునకును. [రాము నుద్దేశించి] వత్సా! సిద్ధ
పడుము. ఇదియును,

క. మారీచమూచితరుము, హ్రూరసుబాహునికి దుష్టఘోష్టాణంబుకొ
ఘోరము తాటకమం గొ, క్షౌరా విలు లక్షణుకరమం దునుపుము మున్.

జ—భగవానుడా ! ఇ దేమి, అచుంబిత మనువర్ణించుచున్నావు ?

వి—ఎట్టివి మీ కవిదితము ? ఎందువలన ననగా, సీతనిచేత.

క. పొంది ధనుర్నిగమము లొగి, మ్రందించి నిశాచరుల శరంబులచేతకొ
జొందుగ మఖరక్షయె నా, కుం దగఁ గావించినాఁడు గురుదక్షిణగాన్.

జ—[సహర్షంబుగ] ఎట్లు వీడు వీరావతారుండు కుమారుండు ? [విమర్శించి, మఱి
నిట్టూర్పు వుచ్చి], భగవానుడా !

క. మారీచావినిశాచర, వారశిరోమణిమరీచిభాసితపదుఁడుకొ
మారారిగిరివిచాలన, సారబలుండు వీరుఁ డిటు నశక్తుం డయ్యెన్.

వి—ఆ ! ఇంతతో నేమి! ఓయీ! అందువల్లనే రామచంద్రుని న్నిరూపించుచున్నాను.

జ—[కనలా,]

మ. సుతకశ్మీరువునిప్రమిస్తభువనస్తత్వంబు ప్రఖ్యాతమే
కృతికాకాశికుఁ డీమనీశ్వరుఁడు దా నెట్లా ముఖోత్కంఠుఁడ
ప్రతిమం బీశధను స్సనం గహనమా రాముండు బాలుం డెటో
మతి నా డీయెడ నుఁగలరాడెడును బల్కా తోలి డోలాగలిన్.

[వసుధ నభిలషించి,] ఓ దేవీ !

ఉ. సుందరి పుష్పబాణసలిచొప్పున నొప్పు జనాభిలాచనా
నందిని నీదునందిని ఘనంబుగ నొక గద పుష్పబాణరా

ఓం దరుఁ డేకుమారుఁడు గడున్పుకుమారుఁడొ వీనిచేతినికొ

బొందుగఁ బొందెనీధనువు పుష్పమయంబుగ నున్నఁ జెన్నగునె.

శ—[ప్రణయతోపమతో] రాజా! ఇది యే మని, కర్తవ్యతామూఁడుఁడువోలె మాటి
మాటికి నాలోచించుచున్నాఁడవు? మునివచనము ననునర్థింపుమయ్యా!

జ—ఇదె యనునర్థించితిని. వక్ర! రాంభద్ర! గుర్వాజ్ఞ చక్షుశ్చింతనబడుఁగాక.

రా—[వరికరమును బాధించుచున్నాఁడు].

ప్రతీహరి [ప్రవేశించి] ఒడ... ము చిన్నచింతనబడుచున్నాఁడు. హాహారము మొగదలు
బలువుఁ జూడ వేడి యె... యొక పాటుఁ దున్నాఁడు. అందువలనం బ్రవేశపెట్టఁ
బడవలసినవాడా?

జ—ప్రవేశపెట్టబడుఁగాక.

ప్రతీ—[బయలు వెడలి బాడమినితోడఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు].

జ—బ్రహ్మణుడా! ప్రణామ మొనర్చుచున్నాను.

ప్రా—రాజర్షి! సుమతివి గమ్యు.

జ—[స్వ] ఈ యాశీర్వచనవిధ మన్యాదృశముగా నున్న జేమి? కానీ. [ప్ర] మహర్షి!
ఇందుఁ గూర్చుండవచ్చును.

ప్రా—ఆసన మేల? నేను సంచేశహరుఁడనుగదా. కాన విషయము.

శా. ఉత్తరస్త్రీకులకజ్జలాలివిషయం బాలంగముకొ గ్రోలి తా

నీత్రై లోక్యముఁ జేసి తెల్లఁగను గీర్తిధాట్టహాసమృతికొ

గోలే హ్వినునిఁ గొల్చు నీవు నెది నిట్కు న్నామృతార్థాపి నో

ధాత్రింద్రా భృగురాముగొడ్డలి యదే తాఁ జెల్పు నీ కీక్రియనె.

జ—[స్వ] ఆహా! గర్వాంకురముయొక్క వక్రత! కానీ, విందును. [ప్ర] విమది!

ప్రా—నీ. ఇష్టు సీకన్నియ నెవ్వనికేనియు నరపతినుతునుక బొరయు మాయు
వును శివధర్తంబు పొడవార్ప బల్కిన యభుమువలన నశ్వదప్రియంబు
వలనను విరమింపు పదలవే నీకొండు పంకనంతెళనో పాయనరణి
గల దది మామకవిలసితధారాంబుభూరావగాహం బుదారముగను
(నీరశైవధర్తంబును వినవ జేమొ, కనినఁ దెలిసెనుగాక నావనిని నీవు
పడవడి విచారపడినను ఫలము గలదె, సఃపధానుఁడవై చూడు జనకరాజ.)

జ—అందువలనం దానికి నేను, నీముఖమునఁ బ్రతిసంచేశించుచున్నాను.

మ. భృగురామాయుధ మైన యోవరశువా యీ వొట నామిత్రమి
ప్పగిదిం. జెప్పెద నిప్పు డేడు హరచాపం బెక్కిడు న్నానికికొ

దగ నాకన్నీయ నిత్తు ని త్తఱిన పంతం బారఁగా నంత నొ
 ప్పగునాయల్లునిముందఱి నిద్రింపఁగా నొ నీదుఘారాంబువున్.

రా—అవుఁగాక. [అని నిష్క్రాంతిఁ దయ్యెను.]

జ—[జనాంభికముగ] అంశవఱకు జూచుదగ్గునిచేత నిజకోపాగ్నియొక్క విస్ఫు
 లింగము వేయఁబడినది.

శ—ఇంతమాత్రాఁ నేమిభయము? గంభీరభుజసారత్నైరవ-రాముఁడు గదా, రాముఁడు.

వి—ఓయీ! వీ రేరు మణిమండితమకుటుంబ వేనవే లగనడు పున్నాయ ?

జ—ఱ. భవధనున్నిర ప్రహవంగర్వులు సర్వ, భూమిపతులు మీ పొలుతురుగద
 శానుచు నాదుపూజఁ గొన్నట్లుగా నున్న, వార లిచటఁ గుళికభవము సింద్ర.

వి—వత్స! రామా! వీరి యెదురనే యా చంద్రశేఖరుని త్లెక్కిడుటచేత మము
 సంతోషింపింపుము.

రా—వల్లె [యని, పరిక్రమించి, నిష్క్రాంతిఁ దయ్యెను.]

జ—అంగిరసా! అపరిశీలితనన్ని వేకుఁ డగు రామునికి నీచేత సన్నిహితము గలుఁగుఁ
 గాత. తమ్మిపూదండతోడఁ గూడిన కేలుదామర గల నీతయొక్క స్వయంవరాంగ
 ణావతరణమునకుఁ గంచుకి పంపఁబడుఁగాత.

శ—అట్లే. [యని నిష్క్రాంతిఁ దయ్యెను.]

కంచుకి—[ప్ర వేశించి] తేనియానతి సెఱవేర్పఁబడినది.

వి—రామచంద్రుని యశోవైజయంతీధ్వజపఁడము హఠతోదండ మెట్లు లేచినది?
 [వెండియు నకొతుకంబుగ.] వత్స లక్షణ! చూడుచూడు.

శ. శిశు వపు రామునిచేతక, శశిధరధను చాటగా నెనఁగ వంపఁబడెక
 దశదిశల నెగుడుదవ్వగఁ, బ్రసరించె దదీయగుణమురవ మబ్రముగాన్.

ల—ఇది యిట్లే. ఇప్పుడు గదా?

శ. ఆయెం బూర్ణము లేదిశల్ శివధనుర్వాణాచలచ్ఛన్నదుర్
 క్షేయానేకగుహాగ భీరవహరస్సీప్రతిధ్వజముల్
 స్ఫురయజ్ఞాయితసర్పరాజముభుసంసర్పదవచోరాజినం
 ధేయార్యోరుయశశ ప్రశస్తలుఁ బ్రవర్తిల్లంగ హర్షధ్వజుల్.

జ—ఇది యేమి చెప్పుచున్నావు? దిశలు పూర్ణము లని, వీనిచే గదా!

అమృతవాహిని. శ్రీరామాస్ఫులితేశానో, దారధర్మగుణధ్వజుల్
 గూరంగఁ బంతము న్నాచు, నోరథం బయ్యెఁ బూర్ణమున్.

ప్ర తీహారి—[ప్ర వేశించి, కంచుకి నుద్దేశించి,] ఇప్పుడు చూడు వేడుక, సీతారాములచే వెండియు ముక్కంటివి తైస్కుకెట్టుట తుదముట్టింపబడుచున్నది.

కం—[సకాతుకంబుగ, ఎట్టి వివాహించి వినుర్పించి విహసించియు,] ఓరీ ! తెలిసెను, ఇం దిదిగదా !

మాలిని. కరకిసలయల్లం గాంచుముక్కంటివిల్లా
శరథి యుజక నూకర్నంబు గానింప వంపక
సరభిసరసయక్షిం జాలగూఁ గ్రాలుసీతా
తరుణికువలయాంచ ద్దామదృష్టు ల్నిగిడ్డెన్.

స—[ససంభ్రమంబుగ] భగవంతుడా ! అత్యాహిత మత్యాహితము. ఇది గదా !

మ. హరి నిద్రం దోలగించి సర్వవృశకోర్యావార్గగర్వంబు ని
ద్దురం బొందించి దిశేభకర్ణములపొత్తుం ద్రుంచి తామేటిమే
టిరహి న్నొంచి యుగాంతకాలఘనోటిగర్జన నిర్దించి సం
భరితంబయ్యె వికర్ణి లేశ్వరభనుర్భంగోద్భవధ్వానమే.

ప్ర తీహారి—ఇప్పుడు కడు నమ్మర మమ్మరము.

ఉ. కొండగవిం గడున్నిదురం గూరియు మేల్కని నొక్క సింగముల్
మెండుగ మ్రోయ మార్చెలంగ మిక్కిలి త్రొక్కిని మజ్జగంబుల
న్నిండియు బమ్మగ్రుడ్డనియు నిగ్గఱ మ మ్రొవవాలుదాల్చువి
ల్లండులు గాంగఁ బుట్టి యిది తోచును బిట్టులివట్టె నెట్టినన్.

శ—రాజనీ ! తలరుదువో ? అలరుదువో ? ఇది చూచిన ట్టువవర్ణించెద.

మ. కను మాకర్ణము గాంగ జ్యాలతను లాంగే ప్రేల్చి గుళ్ళారయం
గనుభూభంగము లేదు రామునికి భగ్నంబయ్యె నీకానుబిల్
ఘనకంఠధ్వని లే దహంకృతిజహంకారంబు జీర్ణధ్వన
ర్గుణటంకారము తద్విభంగరస మొక్కొండెల్లడ న్నిండెడున్.

జ—ఎట్టు లింతవట్టు మేరమీటి వోవును నీవమ్మడు నివారింపబడ తున్నాడు ?

శ— ఎట్టు వారెంతము ?

మ. తనరం గంతుకలారిభితంబుగను గైదై వారం గెందమ్మిగా
మును గౌసల్య యొసంగుమంగళసరంబుం గల్గునీబిడ్డకే
ల్చానయం గొంచె మదంకలోనె విదళిద్దూ లేకచాలోచ్చల
త్సవ్వనవారాళి మునింగె వింతగ నవః త్రైలోక్యమైక్యంబు గన్.

కం—చూడుచూడు. వేడుక.

కా. శ్రీ డాభగ్నుగిరిచాపవలయున్ శ్రీత్యాత్మజాతార్పిత
శ్రీలీలాంబుజమాలికాప్రహృదయున్ శృంగారవిరాంచితున్
నీడావాంచితవత్త్ర రామునిని మున్వీక్షించరాజాళికి
జూడం గోధవిహవలిస్తయసుసప్తబుంచు నూర్చు ల్కన్.

జ—ఈ భగవంతుడు, జాగరీరామభద్రుల పాణినంపుటనమునకు నభ్యర్థించడవలయును.

క—వి మని ?

క. ఇప్పుడే వేర్పడినది యీ, విపులారథిధనువుననె నువిచితము గాంగణ
స్వప కూర్పంబడియె గదా, విపులాపుత్రిని రామవిభునికి గరముల్.
కావున గేవల మూర్తిశాలత్వజులకు బాణిగ్రహణార్థ మభ్యర్థనీయుండు.

వి—[నవ్వి] ఇదియెం గానీ.

క. జనకునితనయలఁ గైకొను, ననుజులతోఁగూడ రాముఁ డనువొందంగ
మునుసీతాకల్యాణంబును గావించుకొనుఁగాత ముదము దలిర్పన్.

జ—[సవార్దంబుగ] భగవంతుఁ డెట్లు మాండసిఁబ్రతీర్తులతోడఁగూడ భరతశత్రుఘ్ను
లకును సంబంధ మభినందించుచు నిమిషలహరిగల్య నభినూచించుచున్నాఁడు. అందు
వలన భవదాక్షాప్రచూన మిది తాల్పించుచున్నది. కావున గోరిక నెఱవేర్చి కొను
చున్నాము. [అని యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది తృతీయాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్న రాఘవ నాటకము

చతుర్థాంకము.

[తెరలో, పరశురాముని ప్రావేశికి పాదఃపదుచున్నది.]

క. నుణిమయమంగళదీపము, జనకవృపునిమండపమున జ్వలియించు లలికా
జనుదెంచె జండానిలమును విఘ్నాగమముగ నగు మొగి నెట నటకున్.
[మఱియుఁ దెరలో] ఓరీ! త్రియంబారా! చూపున కందక లోలగి పొందు.
ఇం దితఁడు గదా!

సీ. భానుభానుసూరిపాటలంబగువృష్టిపాతంబునం బరశ్వధమిపుడును
క్షత్రకంఠచ్యుతక్షతజనరిల్ని క్షధారంబుదారంబుగా రించు
చరితీవ్రనిశ్శ్వసనాభీలమారుశోద్ధతిచేత వెండియు పీఠికి తులసి
సూచించుచుకొ మార్చి నేచి మ్రోయుచుచు శార్ఙ్గి యీతండె నాశార్ఙ్గహస్తః
డగుచు ముజ్జగముల గెచ్చి పొగడు గనిన, యల్ల జగదేశకూరుండు బల్లిదుండు
రుద్రశిష్యుండు మాఱుటరుద్రుడనఁగ, జామదగ్న్యుండునచ్చునిచ్చటికిఁ గనుఁడు.
[అంత, జామదగ్న్యుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. అ. నసారంభంబుగ.] ఆహా!
సీరధ్వజానియొక్క ధృవృత్తము. అందువల్ల నీతఁడు ముక్కుంటిని త్లక్కిండువానికి
గనానిదానము సేయఁ బూనినాఁడు. [సక్రోధంబుగ పరశువు నెత్తిని],
క. మహిపతితతిగళపాళీ, బహుళగళద్రుధిరధౌతబహుధార మిదే
యహిభూషణశిష్యునియది, మహితముపరశువజనకము మహిని నొనర్చున్.

[విమర్శించి, కనికరముతో]

క. కలిగితి వర్జనభుజవని, వెలిగితి పుత్రుగభూమిభృవ్వంశములకొ
లలినిమితులకలమవలా, లలవము నీవంటెదె మరలకొ రోహిణి.

[అలాచించి, అటుండనిమ్ము. కోరఁబడిన యల్లునిచేతి బలిమి గరువమువలన నడరు
పినియొక్క యేదైఱచేతఁ జాలు. వీనిచే నందేశంపఁబడియెఁగదా నా గండ్ర గొడ్డలికి.

“మ. భృగురామాయుధమైనయోవరశువా! యీ వౌట నామిత్రమి
ప్పగిదిం జేప్పెద నివ్వ డేండు హరచాపం భెక్కిండు న్యానికికొ

దగ నాకన్నియ నిత్తు నిత్తటిన పంతం బారఁగా నంత నొ
పునసాయబ్బునిముండఁజి నివ్వడువఁగా నొ నీదుధారాంబువున్."

[అని యీ పద్యముఁ జదివి,]

అహా ! నీనిధార్మ్యము ! ఏమిచెప్పెను ? "విడువఁగా నొనీదుధారాంబువున్" అని.

మహాస్రగ్ధర. తనరంగఁ దేనిధారఁ దళితపరిపత ద్వాచుకాఘాసహస్రం
బున నుద్యర్తక్రధారత్ పొలిపె జితనవాంభోజమిత్రాంశుజాలం
డనఁగం దత్కార్తవీర్యం డమరపురనుదృ గ్ధర్షదాపుష్పితాళో
కనగంబయ్యుక్ స్యపారాంగనల కథికళోక ప్రదాళోకమయ్యెన్.

మఱియును.

కా. రేవావాహినిఁ గట్టెఁ గట్టువఱిచెన్ రేకెత్తునారావణున్

దేవారాలి నదెద్దియర్జునభుజానీకం బెట న్ననైరా

డైదీదృగ్జలపూర మ న్నైవమునం దీపించు నెద్దానిక్రీ

దాచారం బదె యిద్ది నాపరకు నీడన్నిడ్పు ధారాంబువున్.

[విలీకించి] ఎట్లు వీడు శతానందశిష్యుఁడు తాండ్వాయనుఁ డిచ్చటనే వచ్చి
యన్నాడు ?

తాండ్వాయనుడు [ప్రవేశించి] భగవంతుడా ! అభివాదనము సేయుచున్నాఁడను.

జాను—అయ్యుత్తంతుఁడ వవుము. నీ యుపాధ్యాయుని యజమానునియొక్క త్ర్యక్ష
చాపారోపణశ్రద్ధ యెట్లంతవఱకు వదలెను ?

తాం—భగవంతుడా ! ముక్కుంటివి లైక్కిడుటతోడనే వదలినది.

జా—అ ! ముక్కుంటివి లైక్కిడుటతోడనే వదలిన దనియా ?

తాం—పిచ్చట నేమి ?

జా—ఏమి జరిగినది ? అంతయుం దెల్లముగం దెలుపుము.

తాం—క. ఎవనికొ భగ్నంబయ్యెన్, శివధనువుస్వబాహుదండసిద్ధబలమునన్
శివశిష్యవరకురామా, యవలీలన్ హస్తీక్షిప్తవనఁగా వహాహా.

జా—ఎవనికి ?

తాం—క. గాధిసుతయజ్ఞసూతకు, లాదైత్యులుతాటకేయు లై రేనిశిహ
స్తాధీనులు,

జా—చాలుఁజాలు. ఎఱుంగఁబడినాఁడుగదా, దుర్జనాగ్రణి దోహచరగ్రామణి.

తాం—[తనలో] రావణునిచేత విల్లు విఱిగె నని యీ భగవంతునిచే నెట్లెఱుంగఁబడియె ?

అంతవఱకు నిట్లె కానీ ?

జా—[సక్రంధంబుగ, గొడ్డలి నెత్తుకొని,] ఇది యిది,

ఆ. రాజపుత్రకంఠరానాశదళనక, లాకుకలము నానిగా కుతార
మింక బక్షిముఖుని మిక్కిలిచిక్కని, కుత్తుకలను దనిలి కోయుంగాక.

[విమర్శించి] అట్లేని,

ఉ. కొండలకొమ్మలం జిదిమి గొప్పకనంబును గాంచి మించునా
ఖండలువారు సి గ్గెనయంగం గడునర్జునబాహుశాఖలక
జెండి పరేకరాజపురి జేరంగ వాకిలియైన దిద్ది నా
చండపరశ్వధంబునకు వ్లానుయె రావణకంఠఖండనన్.

[మఱియు విచారించి,] అట్లుంనను నుహాపరాధముగల మానవాదునియెడ నుదాసీన
భావము జెందుట యయుక్తము. అందువల్ల నివృద్ధు,

లే. దక్షిణాంభోధిమధ్యమస్థానమునను, గొంకణము నెన్నిదవదానిం గొఱలం జేసి
లంక కాతంకమును మిగులంగ జేయ, నన్నందంబకభూతాన్ని యడరుంగాక.

[అని, పరిక్రమించుచున్నాడు.]

తా—ఇప్పుడు ఉత్రియకులమునకు జేచుము. [నేపథ్యమారు] నియోగులారా !
వివాహమంగళమున నెనంగు జానకీరామచంద్రులకు స్వస్తివాచనివలగు బ్రాహ్మణులః
విలుపుడు.

జా—ఓరి బ్రహ్మబంధూ ! ఎట్లు దబ్బుటగా, దశకంఠకీర్తనఁడవైన నీచే నేను మోస
పోతిని? జనకునల్లుడు వేజెవ్వఁడో కాఁజోలు.

తా—భగవంతుడా ! నాదుత ప్పేరి? నేను నగము చెప్పఁగానేకదా, మీరు భ్రాంతు
లుగ నైతిరి?

జా—అది యంతయుం చెలుపుము.

తా—క. గాధినుత యజ్ఞసూతకు, తానైత్తులు తాటకేయులై లేనికి మా
స్తాధీనులు లేజోలవ, బాధితులై పరిభవంబు బడసి రరిదిగాన్.

జా—ఓయీ ! తాటకేయదమనుండు మీ డెవండు ?

తా—క. మునుముశ్యశృంగచరువున, జనియించినదశరథసుతనముదయమున నీ
యన పెద్దవాడు రామా, ఖ్యాసుతుండు గాధేయశిష్యుం డనదృగ్బలుఁడౌ.

జా—చ. ఎది విధివోలె వక్రత వహింపఁ ద్రిలోకవనజ్జనాశికి
మదమఱు జూడఁగూడనిది మానెను బూస్త్రయికాలిఖాలి యా
యది శివధర్మమిదశరథాత్మజుచేతను భగ్నుమయ్యెనే !

తా—[భయకాతుకములతోఁ దళలో] ఇకఁ దేమి చెప్పనో ?

జా— ని దలఁపు శస్త్రధారను ముసింగెను శాఘవనంశ మంచహా.

తా—ఈ భగవంతుఁడు సంగరంబించినాఁడు. కావున సీవృత్తాంతమును గురువునకు విన్న వింతును. [అని నిష్క్రమించెను.]

జా—[విలొకించి] అభివనివాహుగళ వేషఘ్నవలనం దమ్మునితోడఁ గూడుకొని యున్న రఘురాముఁడు పీఠే యని యూహించుచున్నాను.

[అంతట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

లక్ష్మణుఁడు—[మాచి, తనలో]

మ. విలునానిన్ యియ్యిది హంజిరి నదాత్తి దాబ్బుఁ దీక్ష్యగముల్
విలసిల్లు స్తులకు ల్లక ల్లరమునక విద్యోతధారంబుమా
జ్వలమా గొడ్డలియుం గమండలువు నిచ్చ స్వీరకాంతంబు లె
ట్టెలమి గూడెను జూడ నిట్టులొకఁ డున్నె యల్ల మెందేరియున్.

ల—అన్నా! ఇనియేమి? ఘోరబలి, బ్రహ్మాక్షత్రవర్ణమయమయినది (రూపము) చిత్రము వలెఁ జూడఁబడుచున్నది ?

రా—తమ్ముఁడా! భగవంతుడైన భార్గవునిని నీ వెట్లెఱుగకున్నావు ? ఇతఁడు గదా!

కవిరాజురాజితవృత్తము.

ఎవనికి భేద్యము క్రౌంచమహీధర - మెవ్వని కీయిలదేయము ము
న్నెవనికి సూరసభూస్థలిఁ గైకొన - సెంతయు నభిరిధేయుఁడు దా
నెవనికి జేయుఁడు తారకజేతయు - నే నిదియా పెనుగొడ్డలికిన్
సునిదిత హైహయభాహువనం బని - జూడఁగ భేద్యమునయ్యె నహా.

ల—విను నీతఁ డచ్చెరువందం దగిన సచ్చరిత్రుఁడు.

రా—విస్తయసీయశీలరకు శిఖామణి యని చెప్పునొప్ప. ఇతఁడుగదా !

ఉ. బంగరుకొండయొండె గలపంటవలంబిని దీని హైమమా
శృంగ మొకండె యుండు పసిచెల్వనఁ గశ్యపమాని కిచ్చె దా
నాంగముగం గిరితనయాధికశక్తియుఁ దూఱువేయలే
మిం గని కొంచగుబ్బులిని మించి సురంద్రముఁజేసె ముల్కిచేన్.

జా—[విలొకించి] పీఠార్థముగ్గుఁడుగదా ? ఎందువలన ననక పీనిఁ గామ యని చెప్పుట యందు రాముఁ డని పలుకుచున్నాడు. [విమర్శించి] మఱియొకతెఱుగున నేనే

మూడుండను. ఎట్లన, క్రిందుపలుపఁబడిన కామసౌందర్యసంపదంగలవానిని, కామ సమాకరణమువలనఁ గ్రిందుపలుపఁ గోరుచున్నాను. [నిర్వర్ణించి]

ఉ. చక్కదనంబు మిక్కిలిగఁ జాటునుగా మునికన్నమిన్నయఁ
చెక్కునయైనకైబలమి యొక్కడు శ్రీశర్వగుఁ డెఱుఁగ్రిందుగఁ
మిక్కిలికంటిమాళిశళి ముగియఁ గాంచును చూడ్యుల మున్ను నీ
చక్కనిమూర్తి యెట్టులు రసశ్రుతి నెల్ల కనునెన్ని యెప్పుడన్.

రా—[సమీపించి] భగవానుడా ! నానుజుడనైన నా నటనాన్నిగ్ల విడిగో, దురమో
న్నతిరమణీయచరిణానుము.

జా—వత్సా ! కలహవిజయవి కమ్ము.

రా—భృగుకులశిరశ్శిఖండుండా ! ఆనుగృహీతుడ నైతిని.

జా—[విమర్శించి స్వగతంబుగ,]

కా. విలాసవిద్విసయాపుండుకొ శిశువునా సీరామనం దీరసం, బు

[స్వరించి, సక్రొధంబుగ]

బౌలే శూలిశరాస మించుగడగాఢా సీందె ఖండించె గా

[విచారించి, సకరుణంబుగ]

బాలారత్నమునీ నాశగముకొ వైభవ్యము బొందరా, దు

[మఱియు సదర్పంబుగ]

విలాశాంతమవుం బరశ్వధము నాదీశేజుకాకైరియున్.

[ప్రకాశంబుగ]

ఓయి దాశరథీ! సీయెడ నాది యాయాశీర్వాదసరణి, సదాచారానుసారిణి, వాగ్వా
త్రియే చుమీ.

రా—[చిఱునవ్వునవిష్వి] భగవంతుడా ! చిత్తవృత్తి యన నెటువంటిది ?

క. ముక్కంటివంటి విజయచుట, మిక్కుటమగుగర్వముఁ గని మెఱుమెఱుఁ గడు నీ
యొక్కభుజంబులు వీనియనృత్యునఁ బరశువున కేను పృష్టియొనర్చున్.

రా—నీ నిగ్రహానుగ్రహముఁకు స్వజనుఁడు వీడెను. కోపకరణ మెఱుగఁ గోరు
చున్నాడ.

జా—ఆహా ! గర్వాంధకారము. నీవు చేసినదియు నేను జెప్పినదియు దుర్వివరమున
జ్ఞప్తి గనకున్నావుగా ! వివరా !

క. ఎది యిపుడును ద్రిపురాసుర, నుడతీవరహ వ్రతంబుఁ జొప్పుడఁ జెప్పుకొ

విదితముగా కున్నది యది, విదితము శివధర్మమయ్యె విదితము నీచేన్.

రా—భగవంతుడా ! ఆశీకలాకవార్తచేత నిరవరాధుండ నైన నాయం దిట్లెల యెన్నుచున్నావు ?

జా—విస నీకానకరాసనమునకు యథాస్థితిమా ?

రా—కాదుకాదు.

జా—విస నీ వెట్లు నిరవరాధుండవు ?

రా—క. తాండవడియెన్ నాచే, దాండవడలేదో శివునిధనువు తనంతకే
ప్రేక్షకవితిగ మహాత్మా. శ్రీకంఠసుశిష్యయేమిసేయుదు నెఱుంగన్.

జా—చందనదిగ్ధముఖంబగు శిలీముఖంబును నాటి నాయుల్లమును బల్లంజేయుచున్నావు.
[కుతార మెత్తికొని]

ఆ. ఓరిరామ కామవైరికార్దుకమర్చ, సూతకాతపాతకా కఠోర
ధారమీకుతారమార సీతాకర, గ్రహణ మఱుగ నీమ గళముఁ ద్రెంచు.
కావున నీవు వీరుండ వవుము.

రా—శి. హరమొ సీకుతారమొ మహామహ యండెడుమాకు గుత్తుకకే
నారలకన్నుల న్నెగడు నిల్వగఁ గజ్జలమో జలంబో చె
ల్వారిగఁ జేసుఖంబో పితృభర్తముఖంబోకొ కందుమేదోకా
నీరసయందు విప్రతతి నెప్పుఁ బ్రవీరుల మేము గామయా.

జా—ఆ! నన్నున్నుమస్కారమునకర్హుడైన బ్రాహ్మణసామాన్యనిఁగా నెన్నుచున్నావుగా?
[సాక్షేపంబుగ]

చ. ఎఱుంగుచె జామదగ్నిగుహుఁ డేపునఁజేసి నియధ్ధమాని నా
నెఱుఁగిబల్కి బోకడఁబనేరక శ్రోధముతోడఁ జూచె ను
క్కఱియును గాలకంధరకరాం చితకాంచనగర్భ మస్తకం
బుఱు నని యాస్యవైఖరినొహో కనెదే బలమున్ దీయమున్.

[నసంరంభంబుగ] ఏమిచెప్పిలేమిచెప్పితివిరా ! “రసయందు విప్రతతి నెప్పుఁ బ్రవీరుల
మేము గామయా” యని ; ఎట్లు రాచగొలపు గరువమున నేలవేలుపు పంగడమును
గఱకపరకవలెఁ దలంచుచున్నావు ? అందువలన నిపుడు మనయొక్క వర్ణములలో
నేమి గొప్పదో దానిని గలహతులయే సిగ్గుఁబడఁగలదు. కాఁబట్టి కలసికిం గట్టయి
తమ్ముగఁ గమ్ము.

రా—కా. నీతోఁబోటనుమాట యంటయును జన్నే మాకు విప్రోత్తమా,

ఖ్యాతుల్లేరలు సద్బలాధ్యులరు మే మాచుందుమద్యములే
ల—సత్యమే యిది.

నితం బేకగుణంబు మాకు విలువూన్కి తేండ్రకు స్త్రీకనక

ఖ్యాతంబౌ నవమాగుణంబు బలమై యజ్ఞోపవీతం బిలన్.

రా—అబ్బాయీ! మానసీయుడైన మునియెడ దుర్విసయవైదగ్ధము దగదు.

జా—వీని కేమిదోషము?

రా—భగవంతుడా! ఇపు డీక్షీరకంఠునియెడఁ గళినమయిన కోపముఁ గావింపఁదగదు.

జా—ఎట్లు వీఁడు డీరకంఠుఁడు? విషకంఠుఁడుగదా వీఁడు.

ల—విషకంఠశిష్యుడా! ఆట్లయినకొ, మిక్కిలి తమింపఁబయ్యెను.

జా—ఆ! విషకంఠనామసామ్యమువలన భగవంతుఁడయిన శ్రీకంఠునివలె నీవును గురువా నాకు?

ల—[విహసించి] ఎట్లన్యథాజ్ఞానము నిన్ను వ్యధపెట్టుచున్నది? నావిన్నపము వేఱుగానే చుమీ. ఆ పెట్లన్నకొ

క. చూడగ్ర మెక్కినేనియు, బాలప్రాలేయపడుఁడు భవునిమనమునకొ
గ్రాలునె కోపం బెపు డే, నేలాగుననేని లీలనెనయుం గాడే.

అందుచేతం నదంలేవాసి యగు నీవును నాయెడ తమింపఁదగుదు వసి.

జా—[స్వ.] ఆహా! ఈరాచకుఱ్ఱనిమాటనేర్పు! కానీ. [ప్ర.] నాయోర్పును.

రా—[స్వ.] జామదగ్గుర్నిండును త్రియజాతయందు తేమముఁ గనుచున్నాఁడని నామఁ గౌతుకమును.

జా—ప్రకృతికఠోరమైన యీనాకుతారమైనకొ తమింపదు.

తే. తనదుధారను తత్రవధం బొసర్చి, నెత్తుకెమ్ములు నెఱులెందు నెరయరెంట

నేయదిత్రివర్ణ యులనుగాఁ బృథివిఁ జేసె, నట్టి యీగొడ్డలిపికిల మెట్టెఱుగవు.

[వెండియు స్సంరంభంబుగ] ఇంతేకాదు, ఎట్టిజామదగ్గుర్నిగండ్రగొడ్డలి బాలుఁడని తలఁచును?

మ. తొడరన్నంగరమందుజేనిదియ యాదుర్వారధారాహతికొ

గడునీరేణుకయయ్యె తత్రశిశురక్తవ్యాప్తిచే ధాత్రియ

క్కడఁ. దద్బాలకుల స్వరించు సుమనశకన్యాశిలంబుజో

జ్వలదామంబులదౌవరాగమున నాస్వర్తంబురేణాత్కమున్.

ల—నీకుతారధారచే ధారణి నీరేణుక యయ్యెనన్నందున నిందాక సత్యము.

జా—[తనలో] వీడు రేణుకాపుత్రాంతముచేత నేతీయన మదిం దాక నాడుచున్నాడు ? [ప్రకాశముగా] ఓరీ ! నిరవరాధుడవైన, నీవిషయమునం దాలిమి చాలును. కటువులైన మాట లాడిన నీకంతము గండ్రగొడ్డలి వ్రేటుచేత చెగంగొట్టబడును.

[తెరలో] జామదగ్న్యు ! జామదగ్న్యు ! నిల ప్రేమచున్నావు ? అందునల్ల నిన్నుం దుడింప విల్లంగుకొనుచున్నాడను.

జా—[స్వ.] ఆ! లెట్లు యెడల బొడమిన యర్చి వల్ల పెట్టబడినవాడు వీడు. ఆలోచింప శల ? [బిగ్గరగా] ఓయీ ! యోగిత్వంశస్థుడా ! నీకు శరాసన మేల ? వద్దానన మవలంబింపుము. [మఱియు సోపానముగా.]

కా. పీరుద్రాక్షసంజ్ఞలదగ్గరలుగండో శ్రీప్రియతాప్రియత
ఘోరాజిం దొనరింప శక్తి యెది మీకుం గోర్కి వచ్చేయవు
వారమ్యులద పంచకాఖకలితప్రాంచత్కృపాజోరుధా
రారాధూతరిపున్విపాస్తమదపంకాకుల్ ప్రసీరుల్ వరుల్ :

కావున నీవలన గాదగిన దేరియు లేదు. ఈ రాచమిడుగురలజత రూపునా పెద.

[తెరలో] జామదగ్న్యుండ ! జామదగ్న్యుడా ! అట్టికాంతిసిగ్గియైన బనుదగ్గిరి బట్టిగఁ బుట్టిన నీ వేటి క్లు శమధనహీనుడ వై నాడవు ?

జా—శతానందుడు వీ డేల వచ్చె ? [ఉత్తేచ్ఛర్వంతో] ఓయీ ! అహల్యానందన ! గౌతమునివలననా, గోత్రధ్వంసవలననా, వితండీవలన శమాభిధాన మిది నీకు సంప్రాప్తించెను ?

[తెరలో] జామదగ్న్యుండ ! జామదగ్న్యుడా ! ఆ ! పాపా ! త్తప్రియాపుత్రా ! కన్న తల్లికుత్తుక న్నడిసిన గండ్రగొడ్డలి గలవాడా ! కులమున కనలమైనవాడా ! తప స్తుంగమైన యాంగిరసకులముం గూడ నెట్లు కళంకితముగం గావించుచున్నావు ?

జా—కులపాంసనా ! పాంసులానూనూ ! సమగ్రతపోగ్రగణ్యంబగు భృగువంశముం గూడ నెట్లాడుచున్నాడవు ?

రా—భగవానుడా ! భృగ్వంశిరల తపస్సు భువనవిఖ్యాతము. విశేషముగా భర్గశిష్యునికి విజ్ఞాపనము సేయుచున్నాను.

చ. మునులగు మీకు నొక దవము ముఖ్యముగాగను శాంతచిత్తము

వినుతజపాక్షమాలికయు విశ్రుతదర్శలు గుండ గోలయ

వనమున నెందునే నుటజవాసము గాని యి దొప్పు దుగ్రభా

వణిమును భూవిధంగమును జావమురోపమునుం గుతారమున్.

ఇంతియకాదు. ఈవే విచారింపుము.

ఉ. ఎక్కడఁ బూత మా తను విదెక్కడ నీకు ననత్సరశ్శబ్దం
బెక్కడఁ జారుకీల మిది యెక్కడ ఘోరతరోరుకార్తుకం
బెక్కడఁ బర్ణశాల యిది యెక్కడ నుద్ధతయుద్ధసాధకం
బక్కట కాండకాండమరయ నిష్పవమం బిదియే యపుంగదా.

జా—ఎట్లు వెఱతపసిఁబోలె నన్నను నెన్నుచున్నావు? నేను జామరన్నుఁడను.

కా. ఛిన్నత్రయకంధరాక్షతభవాక్షిణాపగాన్నాతుడు
న్నన్నారాతిశిరోజము ల్లశలుగానుంజేసి మేల్లన్నవాఁ
డున్నా నేడిడరక్తతర్పణము లప్పు గాంచె బిత్రాశిసం
పన్నంబంచును సంకసంబునను నేవన్నెమిసవ్వకులన్.

కాన నేను,

సగ్ధర. ముయ్యేడామాటులున్న - నొసరిచిలి ననిక - భూపనిర్వాపణంబున్
గయ్యంబుం జేసి యింకం - గడఁక నొనరుతుం - గాక యట్లేడుమాటున్
అయ్యెయుద్ధంబులందున్ - హతవృథాశిరా - ఘాతఁ గాపాలికంబై
తియ్యంబొనకుమాలన్ - దివిరియిడుదు వం - దింతుడల్లేత్రపాలున్.

రా—అంజలింజేసి,

మ. కొనుచున్నీవు ప్రసన్నభావమును వాగ్దోషంబునా దెన్న కిం
కెనయిం చెన్నదిఁ గిన్ననుం బలుమఱున్ హేరాశఘ్నంగా యశం
బనువిత్తంబును భిత్తముం గితవు నట్టత్పంకముం బాపు నీ
ఘనతస్తిన్నక పల్కమండుము జగత్పాతుండయో భార్గవా.

జా—ఎట్లు పలుకుదును ?

ఆ. వాగ్విడంబునైక వైదుష్యులైనమీయెడను బ్రచురవాణి యేమిటి కిటఁ
బరులయనురుగొనెడు శరముల నా వాని, నైపుఁ డీర తెల్ల నైరణమెయి.

రా—[కొంతెము విహసించి,] అన్యులతో నేమి? నేనే నీ బాణపరంపరను, ఖండపరతు
చాపారోపణద్విగుణితసీతాశయకినలయోచనీత మహాత్పలమాలికాలోలరోలంబ
గానయశశవరిమళమిళితం బగు నురస్థులమున నృహింతును.

జా—కా. ఉగ్రత్యక్తపురాణభర్తచళనప్రొద్భూతగర్వోన్నతి
వ్యగ్రం డీవన నెంతవాడవు మదీయాస్త్రాశికిందాళభే

కుగ్రామేయతపోమహత్త్వమున మున్నొంచె న్వరంబుం దగ్గ
వాగ్రామాధిపువల్లనగురుండు విశ్వామిత్రుడే బ్రహ్మమున్.

రా—[కనలూ] ఎ ట్టితడు పూజనీయుండైన విశ్వామిత్రునిఁగూడ నధిక్షేపించు
చున్నాడు ? ఇంక నహింపను. [ప్ర కాశముగాఁజెల్లడిగా]

కా. ఉగ్రత్యక్తపురాణధర్మదళనపోన్మాథగర్వోన్నతి
వ్యగ్రం దేసన నెంతవాఁడను ద్వదియాస్త్రాళికిం దాళతే
కుగ్రామేయతపోమహత్త్వమున మున్నొంచె న్వరంబుం దగ్గ
వాగ్రామాధిపువల్ల నగురుండు విశ్వామిత్రుడే బ్రహ్మమున్.
[మఱియు సకాతుకసంరంభంబుగ]

చ. కులిశకతోరమైనవిలుతోలది భగ్నుమె భగ్నుమయ్యె నా
వలనను నీహృదిక శరమువై భరిమగ్నుమె మగ్నుమయ్యె నే
మొలయును శ్రేవమైన మఱియు నిర్విలువైష్టవ మైన నేమి నా
బలంబగుదోర్విలాసము ధృ)నంబు గణించదు దేని నేనియున్.

కా—బాగురా ! బాహుజబాలకా ! మిడుంగురుంబురువా ! బాగుబాగు. ఎట్లనఁగా, జామ
దగ్న్యనామకుండైన ధామనిధి మ్రోలఁ గ్రాలుచున్నావు. [వెండియు సాటోపంబుగ]
విమంజివిరా ! విమంజివి ! [కులిశకతోరమైన విలుతోలది యనువద్యమును జదుపు
చున్నాడు.]

రా—ఓయి, ఇదే కలంమాటు చెప్పెదను [అదే వఠించుచున్నాడు.]

కా—చక్కగా జ్ఞపియినది.

రా—ఏ మది ?

కా—ఉ. దేనినినాని మ్రోత హరిదివ్యకరాహతిఁ గల్గి యంతటక
నానిగుదామభృంగములభావనముచే ద్విగుణంబ యౌను ర
తోనళి నేక్షదాక్షయనుశోకరవశ్రుతిపాతకాళికి
బ్రణవముభంగినొనరిది వైష్ణవకార్మకరత్న మే నుమీ.

రా—[సకాతుకంబుగ]

ఆ. కార్ణి కేలదమ్మిఁ జలుపు లీలల నేది

కా—కార్ణ మది యిద్ది చాపరత్న

మిడుకొనంగ వలఁతిచేసి గైకొను మీడు

కొనంగఁ జాలవేసియును విడువుచు.

రా—[కైకొనుచున్నాఁడు.]

జా—చేకొన్నావు కావున, కన్నీళ్లుగారుచున్న సీనుట్టములచే దట్టమైన యాహూతు దాటి, బగడమున కనువగు నెడఁకు జనెదము. [ఆని రాములు నిష్క్రమించిరి.]

ల—[విలోకించి, సకౌతుకహర్షవిస్మయముగ.]

ఉ. పొందునె శైవమైనవిలుపోలిక నిష్ఠియు భంగమ న్నలికొ
మందచలన్ముఖం డయిన మారఘరామునిచేత నీశచిత్ర
బొందుగఁ జక్రమ ట్టొనఁజె బూర్ణముగాఁగను వంపఁబడ్డదై
యందమునైన వైష్ణవకరాసన మియ్యది వింత యెంతయోనో.

[తెరలొ] అహ! కుతూహలము. కుతూహలము.

మహాస్వగ్రం.

పొడమెక్ శ్రీరామబాణంబు మొదట విలసన్నుర్థ బాణాననానక
గడిమి న్నిన్నంటె నంతం గలఁచె భృగునాథభ్రాతృనాకాభ్యుగ్రున్నే
తెలిపుల్లా నాగ నొప్పెం ద్రివిధనుభూషణీచ్యుప్రహ్లాదలింతలై
గఁకుఁ గీర్తిం గాంచి వచ్చెం గలిసి పొడి కలంకారముం జేయుఁజాలన్.

[అంతట రామజామవగ్నన్ముఖ ప్రకేశించుచున్నాడు.]

జా—[రాముని విలోకించి నిర్వర్తించి.]

ఉ. కొకిరిల్లొకియిద్ది యెనఁగుం గని మోదము నేవి తోచినకొ
బ్రాకటనూ వికాసమున భాసిలు చూసిమనోంబునౌఘముకొ
శ్రీశవలాభుఁ డేఁ డితఁడను తెల్వగుబాలుఁడు నన్ననోహరం
డేకరసిం చదుజ్జ్వలమతీదన్యు జ్యోతి జగంచె నిట్టహా.

[వెండియుం దన యెందమునందం దలపోసి.]

క. పురవైరికరాసనమున, శరముగ నేడఁబొన్నెఁగఁ డెనఁగ బాలుండై
యరిలిగ నీవి ధ్లక్కిడ, నరుఁడంటెఁ బురాణపురుషుఁ డని మదిఁ దలఁతున్.

[శ్రీరాముండుగ్ని] పిర్కసగులలిరోరత్నమూ! ఇటు చూడుము.

రా—[నిగ్గుతోఁ దలపంచుకొని నిలుచున్నాఁడు.]

జా—[ముందుకు జరిగి, రామునిగడ్డము నెత్తి.] ఇని లజ్జాస్థాన మేమోయి!

లే. కమలలూచన నీ చేతక గన్న వాడ, నధరభావంబు నీమహిమాతిశయము

చేత నీక నీవు దేవతాశ్రేణిమాళి, మణుల నధరీకృతములగా మనుపలేవె

రా—[కేలుమోడ్పుతో] చాలునింతతో, దుర్వివరయపంకపంకిలండైన నన్నభవదంఘ్రి
నఖరకిరణతరంగిణీజలమునక గడుగుకొనుచున్నాను.

లే. చండ లేజమె యుండు మార్తాండునకును, సౌమ్య లేజమెయోశ్మణ్ణం జందురునకు
జండసౌమ్యంబు లేజంబయుండు నీకు, నట్టిసివిట్టు లేజాన కమరుతు నలి.

[అని పాదములకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాఁడు].

జా—[లేసి,] ఓయి ప్రకృతికల్యాణానిధీ ! ఆశీర్వాదితై రూడ నీవిషయమునక బునరుత్తియే.
అట్లైనను ఇ ట్టాశీర్వాదింపుచున్నాము.

కవిరాజవిరాజితము.

శెలయంగఁ జేయుము దవ్వంగఁ గీర్తిని వేడ్కను గంగ యనంగఁ గడుకొ

లలనలకన్నులనిద్దురపీఁకటులం బెడవాపెడు వెన్నెలనా

నలరుత మిద్ది జగత్త్రయితద్విధిఖిద్దితరావణమూర్ధచయ

ప్రలుతనచృష్టభుజంగనరామరరాజివిరాజితమాజిభవా.

నిజాశ్రమగమనమునకు నీక నా కన్నజ్ఞనిమ్ము.

[అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.]

రా—భగవంతుఁ డగు భార్గవుఁడు కంటి కగపడక యెట్లు నిష్క్రాంతుడ యయ్యెను ?
వత్స ! లక్ష్మణా ! రమ్ము. జామదగ్నివియోగఖిన్నమైన మానసమును జుట్టముల
జాచుటచేత సంతోషపెట్టుకొందము. [అని, యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది శ్రీమత్ప్రసన్న రాఘవనాటకమునక జతుర్థాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

పంచమాంకము

[అంతట గంగాయమునలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సఖి—కాళిందీ ! ఏల వుండుచున్నావు ?

యమున—భాగీరథీ ! కలము గలదు.

గంగ—అది యెటువంటిది ?

య—ఒక కారణ మేమనగా, నా నైదోడు సుగ్రీవుఁ డనువాఁడు గలఁడు.

గం—[సకాతుకంబుగ నాత్మగతంబుగ] ఆ ! శోఽతిజాతియందుఁ బుట్టినట్టి సుగ్రీవునిం దోఁబుట్టువని యెట్లు వ్యవదేశించుచున్నది. [విమర్శించి] వీ రిరువురికిం దండ్రీ సూర్యుఁ డొకండే కదా. [ప్రకాశంబుగ,] అతని కేమి ?

య—ఆ యీతఁడు వాలి యని పేరొందిన బల్లిదుండైన శిక్షాశ్రోతిచేత నోడఁగొట్టఁ బడినవాఁడై కొంత శ్రోతిగుంపుతోడఁ గూడుకొని యొండు కొండనే యండగొని యున్నాఁడు.

గం—ఏమీ ? వీ రిరువురు సోదరులా ? అట్లయినకొ నీరి కిటువంటివి వైరమా ? అటు గాక కాతుకమా ? ఏకామిషాభిలాషయే వైరకాఘాతి మూల మని యిద్ది ప్రసిద్ధము. ఇందుచే జాలు. శిండవకారణ మంతయుం డెలుపుము.

య—ఒకానొక నాఁడు తపసితనమున గైకొన్నవారు పలకేఁడామనులవంటివా రిరువురు ప్రాయపువారు జడదారులును బున్నమచందురునిఁబోలిన సెమ్మెగమ్మగల యొక కొమ్మయు నాకుఁ గేల్పొగించి దక్కిజపుడరి దాటి పోవుటకుఁ గడఁగిరి.

గం—తరువాతఁ దరువాత.

య—అంతఁ గొంతసేపటికి నాపె కేలుదోయి గీలించి నన్నుఁగూర్చి యిట్లు విన్నవిం చెను. ఓ దేవీ ! ప్రాద్దుముద్దుగూఁతురా ! వెండియు నీకుటుంబమునకు చూడ్కి మేలు గలిగింపు మని.

గం—అది నీ వెట్లు కలంచుచున్నావు ?

య—[గంగచెవిలో] నీ తెఱంగుననే.

గం—ఇది యూహించుకూడనిది. నుడివడుపునఁ దిరుగుడువడిన మదిఁ గలదానవై

నిజముగా నిదే యేమొ లేనిదానినే యనుభవించితివి. [విమర్శించి] అటుగాదు
దైవముయొక్క సంవిధానచాతుర్యము నెఱఁ జెఱుంగును ?

య—పూజనీయురాలైన నీవు నదేమియు నెఱుంగవా ?

గం—ఇది యనుపయుక్తము. బ్రహ్మలోకమునుండి వచ్చిన సరస్వతియొక్క వాక్కుల
యందు నెఱొన్న నెవ్వకమ్మన నున్నదానను. అందువలన రమ్మ. తత్పట్టణవాస్తవ్యు
డైన యేనివలననేని వృత్తాంతమును విని నిరూపించెము. [అని పరిక్రమించు
చున్నారు.]

ఇది మిశ్రవిష్కంభము.

సరయువు—[ప్రవేశించి] దేవులయిన మీఁరువురకు న్నమస్కారము.

ఇద్దఱు—ఆవిరళమంగళవు గమ్ము.

గం—[సరయువు చేయికట్టుకొని] యేలా? యీలాగునఁ దానమున మునిగియున్నావు?

స—దేవీ! ప్రతిహాలాలాప మాడుచున్నావు. ఈశరీరసంతాపమేగదా, లజ్జాపంకమున
మునిగియున్న నాకు సగ మవలంబనము గలది ?

గం—అదియంతయు స్పష్టముగాఁ జెప్పము. ఎట్లు నీకర్థావలంబనము ?

స—ఇప్పుడు గదా.

మాలిని. సకరక్షపురపారోదారకాంతాశ్రుధారత్

భృశగళికములం దాపేద్ధము ల్తత్సృపాః

గుళము నుడుకఁజేయం గొంచుఁ బెంపొందుమేనే

ననురుసురనిస్సంగో యంబకాంతుం ద్యజింతున్.

గం—[సాకంకంబుగ] మఱి వీరి బాష్పసృష్టికిం గారణ మేమి ?

స—[గంగచేదియందు నిటువలెనే]

గం—హా! ఇందుమఱిందనా! హా! శోదండచండితా! హా! శతమఖసఖా!

హా! అనేకమఖావబృధవపిత్రీకృతగాత్రా! హా! నిఘతనుజనిర్విశేషపరిపాలితాశేష
జనా! హా! రామచంద్రకడవితా!

స—[తనలో] వీనివలని విలాప మిది.

గం—హా! మహారాజా! దశరథా! [అని మూర్ఛిల్లుచున్నది].

య—[వైఁకుంఠున విచుచున్నది.] అక్కా! డోఱిడిల్లు మూఱిడిల్లును. ఎల్లగొనము
లచే పగచుటకుఁ దగినవాఁ డాఱేఁడు.

గం—[ఊఱిడిల్లి] సఖీ! సరయూ! నీకొకతెకే కాదు. సర్వజనసాధారణముగదా
యీ తాపము! కావున రామచ్ఛత్రచ్ఛాయచేఁ బోఁగొట్టుకొందము.

స—[నిట్టూర్చి] అక్కా ! ఎడబాటులేని సీతకలిమిగలిగియుం గమలకేదార మేరితిఁ బరిశోష మెనయుచున్నది ?

గం—వృక్షముగా సంతయుం జెప్పుము.

స—[మోచి యదరుట నటించుచున్నది].

గం—చాలుఁజాలు. దావానలచరిశోషింపైన మ్రోసికొమ్మయందు గొడ్డలివేయుటకు నిచ్చగించుచున్నావు. [నిమగ్నించి] అటు గాతున్న సంతయుం జెప్పుము. ఏమి వృత్తాంతము ?

స—[శసల]!

ఆ. నుజనుండైనయట్టి స్వజనునియందుం గల్గినది బెడదనోనమాను గనిననీ
తగ దెఱుంగరాడఁ దడవఁ జూడంగను, గలవె యంతకంటెఁ గష్టపాటు.

[ప్రకాశంబుగ] రామధన్యు నభిషేకించుటకుఁ గోరికి గలిగిన దశరథునిఁ జేరి మొదట నిట్లె వానిన్నది కైకేయి.

ఆ. తనదుప్రతిస నెఱిపి తనరుట ప్రజఁ బరిపానం బొనర్చి వాసిగనుట
యసెడు నిదియె నృపుల కహహ! స్వర్గద్వార, మదియనర్గళముగ నగవడియెడి.

గం—[తనలా] ఇందు చేతనే యందాకం, దురాశచే నమంగళము సూచింపఁబడినది.

[ప్రకాశంబుగ] తుద దేమి ?

స—ఇది.

మ. మును నీటినిచ్చినజా పరశ్చయము నిట్లు న్నాట నీరాముండే
వనవాసంబున కేగువక భరతుండే పాలించుత న్భూమి సం
చనఁ గైకేయిదిమాట వించు జనకుఁ వృగ్రాత్మనిఁ మ్రొక్కి వీ
దొడ్డిని సంతృప్తిని రాముండేగను మహాభగోరాటవీవాటికిన్.

గం—హా ! రఘుకులకుటుంబకంఠా ! చెడితివి.

య—ఒక రగువుపంగడమె గాదు. మఱి మొగములు కలహలు కాటివేల్పులుదక్కఁ దక్కిన జగమంతయు రాముమోము నెలచల్లనిమాపు లేమిని మిగుల వగవఁగఁ దగినది.

స—ఇది యట్లే.

క. చలువలతోడ దరుగంగకే, విలాసికిం జాట్టఱికము నెట్టనఁ గనుటకే
గలువలె బిగిచెడవు జగంబులుగా చీకటిని మునుంగుఁ బోడిమినిదన్.

గం—హా దశరథ ! సకలగుణభాజనమవై యెట్టిచైవముచే వంపితుండ నైతివి !

య—[సాగ్యసూయంబుగ] ఎవనిచే నటువంటిగొడుగు గఱికవరకవలె విడువఁబడెనో,
యటువంటితేని మీరేల వెండియుం గొండాడుచున్నారరు !

స—పాపము శాంతము. పాపము శాంతము.

కా. కైకేయావచనంబులకొ దశరథత్వస్థర్త యొక్కొంతనే
 పే కాంచెం బహుమోహముం గ్రుధ నిరూపింపంగఁ జోరార్థితుం
 డౌకార్పణ్యభురంగధరుండు కరగంబొరత్వముంబోలె దూ
 ర్వాకాండంబులఁబోలె దావిడిచె హా ప్రాణంబుల న్నెండియన్.

గం—మఱి యిప్పుడు రామచంద్రునియందు సీతాలక్షణులవృత్తి యెటువంటిది ?

స—నడురేయి చందరునందుఁ జంద్రికాప్రసాదముఁబె యెట్టిదియో యట్టిదే.

గం—[స్వ] రామనితోడఁగూడ వెలువడి రన నుడువఁబడుచున్నది. [ప్ర] సఖీ! ఇంచుక
 సేదదేటుచున్నాను. అంతవఱకు సీవచనామృతముచేత. ఊమయినను రామచంద్ర
 వియోగము ననుభవించుటకు నైఁజనోపనిది మాజానకి.

స—ఇది యిట్లే. ఓసీ! సీతా! నాతల్లులను గొలుచుచుఁ గొన్నిదినములు గడపుము.
 ఇట్లని రామచంద్రునిచే జెప్పఁబడినదియై జానకి మూర్ఛియైను. ఎట్లనఁగా, బంధు
 జనులచేతఁ దేబడిన చల్లని నీటిబొట్టచేతఁ దడువఁబడినదైనను చెప్పిరిల్లదయ్యె.

య—మఱెందుచేత మూర్ఛదేయెను ?

స—అమృతవాహిని. వనంబునకు నాతోడఁ, జనుదేరవె రామరొ
 యనుసీరామవాక్యంబై, వినుతామృత మాటచేన్.

య—మఱి రామలక్షణులకు నేమేని సమాలాపము జరిగెనా ?

స—జరిగెను. రామనిచే జెప్పఁబడినదిగాదా !

అ. కడపుమీపు కన్నుగవ మూసికొంచును, గొన్నియెండ్లు బంధుసన్నిధాన
 నన్నుఁబోలె శీలసన్నుతుభరతునిఁ గొలుచుచుండు మీపు గుణభరితుని.

లక్ష్యజనిచేతనుం జెప్పఁబడినది.

క. నీతోడఁగూడ నాకొఁ, బ్రీతిన్నాబుగుయుగములు వెన నలుజాముల్
 నీతోడఁగూడకున్ననొ, యాకన్తస్వంతరంబు లన్నియె యెండ్లున్.
 మఱియును.

క. సీసంగతి సుఖనగునా, కాసంవత్సరసమంబు లాకల్పంబుల్
 సీసంగతిఁ గన కలునా, కా సనులేకల్పసమము లాగోచింపన్.

గం—మఱి కాసల్యచే రామభద్రుఁడేమైన శిక్షితుఁడయ్యెనా ?

స—అయ్యెను. ఆమె, వత్స! రామభద్ర! జానకి నని యర్థోక్తి చెప్పఁగానే, కన్నరును
 దగ్గరికయఁ గలది యగుచు నిట్లు చెప్పినది. జానకిని జూచుటకే యిట్లు లుండ,
 లక్ష్యజుం జూచుటకు నీ వెట్టివాడవు ? కాఁబట్టి యిదే నిన్నుఁ గోరుచున్నదానను.

క. అగుమిదుగ్ధములునెడకె, సుగుణునెడకె లక్ష్యమునెడ సుదయుండ వరయం
దగు రాజ్యసుఖముకంటెకె, మిగులంగనీవధికుండ వని మెలంగెడునితండె.

రాముడు చెప్పెను, ఓయమ్మా ! నాపం బ్రాణకందుడైన వీనియందును దక్షిణుండ
వపు మని శిక్షింపవడగు.

గం—అది మొదలుగ రామభద్రునకు సహజసౌందర్యమే యాభరణమా ?

స—వేటొకటిగూడ, రామభద్రుడు సర్వాభరణములను వదలుచును గౌసల్యచే నిట్లు
గోరంబడియెను.

క. మైథిలిమృగశలక్షికి, నాదటహస్తాపలంబనార్థముగా నీ

శ్రీదమరతనపుటుంగర, మేదకు మోచత్స రామ హితమిది గనుమా.

[వెండియు సఖేదంబుగ] వేటొందును నీకు జెప్పెద ధీరురాలవగుచు వినుము.

గం—ఇంతవఱకు వినుచున్నదాననైన నన్ను నధీరురా లని యేల శంకించుచున్నావు ?

స—చ. ప్రముదితవక్త్ర శోభ కలరామునికిం జడలల్లె లక్ష్యం

డమరంగ మల్లె మొగ్గ లన నగ్గలమైన నిజాశ్రునిందులకె

క్రమమున దడ్డి లోకమే భృశంబుగ శోకముం దాల్చునట్లుగా

నమయకఛ్ఛెల్ల యెచునుచు నాదట నాడెద వీడెఁబోడుముల్.

య—తరువాతఁ దరువాత.

స—అంతట సప్రణయంబుగం బంధుజనులచే రామభద్రుం డిట్లు తెలుపంబడియె.

అ. సీత చాలబాల చిఱుతవారలు మీరు, దక్కిణంపుదిక్కు వైత్యనిలయ

మందుపలనఁ జెప్పుదుమయ్య సత్సలతచే, జనకు మీషవాచికి నిక రామ.

అంతటం దద్దిశంగూర్చియె.

క. పురణసయనార్పితమా, పరకుపలయదామమాని వడి జనె రాముం

దురుసురమురజిద్విగుణిత, గురుగుణరపఘృష్టకార్షణదండుండై.

య—వెండియు వేలుపుమద్దెలసద్దవకుం గత మెద్ది ?

స—సఖి ! గంభీరముగా మ్రోయు సురమృదంగంబులచేత గంభీరమైన విషయమే
నూచింపఁబడుచున్నది.

య—చుట్టములచేత జానకి యేమైనను బోధింపఁబడినదా ?

స—అమ్మా ! తత్ప్రతీకమ్మిది.

క. వనవాసోత్క్రంతుండగు, తనపతితోఁగూడఁ జనుచు భరణీసుతయే

తనుమంజులమంజీర, స్వనమున బందులకుచెలిపె సాధుభరితమున్,

ఇంతవఱకు జరిగెను.

చ. మునుజనునాథుడెన్నఁ బొరిఁ బూనిక వేగముగానె యేగునా
జనకజయంఘ్రులం గిసలసచ్చస్త్రులం గనుబాంధవాత్సలఁ
గొనబయి కాకరాతెఁ గడు గొప్పగ నశ్రులు శీతలొష్ణముల్
గనులెమడు త్రియంబు లనఁగా నటు లేల ఘటిత్తెనో కనన్.

గం—వార్ష విహదముల నిలసిత మిది. [వెండియు నకొతుకంబుగ] యుక్తము. అప్పుడు
సుఖభోగమును సుమిత్రయఁ జిన్నవాడైన లక్ష్మణునిచే నపేక్షింపబడలేదా ?

స—కోరఁబడినవే.

ఆ. పెద్దయన్న వెంటఁ బృథుశక్తిఁ జనువాని, కయ్యయోధ్య యయ్యె నడవి మఱియు
భోగ మెల్ల రామభూమిశ్వరుండె సుమిత్ర సత్సత్విత్ర ధాత్రిపుత్రి.

య—సులక్షణుడైన లక్ష్మణున కిది దగియున్నది.

గం—సఖి ! కైకేయావచన మిదే భరతునకు ననుమతమా ?

స—మేనమామయింటినుండివచ్చిన భరతునకుం గైకకును నమాలాపమే యిట స్ఫుట
మయిన యుక్తము.

య—మఱి యిది యెట్టిది ?

కా. ఆమ్మ యెక్కడి కేగఁ దండ్రి నుత యింద్రాస్థాని కేలా వియో
గముం గల్గఁగ నాత్మపుత్రునివి పోఁగా నేల యాతం డర
ణ్యముంగూర్చి నృపాక్షి నాతఁ డెటు లన్యాయంబుగం బల్కె వా
క్యమే బంధముగాఁగ నాదిఫలమే చూ నీకు రాజ్యం బయో.

గం—మఱి యిప్పు డిక్కడ రాజ్యధరుఁ డెవ్వఁడు ?

స—క. కమలాంకృతములు మణి, రమణీయంబులు నఖిలనర్పణులంబుల్
విమలములు రాజ్యధరములు,

గం—అ దేమి, (రాజ్యధరులు) భరతశత్రుఘ్నులూ ?

స—పాపము శాంతము, పాపము శాంతము.

గం—మఱి యవి యెవి ?

స— క్రమముగ శ్రీరామపాదుకారత్నంబుల్.

గం—విడ్డఁడా ! భరతుఁడా ! స్వీయశిలనలిలముచేత నీతల్లియొక్కయు నక్షి ర్తిపంకమును
గడిగినవాడవు.

య—అంతట నంతట.

స—అటుపిమ్మటనో, తద్వృత్తాంత నిరూపణముతోఁబడు నిజకమలఫలననాసి కలహంసము
నాచేతఁ బంపఁబడెను.

హంసము—[ప్రవేశించి] ఆర్యలారా ! ఇదె నాప్రణామము.

అందఱు, కోమలకంఠా ! మంగళమందిరుండ వగుము.

గం—నాబిడ్డలయొక్క సంచార చరితములను మొదటినుండి తుదవఱకుఁ జెప్పుము.

హం—మ. తను వెన్నంటిన పౌరులం బరువడికొ దామాన్ని చిఘ్నాల నాకొ
మునుము న్నేగ విరాగినద్దణుండు రాముం డొక్కఁ డొక్కమ్మడికొ
జనియొక సీతయుఁ దద్విభూతి యనఁగా సంతుష్టయై వెన్న వే
డ్కును బోయొక బిదప న్నుమిత్రసుతుడుకొ గాఢప్రమోదాత్తి నాన్.

అంతటఁ బథికజనులచేత వత్సవర్గము ప్రణయమధురముగఁ జెప్పబడియెను.

చ. సికలెల మున్నమంబు నయి చెన్నలరారెను దారి మార్దవ
ప్రకటనకాద్యలం బింయు వాహిని ప్రబృలి గల్గి చల్లదై
నికటమునందు ముం దలరు నీరజినీకుముదిన్యైపేతమై
వికటమునై మరాళరవవిభ్రమ మైనసరస్సు లెస్సగన్,
మఱియును,

ర. కనుఁగొను మిదె శీతచ్ఛాయంబుకొ తీరదుగుమధుశీకరముఁటం
బు నిదియై యమితస్వచ్ఛ న్వల్పస్ఫురితలహరివాహినిబాగొం
బెనుపొందినయది వెండియుఁ దుమ్మెదవెండు లులియవలపుల కిష్టే
యనఁ దామరతంపర గలదీక్షాల నహహః తామరతంపరగాన్.

గం—ఆహా ! తెరువునడక బడలిక నుడుపు నవి తెరువదులచలుకులు.

య—తరువాతఁ దరువాత.

హం—తర్వాతఁ బ్రాణనాథుని వెనువెంట జానకి చనుచున్నది.

మ. హరిణంబుం గని భీతముం గురుదయాయత్తాత్త యై తిన్నఁగా
హరిణాక్షీనుణి సీత స్వాంతుకముచే నాల్వేళ్వరేష్వానముకొ
వరలీలాత్తి మఱుంగిడెకొ పరిమడికొ స్వశ్రోత్ర బూషయిత
స్ఫురితం బా పరిమొక్కుఁ గైకొని యిడెకొ సౌపాంధర్యగా నింపుగన్.

గం—ఈవిధమునఁ గనికరింపఁదగినది నాదునుద్దబిడ్డ.

హం—ఇంకను,

మ. ప్రియమారంగ సరస్వతంబున నదిహృత్ప్రైకతంబందును
ప్రియు నొక్కింతయుఁ బాయఁజాలనిది యౌ క్రిచక్రవాకాంగగళం

దయవారం గని దారి వారక బ్ర మోదంబుం గనెన్ రామన

ద్దయితారత్నము సీతమాత్మ గుణయు క్తప్రీతియు క్తంబె కా.

గం—అంతవఱకు నాబిడ్డలనడవడులు, నడకలడలిక నుడుపువది. చూ ?

హం—చుటి ప్రయాణశ్రమ పెట్టిది ?

స—చ. అలరిగ నెండ యుండంగ నె యూఁ బయనం బవియైన మెండుగా

నిలుకడ గల్గుచుండెడును నీరజబంధునిదాలు డీబ్బడన్

వెలయుఁ బ్రయాణము న్నటి రవిం గనలేమినిఁ గన్ముమాయఁగా

జలజిని వీడుపట్టుగను జక్కంగ నెక్కిను టాను నక్కడన్.

హం—నిచ్చలు నడచు తెరువరులకు నిది నియతము గాదు.

గం—[సాతంకంబుగ] జానకీసుకుమారావయవములు బీరెండతాండుం గూడ నెట్టె
ఱుంగ కున్నవి ?

హం—వెఱుపు వలదు.

లే. ఎండమెండైనఁ దావంబు నెనయకుండు, మార్గమునయందు సీత ఊహతనూజ

నల్లగల్వలదండడా ల్వుల్వమీఱు, రాము తెప్పార్పకయె చూచు నామె గాన.

గం—[సహర్షంబుగ] సఖి సరయూ! ప్రియతమ స్నేహశీతల యయిన సీతయే కా దామె
చేత మనమును మనుచున్నాము.

స—ప్రీతివలదుచునున్నాము.

హం—చుటియును.

లే. నేల బీరెండ మెండుగఁ గాలుచుండఁ, గర్కశాంగులకేనియుఁ గానిదారి

స్నేహసంభృతయౌటచే క్షీతిజపతిప, దాంకితత్వతలము శీత మనుచుఁ దలఁచె.

య—ఓతండ్రీ ! జగముచుట్టమా ! నీవంగడమునందును గనికరము లేనివాడవుగా నవు
చున్నావు.

స—ఓనేవి ! ఊమా ! నీహఁతునందును నిర్దయ వగుచున్నావు.

గం—ఈ యిరువుర యుపాలంభముచే జాలు. స్నేహానుగుఁ ప్రవృత్తులు మహాభూత
వృత్తులుగావుగా ?

హం—కా. శ్రాంతశ్రాంతయు నయ్యు సీత పతికి సంతప సేసెం గడ్డున్

నింత ల్లాంగను వల్కలాంచలమున వ్విన్నంగ వీచోపుగా

నంతకొరాముండు విశ్రమాంబుముఖుండై యాజానకీక్షాప్తిచే

శ్రాంతశ్రాంతుడ యయ్యె వెండియుఁ బథిశ్రాంతిం గనం డేమియున్.

గం—అహో ! వినయముయొక్క మనోజ్ఞత !

స—తరువాతఁ దర్వాత.

హం—ఉ. చేరువ రాఁగ మన్ని మును జెప్పెరఁ గొన్నియె యజ్ఞ లేగి త

చ్చారుకరంబునుండి కొని చావము దస్సివప్రాణకాంతుఁ

ధీరసహాదరాన్వితునిఁ దిన్నగఁ గెంజిగురాకులం దగం

గా రహి వీచు నీచ విశిశార్యనమంచితపై జయఁదినాన్.

ఇవియు నేమో సరసము నుట ! పువ్విడుచున్నాను.

చ. ఊతిసుతచేత వీరబడుకొనిగురాకులచల్లగాలి త

ల్లి తిపతిపుత్రయుగ్మకము చెంపలఁ జెమ్మటఁ బాప నోపెఁ గా

ని తగఁ దదీయశోకభవనిర్గతనేత్రజలంబు మాన్ప దా

కతమున నద్ది సౌఖ్యజనకంబుగ నయ్యును దుఃఖవంటె కా.

ఇలియ కాదు.

కా. ప్రత్యావాసమునందు లక్ష్మణుఁడు సర్వప్రత్యశిక్రావచే

నత్యంతంబు భజింప నింపుమెయిఁ ద్యక్తాయానుఁ డౌ రాముఁ డా

సత్యస్థం దని మేషబాష్పయుతవీక్షం గాంచ సౌమిత్రి త్య

క్రాత్యాయానుఁడు శీతలాత్మకుఁడె యై కన్పట్టు నెప్పట్టున్.

గం—రఘుకులీనులయొక్క సముచిత ప్రణయ పేశలత చెప్పబడ నేల ? విడ్డలచేత రఘు

రాష్ట్ర మెన్నిదినములు గడవ దాటఁబడెను.

హం—రాఘవుల యాధిపత్య మెట్లెఱుంగనిదాస వపుచున్నావు ?

కా. వీరల్లాస్వరసావనవ్రవరపృథ్వీపాలమాఖ్యజ్ఞుల

శ్రీరత్నస్ఫురదంశుమాంసలపదప్రేఖన్నఖప్రాకితుల్

దూరోన్ముక్తచతుస్సముద్రలహరితో యోక్తశుక్తిస్థల

ద్రారాద్యరశుక్తిభూవలయమున్ దాల్తుర్ భరామండలిన్.

ఉత్తరశోసలముల మూడునాలుగునాళ్లలో దాటిరి.

స—తరువాతఁ దర్వాత.

హం—అంతటం ద్రిపురదమనమాళిమాలతీమాలిక స్తందాకినిం ద్వరితంబుగఁ గళిందగిరి

కరి ప్రకాండగండమదధారోదారం గాళిందినిం దాటిరి.

గం—[జనాంతికముగ] సఖి ! కాళిందీ ! నీవు నా కేది తెలిపితివో యది యిది.

స—సిదపఁ బిదప.

హం—అంతట, వ్యాధయూధ విదళిత వింధ్యాద్రి కుంభికుంభస్థల గళితములైన ముత్తే
ముల మొత్తములే మొగ్గులగాఁ గల తీగలఁగల కాఱడవులే వలువలుగాఁ గలిగిన
నర్మదను దాటి, చందలకర్ణాంచల సురభిశ శుండాల గండ చలిత సహచర సమా
గమమవలన సజ్జాద మైననైన యాడుడుమైదల యివ్వుయన యుంకారమ్ముచే రమ్మ
మైన గోదావరీసవిభమునకుఁ జరిరి.

య—అయ్యో ! అయ్యో ! అయ్యోడఁగడ, లంకయొడయుని చెల్లెలు క్రొవ్వివది చుప్ప
నాని యను, నొక్కరక్కని చెరిలాడుచున్నది.

హం—మిక్కిలి క్రొవ్వివ దని ఏక్కాఁగింపందగు. ఇపుడుగదా యిది లక్ష్మణకాక్షేయ
కమ్ముచే గోయఁబడిన తనమున్నయొక్క నల్ల యను కల్లు నానినది.

య—[సహర్షంబుగ] దాని సబామునకు నిది దగినదే.

గం—[స్వ.] ఇది యేదో యనర్థాంకురము గాఁదగినది. [ప్ర.] దానిని విని జనస్థాన
నివాసులైన రాక్షసులసమూహ మేమి సేసెను ?

హం—కర్తుల విండ్లం గైకొని రామభద్రుని కభిముఖముగఁ గదలెను.

గం—[స్వ.] విప్రుటఁ బిప్రుట.

హం—అటుపిప్రుట, సామిలి చే రామభద్రుడు విన్నవింపఁబడెను. ఆర్యా !

క. రక్కసుచెలియలిమెత్తని, ముక్కు దఱిగి నల్లయందు మునిగి పడుచుతో

మిక్కిలి మెఱసెడు నాయది, యిక్కత్తి నికాఁ రహాటాంసకుఁ దివురున్.

రామభద్రునిచే జెప్పఁబడెను. వత్సా ! అబలాజనము ప్రకృతిభీరువుగదా ! అందు
చేత సీతతోడఁగూడిన పర్ణకాలనే నీవు కత్తిని కత్తిని కాపాడుచుండుము. “నేను
శీతముగా,” అని యర్థోక్తియందే, మానవాదసమూహమ్ము సమ్ముఖమ్ముగఁ జనుబెంచెను.

క. అంతట మహూర్తమాత్రన, నెంతయు జయలీలచే రహిం బిల్వబడెన్

కాంతుఁడు లక్ష్మణుఁడు,

స—[సహర్షంబుగ] రామభద్రునిచేతనా ?

హం—కాదుకాదు.

స—భగవతి భాగీరథీ! నన్నుఁ గాపాడు కాపాడుము. రాక్షససమూహము చేసనిచెప్పనో?

హం— అరితతి, గంతుకొనఁగ నులియురామకార్ముకమణి చేన్.

గం—ప్రథమక్షణమున నగపఱుపఁబడిన బీరెండగల దిది యమృతవృష్టి గాదు.

య—తర్వాతఁ దర్వాత.

హం—అంతట సంతుష్టులైన సంయములచే బలుకఁబడిన సాధువాదములను విను వినోద
ముచే గొన్నాళ్లు గడచెను.

చ. వరకురువిందనేత్రము ప్రవాళవిహణము మాత్రికోల్లన
ద్దురుతరచిత్రమండనము కోమలహాటకకాయమై యహా
హరిణము గల్గె నొండడవి నంతట భూరిసునోహరంబు నం
చరపమరాగమోయనంగ జంగమరోహణశైలమో యనన్.

గం—తరువాతఁ దరుసఁత.

హం—శర్వాత్.

లే. భూజితానమగరచాపము గను జాచ, విజితయనతివరభూజిసుని భ్రమముగ
సీతకడకంటిచూడ్చి దాఁ జేరి దాని, రాముఁడును ససితోత్పలశ్యాముఁడు మఱి.

గం—తర్వాతఁ దర్వాత.

హం—కా. భీతార్తం బయి యార్పు నామృగముతో వేగంబె యేగంగ శ్రీ
సీతాకాంతదిస్వాంతమాతురతతో శ్రీలక్ష్మణుండుం ధను
స్సీతుండైచ నియెం దదాశ్రమము రక్షింపంగ నందుండక
శ్రీతిం వ్రీతిని వచ్చె నచ్చటి కహా భీతుం డొకం డెవ్వఁడో.

గం—[తనలో] అందువలన నిది యనర్థనాటకమునకుఁ జూర్వరంగకల్పనమువలె నని
భావించుచున్నాను. [ప్ర] అంత నంత.

హం—అంత.

ఉ. అకడ రాముఁ డుట్టి శదయన్ హరిణాంగమునందు బాణమున్
వీకను వేసె లక్ష్మణుండు వేగవే వచ్చె సభర్తుఁ డన్నయై
బ్రాకటభక్తి సీత యిడైభైశము భీతువుకేల లీల సే
నాకననుందునుండి యొకయప్పడె కంటిని దీని నంతయున్.

స—[ఘోషభక్తియును వ్యక్తికరించుచున్నది.] అంతట నంతట.

హం—మఱియు సేను,

చ. కనకమృగంబుగాత్రమున గ్రద్దరిము ల్కిదిపాటుఁ గాంచుటన్
గనికర మొందుడెందమునఁ గానంగ నేరక చూపుఁ ద్రిప్పికొం
చును నితివృత్తము న్నుపరిసోమునివృత్తము నీకుఁ జెల్ప గొ
బ్బున నిటసీతటి న్నిగిరిఁ బుణ్యదయోసరయూ సరస్వతీ.

కావున మీరు ఈ దివ్యవారియందు నాల నాకనుజ్ఞ నిండు. అలసినదానను.

గం—క. తిరముగ నలరుము శుచిజల, మరవిందవికాసముగలయంచితసరసిన్
మరితరుణిచరణరణ, ద్వరనూపురహాటితోత్కళన్ హంసకమా.

హం—[నమస్కరించి నిష్క్రమించెను.]

స—భాగీరథీ ! ఈ నూపురోద్దేశముచే జెప్పబడిన వృత్తాంతముచేత దానిచే మఱవఁ బడిన దేమో యొకటి నాచేతఁ దలఁపఁబడుచున్నది.

గం—అది యెటువంటిది ?

స—ఎటువంటి దనఁగా, అడవికి వెడలినపుడు, పతివ్రతాశిరోమణియైన యరుంధతి యొకచెలబోడు చేతఁ బట్టుకొని పుత్రమిచ్చుటకై సావరంజుగ నీమాటఁ జెప్పెను.

చ. హరిజన్మగంగనామణి యుదంబితము ల్లన యిష్టి యులఁబడెన్
వరఁజేసిమండితంబులు వలన్పుష్పః స్వనః సుల్లఁబుసూ
విరహముఁ గాంచ రెట్లుః బల ప్రీతికై పాత్రము లాదు రింతులీ
స్ఫురదునూపురప్రవరము ల్ధరియించిన వీనికత్తిచేన్.

సీత, ఆరీతి నే చేసినది.

గం—బ్రతికితిని. నాయనంగుఁజెలికత్తె పసిష్ఠనహధర్పిణి సత్యవాదిని. కాబట్టి యీ వృత్తాంతమంతయును రఘుకులవత్సలుఁడైన సాగరునకు విన్నవించఁబోదము. [అని పరిక్రమించుచున్నారు.]

గం—[నవిన్నయంబుగ] ఓసీ ! ప్రవాహజవాతిశయముచేతఁ, దూరముగఁ జెచ్చెర వచ్చి నారము. ఇండుగో గోదావరీసావరం దగుచు సాగరుం దేమో మాటాడు చున్నాడు. మనము వేలాతమాతఁబ్రమాటుననుండి తవ్విత్రాంతము నాలకింతము.

[అంతట, గోదావరీసాగరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సాగరుండు—తరువాతఁ దరువాత.

స—తద్వృత్తాంత మిటను నేల చెప్పబడుచున్నది ?

య—అంచ చేతఁ జెలుపఁబడనియది యెవో యదే యగుఁ గాఁబోలు.

గో—కా. రామోన్ముక్తకరప్రభిన్నతనునిర్మద్రక్షనసన్నిక్షమై

హేమాంగం బగునాను రంగ మపు డాయె న్నోకుమారీచుండే

యామన్మర్శధముండు రావణుండుగా నయ్యెం దకాన్ముండు ను

క్రీమత్కుండలమండితుండును మదోద్రైకాలిరేఖండు నై.

గం—హా ! హతలమైతిమి. [విమగ్నించి,] ఏన నేమి ? అంచెదోయి గలదు.

సా—[నసంభ్రమంబుగ] అంతవఱకు మాచిన్నది నికాచరునిచేతఁ దాఁకఁబడ వున్నదా ?

గో—అట్లేకదా !

చ. దనుజానికేలు దాఁకమీఁక దా ననయయ్యెనంగీనట్టి న

ద్వినుతకరాంగరాగమనవెల్వడి వెల్లొకఁడంటరాని వే

ల్పనఁగ వెలంగుచుం గువలయచ్చదశీకముగానె యై తనం
తనె నెన నీతఁ గ్రమ్మెను ఘనమ్ము దబిత్తు ననంగ నర్తజిన్.

సా—[సహర్షంబుగ] అంత నంత.

గో—అంతట, వరుణమంత్రచింతనముచేత సహనీతమైన నూతన జలదశకలముచే
నిచోళికహస్తం డగుచు నంటకయే,

కా. హానాథా రఘువాఘ సాఘజనరత్నా దుష్టసంశిక్షకా
ప్రాణేశికా జగదేశవీర కరుణాపాఘోధి శ్రీరామ నీ
దాని న్నన్ను నుపేక్ష సేయఁదగునే ధర్మజ్ఞ యంచుం బొలిం
దీనత్వంబునఁ బల్కునీతఁ గొని పక్షిగ్రీవుఁ డేగె వ్వివిన్.

స—[సవిషాదంబుగ] ఖాగీరథీ! మనయభాగ్యమువలన నరుంధతివాక్కులు గూడ
మృషగాఁ గలవు.

గం—కావు కావు.

సా—[సవిషాదంబుగ] అంత నంత.

గో—అంత నత్యంతోన్నత శిఖరి శిఖరునికాంతుఁడును, శమంతరాజును నగు జటాయువు
దారి నడ్డగించి సాటోపంబుగ దశాన్యు నుద్దేశించి యిట్లు వచించెను.

కా. ఓరీ పాపుఁడ నేఁ గనుంగొనఁగ రామోర్వికరామకా హరిం
తేరా చార్యముచే గిరీశ్వరశిరస్థేందూల్లసద్రేఖ నాకొ
ఘోరాన్మన్నఖరాళి నీతలల నేఁ గ్రోధోద్ధతిం ద్రుంచి ని
న్నేరా చంపెదఁ దల్పుపర్జుఁ డమృతాస్వీతోరగంబుంబలెన్.

గం—ఇది నూపురప్రభావము.

సా—[సహర్షంబుగ] విప్లుటఁ బిప్లుట.

గో—లే. అజ్జటాయువుతన్నుల సంతరావణునకు రక్తసిక్తంబయి తనువు వ్రిదిలె
రథము హేమాభరణము ధరానుతాప్తి, జనితనితమనోరథముచు గ్రమమున.

సా—అంతట నంతట.

గో—అంతట, నిశితసఖిని స్త్రింశనిపాతభీకరమైన సమరసంరంభంబున విజృంభమాణుండగు
రావణునియొక్క యొక్కకేల సంభ్రమాకులయై యున్న యాకెడి.

లే. ఊణము లేదుగదా జనకజనియందె

క్రందనము సేయు చిలఁ బడెఁ గరుణముగను

గం—అయ్యో! ఇపు డపనీతాకుల మైతిమి.

గో— నిలనిలుము చచ్చితిని సీవు ఖలయనుచును
భద్రహతుడై జటాయువుతో తమను బడియె.

సా—హా ! బిడ్డా ! సీతా ! ఇప్పుడు దానవుని చేత గొనిపోబడుచున్నదానవా ? [అని, మూగిల్లుచున్నాడు].

గం—[చెప్పెర వచ్చి వీచీవటాంచలము చే వీచుచు] దేవా ! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

సా—[ఊరడిల్లి.] ఎట్టికడం గంగయు గాళింసియు సరయువును? అందువలన నన్నం దఱుం బట్టుకొనుండు. వంతవఱదచే నేను గొట్టుకొనిపోవుచున్నాను.

గం—భయంపడ నేల ?

తే. సంపదలను దురాత్ముల కింపునిదవు, తుదకు నాపదలనె యిడి తొలగఁ గాన
నాపదలను మహాత్ముల కడలు నిడవు, తుదకు సంపద లిడుటచే నిది తగుఁగద.

సా—గోదావరీ ! రామభద్రునివృత్తాంత మెటువంటిది ?

గో—రామభద్రుడో,

వసంతలిలక. హాతనిర్వి హావిధనమాననయంచు దుగభో
పేతుండవై పలుకు చేడుపు దోచ సౌమి
త్రీతుండయైవడక యే పెడలంగ నెట్టో
సీలేశుఁ డేగఁ గలశీసుతదిష్టాఖుండై.

న—సఖి గోదావరీ ! ఆ నూపురముయొక్క వృత్తాంతము నెఱుంగుదువా ?

గో—దానిని దీసికొని యేదో యొక్కొంటి ఋశ్యమూకపర్వతాభిముఖముగ నరిగిన దని
వనదేవతాముఖమున నేను వింటిని. [నేవక్యమందు,] సఖి కాళిందీ! వర్ధిల్లుచున్నావు.

య—మఱి యిట్లు సూచితలాకాశల్యక్షతములైన నాగోళ్లును లత్తుక రసముచేత దడుపు
చున్నవా రెవరు ?

తుంగభద్ర—[ప్రవేశించి, విలీకించి,] కాంతాజనపరివృతుఁ డగుచు సాగఁగఁ డిట
నెటు లున్నాడు ? [ముందఱికి వచ్చి.] దేవుఁడు సర్వోత్కృష్టఁ డవుత.

సా—తుంగభద్రా ! కాళిందీవర్ధనము సంతయుం జెప్పుము చెప్పుము.

తుం—పోదరుడైన సుగ్రీవునియొక్క వానరరాజ్యలాభముచేత.

య—ఇప్పుడు బీరెండతోడను, గందముతోడను గూడుకొన్న రెండు ప్రక్కలు గలదాన
నగుచున్నాను.

సా—వాలిచే బాలింపఁబడు రాజ్యలక్ష్మి యెట్లు సుగ్రీవునిఁ బొందెను ?

తుం—నిల వాలికభ యిప్పుడు ? సీతాపదగళితమాఖర రత్ననూపురప్రదానమున నచ్చిక

నెచ్చుది రామభద్రుడు దుండ, భక్తుడైన శకున్ శుగ్రీవునిని నమర్చించిన హను
మంతుఁ డెప్పునిది యల్పించెను. ఎట్లన, ఆయత్నమువలన

కా. లీలామాత్రముచే వధించి మును వారికొ జైఁడీలేడింబలెకొ
శ్రీరాముండు వలీముఖేకచదవిం జెంపించి శుగ్రీవునికొ
శూరశ్వుంబున మిత్రశత్రు సతిమాను శ్వాకముంపించె స
ద్ధీతత్వంబున సాత్త్వగోత్రపతి నందితెకొ హరి న్నోవమున్.

సా.—అంత స్సగ్రీవుండు ప్రత్యుపకార మేమి సేసెను ?

తుం.—అంత నలఁడును.

చ. వనమఱి కంది తుంది కడువాడినచంపకమూలవోలెఁ బొ
ల్వెసఁగక యుండునీతను మహి న్నెదనం డెటసేసి మాన కం
చు ననుచితాధ్వముం చెలిసి శూరుల నీలనలాగదాదులకొ
వెనఁ జనుచేరుఁ డంచుఁ బనిపెకొ హనుమన్తులు లేగి రాకపుత్.

సా.—ఇప్పుడు బ్రదికితిని.

గో.—ఈ వాకడవా? ఈశకలలోకమును.

సా.—ఇది యిట్టే. సకలజన క్షముదానందకరుండుగదా, రామచంద్రుండు. ఇంద్రే యం
తయుం దిలకింపుము.

ఉ. ఉండెడు నీభగీరథజయు న్నవిజాపరయూసరిద్వరత్
మెండగుకూర్చిఁగూడుకొని మిక్కిలి న న్నలరించువారు నీ
రొండనె నేను సాగరుండ యుక్తముగా రిఘువంశపక్షమే
యందినమాకు రామునిశుభోదయభావ మెసంగు టబ్రమే.

[వీరీడు సూచి, సాశ్చర్యంబుగ,]

మ. కవిధారాదితపక్షము ల్లద గిరుత్ భావింపఁగా నన్నియొకొ
భువి మైనాకుఁ డొకండు నావయసునకొ బో మున్గియుండుం గదా
యెవఁడో వీఁ డిట నన్ను దాఁటెనుఁ గరం జేపొంది గుర్వంగుండై
యవపుంగొండయొ వింజపున్నలయొ యూహింపంగ రాజేమియొన్.

కావున వీఁ డెవఁడో యంతయు నిరూపితము రండు [అని, యందఱున్నిష్క్రమించు
చున్నారు.

ఇది, పంచమాంకము.

అంధ ప్రసన్న రాఘవ నాటకము

ప. ప్లాం. క. ము.

[అంతట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాముడు—కా. సామి త్రి ద్రు కలంబు సేరవలయుం బండావుం డేచుం గడున్

లక్ష్మణుడు— రామా రాతిరిప్రాద్దు సుద్దియెచి రేరా బీతఁడే రాజిలున్

రా— సోముం డీతఁ డటంచు నెట్లెఱింగితో?

ల—[సప్రత్యభిజ్ఞంబుగ] చూపట్టుటం జింక యిందు,

రా—[సానుస్మరణంబుగ, సకరుణంబుగ,]

ఓ మల్లే! మసి! హమ్మగాక్ష! యెట నుండో ధ్వాముఖ! బానకీ.

[వెండియు నవలొకించి,] అయ్యో! అశీకసంతాపముచేత మోసపోతిని. ఆకాశముపైకి

నెక్కుచున్న రోహిణీహృదయచందనుఁడు చంద్రుఁడావీడు? [చందురుం దిలపించి,]

చ. అమృతకరుండ సీకరము లారయఁ నైరవబాంధవంబులౌ

నమరెను జాగరూకములె యై భువనాభిషిక్తచేష్టలన్

నమరుని శిష్యవేల యది క్యామ మదీయ వసించు నెక్కడన్

[విమర్శించి]నమృగుండ వాడు వీ వింక నిశాచరుం డాదువు చందమామవే.

ల—[తనలో] కట్టా! వనటయల యే ట్లిచూసనీ యునిమానసంబునుం బొరలించుచున్నది!

ఆటులపుటవలన, వేణువివయముమీదికి నరుగఁ జేయుదును. [ప్రకాశంబుగ] అన్నా!

ఇటఁ గాంచుము. ఇదే, చంచలచంచూపుటముచే ద్రావఁబడుచున్న యమృతకరకర

నికరము గలది, వెన్నెల పులుండు.

రా—[విలొకించి]

మ. మును నీచేడియతోడఁ గూడుకొని సోము న్నాని యేదానిచ

క్కనిచెక్కిళ్లదిదాలు గ్రోలిలివి వేడ్కం జూడ్కికిం బండుతై

తనరంగా నలసీతనెమ్మెగముం జెంతన్నాకుం గాన్పించి ధ

న్యూనిజేయంగ దె నన్ను నన్నద్విజమాజ్యోత్సాన్నిప్రియోత్తంసమా.

ల—అన్నా! ఈడ నాలొకింపుము. ఇదే శరత్కృతయు, సుధాకరకరకరంబిత తరం

గయు నగు తరంగిణి.

రా—[కనుంగొని,]

క. కణ్ణాలిని నీవలెనె, యల్లలనఁ కురంగనయనయందుం గృతకణ్

నల్లలితవు సహజసుశీతోల్లసికవు నీత దాప మొందు న్నతియున్.

ల—ఇక్కడఁ జూడుము. నగము విచ్చిన నల్లగబువ మొగ్గనడుమ నడఁగియున్న దిదిగో గండుఁడుమైద.

రా—[చూచి,]

మ. వికసల్లాచనరోచిరాశిలహరీషీతఁలు లామోదమా

త్రకము ల్లాఁడుగుకర్ణపూరముల నాభస్మిల్పి కించి ద్రుతికె

బ్రకటింపివుగదా మదంగనకు మిత్రత్వంబు సంఘించి యా

యకమో మెందుఁ గనందగుం దెలుపుమయ్యా యన్న పుష్పంధమా.

ల—[తనలో] అన్న యిందాఁకం దీని నాలాకింప కన్నాఁడా?

రా—తప్పుఁడా! ఇది యెట్టి పిట్ట!

క. ఇది కుంకుమరుచి వెలువలఁ, బొదలింతును గాంచి లోనఁ బొరిరాగంబున్

నదితటమున నేర్చెడు తన, ముదితను గనుఁ గాని కదియ మొదయదు కరుణన్.

[నిరూపించి] అగుఁగద, యిది సహచరీ విరహవిభావిత హృదయము. వరాకము చక్రవా

కము. [నిశ్చ్యసించి] ఇది యొకఁడే తుల్యదుఃఖముచేత రామన్యమానశీలఁడు. కానినో

నాకును దీనికిని సమానశీలత యేలాగున నగు?

ఉ. ఈయదిచక్ర మిదిదు పుదయింపఁగనుం బ్రియవిప్రయోగమున్

జాయ మగండు రా మణియు సంగమసౌఖ్యముఁబొందుఁ బొందుగన్

జాయను బాసి గాసివడు నాకన నెన్నెకొ యయ్యె నయ్యయో

యోయనదుఃఖదంబులు విధూష్టకరోదయముల్ గ్రమంబుగన్.

ల—అన్నా! ఈకడ నాలాకింపుము. ముకుళిత నళినీపరిసరానుసారి కలహంసకము.

రా—[కని] కనికరమున,

మ. గిలిగింత ల్పచరించి నన్నభిములం గీలిం చినం గోరకం

బులు రోజంబులు బాగఁజూ మధుకరంబు ల్పాదమిం బడ్డినిం

గరుణాహీననిశేనపాదహతి భంగస్తూర్భితాంగం గటా

కలహంసంబు గనుంగొనుం బలుమఱున్ ద్వాంతంబు ద్వాంతంబునై.

[విమర్శించి, వెండియు నవిషాదంబుగ] ఇటువంటివానికి సహచరీజనానుకంపా శోమలము

మానసము మేలు. స్వభావకతిసుఁడైన రామునితో కాదు.

ల—[తనలో,] ఎట్టివృథును, అన్నమనమున జానకీమయ మింద్రజాలమున్నీ లించుచున్నది?

[తెరలో,] శఖా! రత్న శేఖరా! చిరకాలమున కగవడిలివి.

ల—[ఆకర్షించి,] ఇదియేమి? [ముఠిముఠాపరలో] చెలికాడా! చంపకాపీడా! ఇది యిట్లు.

నేనింతకాలమువఱకు నఖిలమానూనిధి యను, నూరూపిదులతో నగ్రే సమండును నైన మయుండను ధానవునియొక్క హృదయము, కృతీ సేబుట్టువు, నవు నామె ననున రిందుటకు లంకయందు మునికంగొనియున్న చిత్రరూపుఁ డెను దానవునివలన, నకల మును యింద్ర జాలకలనఁ జలసి, నుచుటిగి.

ల—అవు నిది యెవరో యిటువలె విశ్వాధరుల సంహారము.

[తెరలో] శఖా! రత్న శేఖరా! ఆహ! ఐన నదియేమో, నిజకళాదర్శకమును గావింపుము.

[తెరలో] చెలికాడా! చంపకాపీడా!

క. నిరులకు సురాసురులకుం, గరుడోరగసిద్ధసాధ్యగంధర్వులకు

గర మరివి యైనచిత్రము, పెరవారంగఁ జూపు మెవనివృత్త మొనరెడున్.

అటుగానియెడ, వేఱేల! లంకననుసరించినదే యేదేని నవినమును, సరసరమణీయము నైన చరిత్రమును నీకుఁ గనఁజుచెడ.

ల—అన్నా! ఇక్కడ నిడఁబడు నీయది యయతోవసితము ప్రేక్షణీయము ప్రేక్షణీకము. రా—వివరయే.

గీ. నీమరతనపుటంబెలనిఁదము విని, కలఁగి కలహంసఁడు కలకలముసేయు

లక్ష్యణపదాబ్జసులకాడలచిత్రములవు, గౌతమీనైకతములను గనుము నీత.

ల—అన్నా! ఎక్కడ? మఱి యిక్కడ గోదావరియు వైదేయియు?

రా—ఎట్లు ప్రతారితండనైతి మతిభ్రమముచేత? కాసేని, కృతార్థీకృతుండ నైనాను. దీనిచేగదా?

అ. నీత లక్ష్యణండు గౌతమీరీరక, పోషకములఁ బార్శ్వములను బరంగఁ

గడవినాడ నిమిషకలన నెయ్యని యట్టిసినము, లొక ముందు నొనరుపడెడు.

[మఱి ప్రత్యాశతోను,] కానీ!

క. ఇది వేనితోడఁ జూపె, ముదమున గోదావరియల మొత్తములసిరుత్

ముదితవియవి వచనసుధత్, గుదురుగఁ జెవి చేరలఁ జవిగొందునో మఱలన్.

[తెరలో]

క. గోదావరి యో సోబగుండ, లాఁదాల్పుం జేతను వెలిదామరగొడుగుకా

ప్రేక్షిగనలవెలినీవు, నేడకయే వీచు నీకు నిది యరుగుదా.

రా—[సహర్షంబుగ] ఆహ! అదే యిది, ప్రేయసీసహాలాపము, అలాగుననే.

చ. పరిమిత మాట హృద్యచుగువాగ్విసంబో నుతోమలంబయా
 సరసము మాధురీధునిబ్రశంసిత మింకను నేనునం జనుకొ
 న్నరకమన విణియం దనరుపంచుముగ బురలించుచునీకికొ
 పరకలకంతకంతదుతి వన్న డెనుకొ ప్రసాదభూమియై.

[విలీకించి] ప్రియురాలు నుజీ యొక్కడ ! ఎట్టి యున్నప్పుచుండ లేఖనం వంద్రా
 తమము ? [చంతట పర్తింపఁబడి బ్రహ్మచారిమోగా దానిని ద్రవేశించుచున్నది.]

రా—[సావేగంబుగ] ప్రేమనీ! ఎట్టిప్పుడే కన్నులకి వచ్చితిని? [అని. కాంగిలించు గోయ
 చున్నాడు.]

ల—అన్నా! విమిది యంద్రజాలమును నిన్నుం గలంచుచున్నది.

రా—[నిర్వర్ణించి,] ఆహా! విమిది నన్ని పేశవిశేషము ! ఎట్లున్న
 మ. ఒకకేలం గయికోబడెం దగ నశోకోర్వీజనచ్చాఖ వే
 రొకకేలం దినచంద్రమన్నరుచి యయ్యుం జెంప యుంపొందెడుకొ
 నుకచంబుకొ లులితంబునై పిఱుండుపై సొంపేదెడుం బొర్లుచుకొ
 బ్రకటంబొగద పక్షలేఖవిగళద్వాపీర్పరుపుపాప్తమై.

[నెండియు విభ్రావించి,] తగు నిది యశోకతాఖరు సఖునిబోలె నవలంబించి నిదురం
 బొంపనది. దీనికా ?

చ. వికసితసీలనీరజసువిభ్రమముం గనం గన్నచోయి ప్రా
 యికనుమతోమలాంగము పహించు నవం శీఘ్రతప్త మెగతయెన్

[నెండియు విమర్శించి,] తగు నిది మనస్సుతోషమునకు, స్వప్నమందం దీనిచే నెవడో
 చూడఁబడినాడు. ఐన, దీనికే,

ఇకకం బలుకం గడంగనపు డెన్నుంబ్రవేశనుశోభం జెన్నునకొ
 బ్రకటముగా ముద్రాశ్రుకణవారము చూడైకరాశి నాం దగున్.

సీత.—[కనులు జెజిచి] అయ్యో ! ఏమి ! ప్రాణిలోకము వేఱువిధముగా నున్నది ? గోదా
 పరిజక్కుర యొక్కడ ? ఎక్కడ నల్లగలుపవలెం బామనిచాయవాండు రాముండు ?
 లంకాపురి యొక్కడ ? ఎక్కడ రాముడే మనుగడగాంగల సీత ? [అని మూర్ఖిల్లిపడు
 చున్నది.]

రా—[భూమినిఁ గూర్చి,]

ఉ. చేనిని దాల్చి గర్భమున దివ్యసతీమణిరన్నగర్భనాం
 గా నుత్తవైతి సార్థకముగాంగను గాంచితి నామధేయమా
 మానినిసీత నీవయిం గ్లమంబునం బొర్లంగం గాంచి యించుకే
 మానువవేల ధాత్రిమతిమాలితో సర్వసహాఖ్య పీవె కా.

కావున దీనిఁ దేర్ప నిన్నే బ్రాధించుచున్నాను. [విమర్శించి] 'కానిచో' నీ ప్రార్థన చేసేమి ?

క. తనకూతురైననీతకొ, జనవుమెయికో సేవచేర్ప సమకట్టనిదో
ఘనకతిన ప్రకృతికయో, తనదుచిడ్డమందు నేని దను యెటు లొదవునో.
అటు లవుటచలర దీనినె యగ్ర్యర్థించుచున్నాను. [అశోక భాషావహిని]

మ. ఇలికాండై ననుశోకయో నిరసభావో శీఘ్రముగాఁ దేర్ప మి
ట్లలగం బల్లపను ద్దశింపను లల్లపబల్లుచుం బల్లుగకొ
మెయంగం దనకంటిసీటి నిది మున్నీశామనం బోసి ని
న్నలరించెంగద ప్రత్యహంబును దయాయఃతైశచిత్తంబునన్.

[సనిహంబుగ,] ఏమి వినిపించుకొనకయే నిరాకరించినది యది అవో! పలాశ
కకృతజ్ఞత, [దిలించి,] సఖ! బాసగీ! డోబడిల్లు మూఱడిల్లుము.

సీత—[డోబడిల్లి,] ఎట్లు నాయొక్క నేస్తకత్తె త్రిబట యొక్కడ నున్నది?

ప్రి—చేలీ! అకాలమనోహరమయిన యీ నీముఖరేఖచే నూహించుచున్నాను మనో
జ్ఞమైనదాని దేనినో చూచినదాన వని.

సీత—చేలీ! ఇది యిట్టే. నే నిప్పుడు కలలో గోదావరిచే కేలఁ గైకొనఁబడిన యుగళం
పురుషోత్తమచేతను, వెల్లుదామరయ్యెల్లిచేతను, గొలువఁబడు నాచుగగిం గనుగొంటిని.

ప్రి—[సహర్షంబుగ] సఖ! పద్ధిలైదవు. సుస్వప్నముగద యిది ?

సీ—[నిట్టూర్చి] చేలీ! అతనియందే యునుపఁబడిన వగవు గలదాననైన నాకుఁ గల
యందు నమ్మిక యెటువంటిది?

ప్రి—చెప్పము. ఎట్లు చింతాస్వప్న మని యెన్నుచున్నావు?

సీ—అట్టే.

ప్రి—కాదు కాదు. అచుంబితముగదా యిది.

సీ—మఱి యేమి యలపడనిది ?

ప్రి—విది తలఁపఁబడనిదో ?

సీ—విది తలఁపఁబడనిదో, అదియు నీజగమునఁ గలదుగదా ? రాము మె-ముచందురుం
బాడనిదగుచును జనకునికూతురు మనుచున్నది. అందుపల్ల నేల యీ నా యునుట
నా వెనిమిటిచే నొప్పురికింపఁబడినదానను.

రా—ప్రియరాలా! నాచిత్తమందు నున్నదాన వయ్యెను, ఎత్తెఱుంగున నాచిత్త మెఱుం
గని దాన వవుచున్నావు?

సీ—కాకున్నా, ఏమని జేసికంటి బొమిడికపుఁ జందమామయందుఁ గండు నెలకొలు

పుదు? ఇప్పటికిని నాపెనిమిటి గాఢాడ నెఱుంగకున్నాఁ డని తలచుచున్నాను.

రా—ప్రియురాలా ! ఇపుడు బాగుగ నాలోచించుచున్నావు.

సీ—క. మొరనెడు నందియయ్యేనికొ, దొర కెఱిగింపదు నను మఱివొలగ వ్రాసే

పొరనెనొ మూగతనం బని, యెరుల ననఁగ నేల దయ్యమొత్తిపి యిడఁగన్.

[తెరలో] ఓ లంకావాసులారా ! సావధానుల రగుచుఁ జక్కఁగా నుండుండు.

క. ఎవఁడో పీఁ డొకకీక. ప్రవరుండు మహాబలుండు స్రాకారంబుకొ

: నవలీల దాఁటి లంకం, బ్రవేశముంజేసె మోతఁ బడనిపిడుగనన్.

[ఇరువురు వెఱపు నటించుచున్నారు.]

[తెరలో మఱియును.] ఓరోరి లంకావాసులారా ! చాలం ద్రాసముచేతను. రాక్షస

రాజకుమారుఁ డప్పుండు పీఁ డరికుపితుఁ డగుచుఁ దానే తదభిముఖముగ ముఖరధను

ర్థరుం డగుచు నరుగుచున్నాఁడు.

సీ.—[నత్రాసంబుగ] చెలీ ! మఱియు నేల యాయశోకవనము వణకుచున్నది ?

ప్రి—[నవితర్కంబుగ,]

ఉ. వెన్నెల యెచ్చనెచ్చవెడనిల్చియేపున శోవఁకాల కా

వన్నుండుత్యక్తలజ్ఞుఁ డయివచ్చెను రావణుఁ డమృత్యునికొ

నన్నుతమాత్యవంశసతి సాధ్వినీ రామనీషణ్ణమాననకొ

దిన్నఁగ బాజ్జగించి మది నెక్కొలుప నిప్పిసాభిముఖ్యుండై.

[అంతట రావణుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సీ—[వెఱపుతోఁ బెడమో మిడుకొని కూర్చున్నది.]

రావ—ఓసీ ! సీతా !

కా. ప్రద్యుమ్నజ్వరవేదనాపరిపతద్యావృత్తిత్యాశ్రయా

ణద్యుస్త్రీకుచకుంభకుంకుమరహోస్యస్తాపరాఘోజ్జ్వలం

బుద్ధుద్గిగ్గజదంతిదంతశిఖరప్రాజ్ఞేభవిభ్యాసిత

ప్రద్యోతోరుజగజ్జయం బిదియె నావక్షంబు ని స్తోశెమన్.

సీ.—[విసమిచేత] నుఱియును రామచంద్రుని మోముచందురునిచే నాకన్దోయినిఁ జల్లఁ జేయఁగలనఁదే!

ప్రి—[కానకింగుఱించి జనాంతికంబుగ] ఓసీతా! ఈప్రకారముగాఁ బ్రలాపించుచున్న

వాని లంకానాథునిని వాకుచే నందాఁక నాదరింపనే.

రా—ఓప్రి జటా ! ప్రలాపించుచున్నవాని నని వచించితివి. బాగు.

రావ—చ. నలుగురినంగ మున్ను వుఱివాతల లుచ్చన మొంది. మొక్క న
 క్కటిమెడవాని కేసి నతితైదళమం బెది వంగ దద్ది నా
 నెఱతల యిద్ది మొక్కచును నీకమలంఘుల లోని జానీ
 కొఱలఁగనిన్నుఁగోరుఁ గడుఁ గూర్చిసి గోప్పతనంబుఁగాంచవే.

సీ—[సంస్కృతము వాక్రయించి.]

శ్లో. నిజేపాణాకృత్యావమశలతికాబాలముబళం
 యయోశ్చక్రే గుంజన్తధువమవతంసంరఘుచలిః
 అపీచాకర్ణామేవచనమిదమాకర్ణ్యచకథం
 విశేష్టాయాక్తం వాం చరితమివమంతగమటిలసౌః.

చ. మును దనచేత గుంజదళిపుంజలసద్యశుశోరుకుట్టలం
 బునితె వతంసమై తగభృగూద్యచాజైత్రుఁడు వేనియం దవే
 వినియును నాదువీను లిట వీనిదురుక్తిని వీల వేల యె
 ప్పుచుగుటిలంకరంగముల పుట్టుచరిత్రమి దొను యుక్తమే.

రావ—పీవై దేహీ ! విలోకనమాత్రముననైన సంతపింతు నన్ను సంభావించవే.

సీ—లే. అపుడు నిరుఁ గాంచులంకేతు నవనితనయ

రావ—[సహర్షంబుగ] వే టెవోకాల మేఁటికి వేఁడె దీవు

దానిఁ చెలుపుము వీఁ డెనియేనిఁజేయు

వసంతలిలకవృత్తము.

మందోదరిస్తతిని మానునురాజ్య మన్నన్, బొందించు నీదుపదముం బరమాదరానన్
 జంద్రాననా బహువచస్సు లిఁకేల నీకై, చెందుం దళాననుఁడు స్వీయశిరస్కహానిన్.

సీత—చెలగునేని భిద్యోకరుచిని జలజిని.

రావ—[సక్రోధంబుగ] హా! దోసకారీ! ప్రాద్దు సెఱుఁగుదుఁబునపులకు నెంత యంత
 రువో, యంత యంతరమా రామ రావణులకు ? [కత్తి దూసికొని] కావున నీ విపుడు
 చంపఁబడుదువు.

రా—[సకరుణంబుగ]

కా. హా సీతా యువు డేక్రియ న్న నెదవే యయ్యో యయో యయ్యయో !

[సగర్వంబుగ]

వీ సీ దయ్యును నీదుచేత పొరిదుశ్చింత్యంబు కూరంబు

[సక్రోధంబుగ]

రా, కాసీపాపుడ యోకులాధముఁడ నిక్కంబోకు నేఁ ద్రుంతు నిఁ

[ససంభ్రమంబుగ]

హాసామిత్రియొనంగు విల్విలు మదీయం బీయ దే దివ్వచా.

ల—ఇది యింద్రజాలభౌంలిచేత.

రావ—ఈచంద్రహాసాని సామాన్యముగాదు. సువోగ్రకరవాలము. కాలచ్యోము. కావున నీవడినే వడినే నీవు రావణభుజాక్షేస భేషజమును గ్రహింపుము.

సీ—కా. ఓరీరాక్షస మానుమాను ముఱి కీయోజం గడుం ద్రేల దే
చూరా నాదగుకంఠసీమ నెవడే నంటం దొరుం డెప్పుడు
శ్రీరామోరుభుజాసీతోత్పల నునుశ్రీధామదామంబునకొ
గూరాత్తుండగు నీకృపాణమున నెకగోల్కొందు ముదేటికిన్.

[చంద్రహాసముంబుగ]

లే. చంద్రహాసమశ్రీరామచంద్ర విరహ, హరిభవాస్తత్తతాత్రాబూర్ను మిశ్ర
కాంతిజితకుక్షిభవచూర్ణకమవుదాల్తు, ధారచేతను కీతలవారి నార.

రావ—ఇకక గాలక్షేప మేల ! అందువల్ల దీని కత్తుక నెత్తుటిచేతక గాళికను దృష్టివొందిం
తును.

—అహహ !

కా. కఱచుం గట్టిదైనెంహికేయుండు శశిం గ్రౌర్యంబునం గోఱుకొ
నెఱుమంటకొ దవవహ్ని గాల్పెడును జన్నేగంధపుంశెట్టునుకొ
మొఱకొవీఱిడిత్రెంచు నుత్పలనరంబు స్సాంభోచేతముకొ
బెఱుపంబద్దిని మత్తహస్తీ పరహానిం జేయు దుష్టుం డహా.

రావ—[వాలంకించుచు,] ఎవడు ? ఎవడుగా యిక్కడ ? నాచేరియంగు గపాల
పాత్ర మిడవలయును. దేన దీని కత్తుక నెత్తురు గోరుచున్నానో ? [అ., అశ
విటవిటపంబునం గేలుసాచుచున్నాడు.]

రా—చ. కువలయదామహోభ నిదిగోపచరించుగృపాణ మియ్యిలా
భవగళమందు నిందుననె ప్రబ్బెడుజేకటి నల్లఁజూడఁగాఁ
దవదనుకైవడికొ జలధిఁ దానె మునింగి యుగంబునర్పముకొ
నవ చెడి ధిర్దిరం దిరుగు సంస్కృతిదప్పెడు నిల్లు నాకహా.

రావ—[విలోకించి, చమత్కారంబుగ] అహా ! ఎట్టిది. యెవనిదో శస్త్రభిన్నమయిన
తలయే నాయుఱచేత నిడఁబడినది. [సవిత్కరంబుగ] మఱి యిది యెవని దవును ?

[నిరూపించి] అయ్యో! చచ్చితి. ఇది యక్షకుచూరునియొక్క శిశ్నుగదా! వృధ యమున నునిచిశొని,] హా! వత్సా! [అని మూర్ఛిల్లి పడుచున్నాడు.]

ప్రి—దేవా! ఊరిడిల్లు మూరిడిల్లుము.

రా—[ఊరిడిలి,] ఎవని కిటు లిది పెండియు: గావలసినది? [మిగుల వగచి] సరే! ఆదుడగపు చుట్టునకు. అందువల్ల ముందుగం దానినే మ్రందింతును. [అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

రా—[సహర్షంబుగ,] ఆహా! విషమే యమృతత్వము నందినది.

ల—అహా! సంవిధానవిశేషముయొక్క చమత్కారము!

ప్రి—[సీతను గౌరవించుకొని,] చెలీ! పుణ్యముచే జీవించుచున్నావు.

సీ—పుణ్యము గానిదానిచే నని చెప్పందగినది.

ప్రి—ఎందు కని?

సీ—ఎట్లు మఱినాకు నపుణ్యముగాదు? ఎందువలన, రామచంద్రు యెడబాటువలనఁ బొడమినవేకినిఁ బోకడ పెట్టుటకై శ్రీరుద్రుని నేను జంద్రహాసమువాదరచేతఁ దొలఁ గింపఁబడనయితిని?

ప్రి—చెలీ! ఇట్లు చెప్ప నొప్పుదు. “జీవన్ భద్రాణి వశ్యతి” “ప్రదిక్కియండిన సుఖములఁ బడయవచ్చు” అని, వాక్య చెప్పదరుగద?

సీ—దీనిచే నేమి? ఈ నామేనిని జల్లంగఁ జేసికొనుటకై నిప్పుం దెచ్చు.

ప్రి—పాప ముపశమిల్లుత. ౨ ఏమిది యపుణ్యము సుదాహరించుచున్నావు?

క. హిమకరరుచియుత మరకత, సుమణిమయ మనోజ్ఞ పట్టసుందరమందుకొ
నమలయజరమునందుకొ, రమణునియెడయం దణితు విరహతాపంబున్.

సీ—అసాన లిడు నీనుడికారముచే నేమి? నీ వాక నిప్పురవ్వఁదెచ్చు. దానిచే నీచెట్లక్రింద రాలియున్న చిదుగులమంటఁబెట్టి నాశోర్కినిఁ గొనసాగించుకొందును.

ప్రి—[హాయి తిరిగివచ్చి] నెచ్చెలీ! ఇచ్చోటు చిచ్చుదొరకనిది.

రా—బాగు. ప్రిజట చతురురాలు.

సీ—[అశోకమును విలొకించి, సంస్కృతముతో.]

శ్లో. కరుణకరుణంచేతఁక్రి మన్నశోకవనస్పతే
ధమానకణికాఘోకాం నామేపురకప్రకటికరు,

ననువిరహిణాం సంతాపాయస్ఫుటీ కురుతేభవాన్
నవకిసలయశ్రేణీ వ్యాజాత్కృశానుశిఖావళిమ్.

ఉ. శ్రీమదశోకమా కరుణాజెందినదానిగఁ జేయుచేతమున్
నాముసుముందటన్ శిఖకణంబొకఁడేనియునుంపు మింపుగన్
బ్రామిడివెల్లడింతుగదవల్లన పాలి నెసంబునం బొరిన్
భీమమహాగ్నికీలతతి జేగవియోగిను లెల్ల మల్లడిన్.

ఇప్పుడీ మ్రుతయొక్కొప్పు యను చేలిచేత నివృత్తునక యిడఁబడియోడి.

రా—[నవిహదంబుగ.]

తే. అయ్యయయ్య యశోకమిదయ్యనయ్య
గా సశోకంబు నాదుభాగ్యంబుకతన

ల—చాలుఁజాలు భీతిచేత. ఇది తలఁపఁ దగనిదిగద ? చెట్టింగలము నొసంగుచున్నదట
ఇది యెట్టిమాట ?

రా— రామవిధివైధునియు నట యేమి యూహ
సేయఁగా నీడువైవకు. చెయిదికడిచి.

సీ—[ముందు బోయి కైక నఁ గొనివచ్చుచు.]

రా—చ. హరిహరికంజశోమలము నైతనరాలెడు సీతచేతిలో
స్ఫురదరుణోత్పలంబు దగుమొగ్గ యనంగ నెసంగుటొప్పు నీ
కరయంగ నచ్చురిత్రమది యల్పెడు సేక్రియంగృష్టవర్జనా
ధరణి బ్రసిద్ధిజెందితికదా. సకలాశనయాశ్రయాశుండా.

సీ—[చేతఁ దాకి నవిహదంబుగ] అక్కటా! నాయొక్క యపుణ్యపరిణామము!
దాననే యగ్నియుం జల్లఁగానయ్యో. అయ్యో! ఇయ్యది యింగలపుఁ దునుకగాదు.
మఱి మానికమా ?

ల—ఎట్టు భాగ్యవంతుల కన్నియును రత్నమగుచున్నదన్న ప్రవాదము . సత్యమే
యయ్యను ?

సీ—[కైకొని,] ఓసీ ! ఇది, స్వామియైన రామభద్రుని ముద్రిక. [దానిగుఱించి కన్నీరు
నింది సంస్కృతముతో.]

శ్లో. యాశైశవాదధిమనోరమ రామచంద్ర
హస్తాంగులిప్రణయినీ సుభగా సువృత్తా,

అన్యేవసా జనకరాజసుతా కథన్ము
లంకామహాగతవతీ మణిముద్రికేత్వమ్.

అ. చిన్న నాంటనుండి శ్రీరామచంద్రుని
కేలివ్రేలుపట్టి కాలె నీవు
వేలు సీత యనంగ పినులపెట్టిలంగ
బొందినావు రత్నముద్రికయహా.

[మఱియుం గరంగులతోనలయముచే లాలించుచు]

ఓసీ! రతనపు మధుటంగరమా! కుశలమా, లక్ష్మణునితోడఁ గూడుకొనియుండు
శ్రీరామచరణములకు ?

హనుమంతుఁడు—[తెరచీరఁ దొలగఁ దీసికొని ప్రవేశించి,] కుశలము. డేవీ! కుశలము.
సీ—అమృతముఖా! ఎవఁడవు నీవు?

మ. విను తారావతి కేను నేవకుడ భావించంగ శ్రీరామభ
ద్రునికి స్థూతను బ్రాణదేవునికిఁ బుత్రుండక హనుమంతుఁడం
ద్రు వసుక లోకులు నిన్నుఁ జంబ దశకంఠం దేగుదేరంగఁ ద
స్సితో భావం బాహ్నిని నిన్నుఁగన్.

ర—అహా! నమిధానముయొక్క హనుమంతు నాభాగధేయముయొక్క చెల్లు!

ల—అహా! సంవిధానముయొక్క చమత్కారము!

సీ—ఓయి భద్రముఖా! మఱి యేతఁ డీతారావతి?

హ—లే. శౌర్యనిధియైనవారికి శాత్రువుండు
లోకబాంధవుఁడైన యీ ర్మనికి సుతుఁడు
రామపాదాబ్జములకు పరానునర్తి
సమతినుగ్రీవుఁడను కపిచక్రవర్తి.

సీ—మఱి యెవనిచేత మానుసులకుఁ గోతులకు నిటువంటి చెలిమి కావించబడినది?

హ—రామబాణముచేతనే.

లే. వారి కేదలదె స్వర్ణోకబహుళతైభ
వంబు మొదటను బిమ్మట వాల్చిన
తారతోడుతఁ దన్నహోదారరత్న
మకుట మర్పిత మితనికి మహితచరిత.

వసంతతిలకావృత్తము.

చిరిలిల్ల కుల్లసిలు సీతరౌ మత్స్యవృత్తిన్
 నంతోష మొందఁగను జక్కఁగఁ జెల్పు నీకున్
 స్వాంతావలత్త జుసిజ్యాన్వనము ల్గురదిద్ది
 ట్కాంతాశియేద్వలును గ్రంధుగఁ గల్గితోడ్తోన్.

[తెరలో,] ఆ. ఎట్టా రాజపుత్రు హంసిం బ యక్షుని
 వానరావశమండ పాతె బటకు
 నిన్ను మన్నిగొనఁగ నెన్నరావజునాజ్ఞ
 నింద్రబిత్తు కార్దుకేంద్ర మూని.

హ—దేవేరీ! కృతకృత్యుడనైతిని. ఇక నన్ను దాచుకొనక ప్రకటించుకొనియెదను.
 కావున నిదిగో నమస్కరించుచున్నాను. సెలవు దీసికొనుచున్నాను.

సీ—ఓయీ! ఊర్పువేల్పుకొడుకా! బడలికలేకయే యీచెడురాకాసిన్సంద్రముం
 దాటుము.

హ—జేవియొక్క యీప్రసాద మూచలఁ బొల్పుచున్నాను. [అని నిష్క్రమించు
 చున్నాడు.]

సీ—చెలీ! మజ్జడా! నింగిద్రిష్ట్యుడై వీనినడవడియంతయుం గనుంగొనుము.

త్రి—ఇట్లుగఁగాక. [అని నిష్క్రమించెను.]

[తెరలో,]

శా. వీరుం డీతఁడు మేఘనాదప్రహితిస్థితాస్తమత్ మ్రుంగమత్

[అందఱును హర్షమును బ్రకటికరించుచున్నారు.]

[మఱి తెరలో]

ఘోరేంద్రారికిఁ జిక్కి బద్ధుడయియుండుం దోచక గాల్పబడెన్

[అందఱు నివిహదమును వ్యక్తీకరించుచున్నారు.]

[మఱియుఁ చెరలో,]

ఘోరిజ్వాలలచేతఁ గాల్పు నహహా పొల్పేడఁగా లంక వీడు

[అందఱు హర్ష విహదముల నభినయించుచున్నారు.]

[మఱియును చెరలూ,]

బేరా వీడలయందు వార్ధిజలమం దార్చున్ స్వవాలాగ్నినిన్.

[అందఱును మహానందమొందుచున్నారు.]

[మఱిం చెరలూ]

అహా! అహా! అహాహా! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము!!!

మ. పొడవుంగుబ్బలినుండి సూర్యుడు నభంబుదాటున ట్టివ్వడి
కడ్డవేలాగమునుండి దాచెడు నహా గంభీరమంభోనిధిన్
గడువేగంబునఁ బుట్టు గాలివలనఁ గాండంబు లిట్టువో
నడుచక్కిం గనుపట్టుఁ బాపదొర యెన్నంబొల్పు సామిరియున్.

సీ—[తెరవంకఁజూచి] చెలీ! త్రిజటా! పుడమిని డిగిలివి. కాన మేలు చెలుపుదాన
వైన నీమేని గౌఁగిలిండుకొందున్నాను. [అని, నిష్క్రమించెను.]

రా—ప్రియురాలా! నన్నుం దిలకింపుమి.

ల—విమిది? లంకావృత్తాంతము ననుకరించినదియై విద్యాధరవిరచితమైన మహేంద్ర
జాలమునందు, మఱిమఱి శ్రమించుచున్నావు.

రా—భాగ్యముచేత మనచేత స్వవిక్రమ కథన విముఖుండయిన మానుమంతుని చరిత్ర
రహస్య మెఱుంగఁబడినది.

[తెరలూ] ఓరఘనాథా! ఇతఁడునుమి,

తే. అతిమదోద్ధతు దశకంతు నడలఁజేసి
మధువనంబున బహుఫలమధువు లాని
వచ్చుచున్నాఁడు త్వత్పదపద్మములను
గనఁగ నంగదముఖులతో మనహనుమయ.

రా—వింటివా? అబ్బాయీ! లక్ష్మణా! కాపున సీపు. రమ్మ. కృతకృత్యుండయిన మాను
మంతుని నెదుర్కొందము.

[అని యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది, అంశ్రీకృత ప్రసన్నరాఘవ నాటకమునందు, పస్తాంకము.

అంధ ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

స స్త మాం క ము

[అంతః బుల స్త్యశిష్యుడు ప్ర వేశించుచున్నాఁడు.]

[చుట్టుఁజూచి] సన్ని వేశమరయనివాఁడైనతిని. అశనియి ల్లెనియని యెనని నడుగుదును ?

[వెండియు విలొకింపు] వీడేల లంకేశమాతామహుఁడును, మహాసంక్రియునగు
మూల్యవంశుని పరిచారకుఁడు కరాళకుఁడీడనే యున్నాఁడు ? బిగ్గరగా,] పఱుఁడా!

కరాళకుఁడా ! [ఇటఁ బ్ర వేశించి,]

కరాళకుఁడు—మునీ ! నమస్కరించుచున్నాను.

ముని—ఇవ్వసిద్ధిఁ జెందుము. విభీషణభవనమును నాకుఁ జెలుపుము.

కరా—అం దేమి ?

ముని—ఏదో యొకసందేశము విభీషణుని కందింప భగవంతుఁడైన పులస్త్యునిచే నేనాశ్చా
పింపఁబడినాను.

కరా—ఇవ్వ డిక్కడ విభీషణుఁడు లేఁడు.

ముని—ఎందునట్ల ?

కరా—ఒకప్పుడు మ్రొక్కుచున్న విభీషణునియొక్క చేలినుండి, వ్రాయఁబడిన యొక
పత్రమును లంకేశ్వరుఁడు సకాతుకంబుగాఁ గైకొని వినోదంబుగాఁ జూపెను.

లే. అభ్యుదయసిద్ధిఁ దమకెట్లు నర్థిఁ గోరు

సుజను లయరాగమున నెందుఁ జూడరుగద

చవిలినాటి శకాంకలేఖనలెఁ దలఁచి

పరసతీఫాలపట్టికఁ బరఁగినఁ గడు.

ముని—అహ ! ప్ర భువగు విభీషణునియొక్క విశ్వాపనాచాతురి. తరువాతఁ దర్వాత.

కరా—అటుపిమ్మట లంకేశ్వరునిచేత సహాసంబుగఁ జెప్పఁబడియెను. సరే, ఎవఁడో

యొక పిఠికివాఁడు చెప్పిన దిది. ఇది ప్ర సిద్ధమేగదా ?

అ. కొఱలు పరవనితల కుచకుంభములయందు

ఘోరవైరి కుంభికుంభములను

బడపు రక్షితక్షేః బరమభీరువు లవి

దృష్టులను బృషక్కన్యృష్టులు మఱి.

ముని—అహా ! లోకముయొక్క నిజచిత్తవృత్తి భూమికానుసారములు వాక్పిత్రములు !
తరువాత.

కరా—అంతట, సప్తజయకోపవిహారుం దగుచు విభీషణుండు లంకేశ్వరునికిఁ జెప్పు
చున్నాఁడు.

చ. శివునిశిఖాస్రజం బయిన సింధువును స్నిరసించుచీలమై
నెవడినకీర్తి యెవ్వనిపెయ్యే కడుగుం దెన లన్న గోదలకొ
దవిలిలి పట్టివాడె నెటు ధాత్రితనూభవవై నయో యిదే
యవును బులస్త్యసంతతి యశోఽబ్జునికిం దగనట్టి కం దిఁకన్.

ముని—పిమ్మటఁ బిమ్మట.

కరా—పిమ్మట.

లే. రోషభీషణపాటలలోలదృష్టి, గర్వమాన నెత్తెబడినట్టి ఖడ్గముష్టిఁ
బొనరురావణుచే వంశభూషణుండు, బెగడ కెడఁ దన్నుబడెను విభీషణుండు.

ముని—[విహసించి,]

లే. అరయఁ గ్రోధాంధుడైన దశాన్యుచేత, సనయకవచుం దయిన విభీషణుండు గాఁడు
పాదతాడితుఁ డాత్మీయభద్రమూర్తి, తన్నుబడెనంచుఁ దలఁచుట దగును మిగుల.

అది చెప్పుము. మఱి యిప్పుడు విభీషణుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు ?

కరా—సరే. రామునినే యాశ్రయించి యున్నాఁడు.

ముని—[తనలో] ఐనకొ, పులస్త్యసంనేశరహస్యమును విభీషణుండు ముందే యనుష్ఠించె.

[ప్రకాశముగ] మఱి యిప్పుడు నీ జేమి యొనరించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నావు ?

కరా—జానకీవిరహవివ్వాలుండగు లంకానాథుని మనోవినోదముకొఱకు నెవఁడో యొక
చిత్రకారుండు రచించినది యీ చిత్రపటము తగ్గోచరముగాఁ గావింప నమర్థుఁ
డగు నొకానొకనిచేత నియ్యవలసిన దిచ్చిత్రపట మని, మాల్యవంతునిచే నాజ్ఞాపింపఁ
బడితిని.

ముని—[సకౌతుకంబుగ] శత్రువు సమీపించియుండ, మహామంత్రియగు మాల్యవంతుని
దిదెట్టియుపచారము ! సరే. ప్రకృతోచితమే. ఇది యేదో కాఁగలదు. [తెరలో]

కా. ఓరీ నూలుము చంద్రమశ్శిలపయి కొఱ్ఱాపివై చందనం
బోరీ హర్షము చామరంబుఁ గడు నే రొప్పంగఁ జంద్రాంశులకొ
సారోదారమృణాళతంతతిచే జానొందఁ బద్మచ్ఛద
స్ఫారాద్బిందువులకొ రవింపు సుమణిస్సగ్వర్వమోరీ వెనన్.

ముని—[స్రోవహసంబుగ, తనలో] లంకేశ్వరున కీశితోపచారము కర్మశముగాఁ గాఁగల

దని శంకించుచున్నాను. విరహానంతపుడైన లంకేశ్వరునికి తీతోపచారార్థముగా నితా
చరు లేల నియోగించబడుచున్నారు ?

కరా—భేదరులును. ఇప్పుడు గదా !

మ. అమృతాంశుండు కరంబులం బులిమెడుకొ హర్షంబుగం గంధముం
గొమఱొందంగను దాళవృంతకలనం గూర్పు న్వసంతానిలుం
డమరం గంజదళాళిఁ దల్పమును నొయ్యం జల్పనన్దేవుఁ డీ
క్రమమారం గొలువంబడు న్సురలచే లంకేశ్వరుం డివ్వడిన్.

ముని—బోరా ! వదరుఁబోతులయొక్క వాగాడంబరసారస్యము !

కరా—[తెరదిక్కు సూచి.] ప్రహస్తుఁ డేల రాజద్వారమును జేరుచున్నాఁడు ? అందు
గలనం జిత్రపట మీతనిచేతి కిత్తును. నీవును పొమ్ము. [అని నిష్క్రాంతులైరి.]

ఇద్ది శుద్ధవిష్కంభము.

[అంతట రావణుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. చిత్రపటహస్తుఁడయిన ప్రహస్తుండును,
రావ—[తనలా]

లే. అకట రాజల్లలాటఫలకసుముఖర, కాంచికాగుణకేశవతయ్య నగుచును

మూసారాచయప్తి నామాననమునఁ, దూఱినది యది నేఁ జేయుదు నీఁక నేమి ?

[విమర్శించి,] అహా ! ఎట్టిపుడు మలినపేషమును బొందినదయ్యెను, జనస్థానమందు
నున్నదానివలె జానకిని సమంచితరూపంగానే కాంచుచున్నాను ?

[విమర్శించి,] కానిచేనియు,

ఆ. మ్రింగి యెల్లరుచుల మించిమించినయిన, కాంతు తెంతయేని గ్రమ్మియున్న

జానుమీఱకున్నె శశిలేఖ ధూసర, యయ్య పేడ్కఁజూడ్కి నాచికినడె.

ప్రహస్తుండు—[చిత్రపటమును విప్పి] దేవా ! ఈ చిత్రపటమును వినోదార్థముగా
విలొకింపుము.

రావ—ఏమిందు వ్రాయఁబడినది ?

ప్ర—ఇంతవఱ కిది, తిమిలిమింగిల వాలాహతి కుశిత సలిలకలభ శోలాహ లోన్నిద్రము
సముద్రము.

రావ—ఇది యేమి ? రత్నాకరమున కుత్తరమున తాపింభపండాభండలధనుస్సహస్రము
ననుసరించి, గగనమును గవీశముగఁ గావించుచున్నది ?

ప్ర—ఇది, యానుగ్రీవపాలితము కవీబలము.

రావ—[నవ్వి,] ఓయి ! వాలిపాలిత మని వాకొనఁదగినది. దీని నేమి గాఁగలదు ? మఱి

చక్రతి లలితులైన యాయుధువు రెవరు జడదారులు ?

ప్ర.—ఈయిరువు రారామలక్షణులు. ఈయిద్వారలో నగ్రజానిచేత సుగ్రీవాధీనముగా నొనరింపఁబడినది వానరబలము.

రావ—[వినకయే] ఓయీ! వీర డేడు, చిలుకుటచేఁ గలిగిన యలలచాలుచే దవ్యుగఁ ద్రోయఁబడి కప్పడికవర్దారోహ కుతూహలుండగు చందురునిచందమున మిక్కిలి చిక్కినమేను గలిగినవాఁ డగుచుఁ దీరముచేరువ నత్తి యత్తమిల్లియున్నాఁడు?

ప్ర.—వీఁడు దర్భశయనుండు, లంకాగమనకౌతుకి, నిజకులగురుని సాగరుని నుపచరించుచున్నాఁడు రాముఁడు.

రావ—ఎట్లు వీర డీవిధముననే, జానకీలాభకౌతుకి, నన్నను నుపచరింపఁగలఁడు?

ప్ర.—ఈకడ విఱికింపవలయు. వీఁడు, క్రుద్ధరాఘవకోదండ ముక్త కాండ పాత కాతర తరళ తిమి మకర పరివారుండు పారావారుండు.

రావ—ఓయీ! వీరు వీరిరువురు కృతాంజలులు వానరభటులచేత సాదరంబుగ బెద్దముని యొద్దికిఁ గొనిపోఁబడుచున్నారు?

ప్ర.—వీర డింతవఱకు నముద్రుఁడు. ఇతఁడో, దేవరయొక్క తమ్ముఁడు, [అని యర్థోక్తి చెప్పఁబడఁగ,] బాంధవవిరోధియైన వీనియొక్క పేరు వక్కాణింప నేల? [అని, మిస్తుకున్నాఁడు.]

రావ—వీర డేమి విభీషణుఁడా? నావిరోధముచే రాము నాశ్రయించుచున్నాఁడు. కానీ!

క. సకలనిశాచరమాళి, ప్రకటమణిప్రపూజితాంఘ్రిపద్మండగు నే
నిక రావణసందర్శన, మకుటిలముగఁ జేయ నర్హుఁ డగునే వీఁడున్.

ప్ర.—[స్వగతంబుగ] ఇది సత్యమే.

రావ—[సకౌతుకంబుగ] మఱి యిది యేమి యక్షరావళిద్వంద్వము?

ప్ర.—సముద్ర విభీషణులంగూర్చి లక్షణునియొక్క వాక్యద్వయ మిదిగద.

రావ—ఇందొకటి చదువుము.

ప్ర.—[చదువుచున్నాఁడు.]

సు. విడుమి త్రాసము నోసముద్రుఁడ కడున్ పేరాము శ్రోధాగ్నిద్రా
వెడుబందీకృతజేవసుందరుల వై వెంపొందుకన్నీళ్లనే
యడరు స్నీమకరీగణం చితనివౌ నమ్మ ల్లకాస్కాంగనో
జ్వలగండస్థలపత్రభంగమకరీసంహారమే చేసెడున్.

రావ—అన్యముం జదువుము.

ప్ర.—[చదువుచున్నాఁడు.]

మ. అడరం జేయుటచే శిరోసతిని రక్షా పేక్ష చే జేరుటక

గడునాన్మృణ్యముగా విభీషణుని లంకక రాజుగాఁ జేయు రా

ముఁ డితం డిచ్చడె యీనరేకునిభుజంబుల్ ప్రాచిభావ్యాధ్యముల్

పుడమిక్ సూర్యజరాఙ్గదంబు లిట పేము స్సాక్షిలై యుందు మా.

రావ—[వినకయే] కానీ. మఱియేమిది యద్ధినుధ్యమునఁ గానఁబడుచున్నది ?

ప్ర—శ్రీరామయశగప్రశ స్థిరచాప్ర బంధము, సేతుబంధము.

రావ—ఆహా ! చిత్ర కారుని చాతురి. ఎందువలన నిది యసత్యమయ్యెను సత్యమువలెఁ జూపెను.

ప్ర—[నవ్వు] ఎట్టిపుడును స్వామి కళికసంభావన ? [తెరయుటఁ గలకలము.]

రావ—ఓయీ ! ఇదేమి కోలాహలము ?

ప్ర—క. ఇది రామచూచరులగు, సుదర్శకపిఠంజరులది సారిదిగ నవనీ

రదములగర్జనమువలెక, గదిరెమగోలాహలంబు గడుబెడెదముగన్.

అందువలన శంకింపం దగినది. మఱి మాఱుసేత సేయందగినది.

రావ—ఆ ! ఏమి యిట శంకితవ్యము ? ప్రతీకారము సేయందగినది ఇందుచే గద !

లే. కపులకోలాహలంబుచే గాంచునాదు, మది ముదంబునె యెంతయు మానసీయ

యైనమండోదరినుమాపురా క్షనుణుల, శింజితముచేవలెం జాల మంజులముగ.

మండోదరి—[ప్ర వేశించి,] అయ్యపుత్తునకు జేజే.

రావ—ఓసిప్రియా ! ఇట నిట.

మం—[నుండు వచ్చి, యశోచితముగఁ గూర్చుండి,] క్రిందు సూచుచున్నది.

రావ—లే. వెలయు భుగ్నాలకము స్థితవిజితచంద్ర, లోకమాలోకమాత్ర వశీకృతకువ

* లయము నీమొగ మిది సురలకు నవీష్య, మింతి ననుఁబోలె నూరక వింతు పేల!

ప్ర—దేవరా! వానరసేనాకలకలమును జింతించుచున్నదివోలె దేవరి యధరీకృతముఖగా నగుచున్న దని యెన్నుచున్నాను.

రావ—ఆహా ! ఇది యేమి చింతావిషయము ? ఓసిప్రియారాలా !

రత్నావళి. ఇది యంగదభుజలతసీలాలక - యిద్ధ లనత్తారకుముదశః

సదయితచారునయనతారాపతి - సన్ముఖవానర సేనయగుక

- ముదితవలెన్నా ముందట దర్పము - మొనయింపనల్వలతిగ నెటులౌ

గదియించుచున్నదియైన నిటం - గందర్పునిదర్పము నాకున్.

మం—వేణుశతమును గలదు. ఇపుడుగద, దేవరకు నకినముఁ జూడఁ గొండసిగరమున నెల

కొనియుండు బోయవల్లెకు నాపనికత్తె నాచే బనుపఁబడియెను. అదియు నక్కడ

నొక్క గుడిసెమండ నుండు సింగపుఁగొదమను బుజ్జగించుచున్న యొకబోయతయొక్క యీపట్టు విన్నవి.

రావ—ఏమది ?

మం—క. నాకపతిపరిభవంబున, నేకాకుమభర్తగర్వనిర్వాహ్యుండ వీ
చోఁ గదిసె శరభనందనుఁ, డీగిరినికటంబునను మృగేంద్రుండ వినుమా.

[జేష మనుసరించి, మఱి ఛాయ.]

క. నాకపతిపరిభవంబున, నేకాకుమభర్తగర్వనిర్వాహ్యుండ వీ
వీడ దశరథనందనుఁ, డీమధరనికటమునందు నేచు నిద్దుమా.

రావ—ఇందిది యేమి విషాదస్థానము ? ఇది మావిషయమం దుదాసీనము.

ప్ర—దేవా ! ఇది వేటువిధమున నెఱుంగఁబడినదే.

రావ—అ ! ఇది యేమి, దశకంఠునియందును శకునవిచారగోచరత.

[తెరలో,]

కా. స్ఫారాస్ఫలితరామలక్ష్మణశుద్ధ్యావర్ణరీయుల్లరీ
ప్రార్థధ్వనితప్రయాధపులకప్రాగ్భరసీరంధ్రితుల్
నైవర ప్రాత్పతదిద్ధకీకకడళీచంచక్రపాణాంచల
దారసూక్ష్మితదోర్బలైకచపలు ల్లర్పింతు రాత్రించరుల్.

రావ—ఇప్పుడు నికాచరవిజయోత్తరము, సమరము.

[మఱియుఁ చెరలో] ఇది.

తే. రఘుపతిః మ్రోల నున్నమర్కటనువీర, సేనయే ముసిండిపండుడా ల్నా నెఱువగు
మొగ మొనరఁ ద్రాగురాకాసిమొనలపిండు, బ్రతరాదిత్యులు చితమోవ్రాతము నన.

రావ—అ ! మర్కటములచే నెట్లుల్లంఠితము ? ఎవఁడురా ఇక్కడ ?

చ. ఒసరిది మున్వినిద్రుని బలోద్ధతు వీగునె గుంభకర్ణనిక
బనుపవలెన హేమ్యతసుభండనముం బవనింప రాముతో
ననుపవలెం జితేంద్రుని మహామహాశూరుని మేఘనాథునిక
ఘనకదనంబు నల్పంగను గ్రచ్చతి లక్ష్మణుతోడఁ జెచ్చెరన్.

[తెరలో] దేవరా ! భవదభిప్రాయాభిజ్ఞుడైన మాల్వవన్తంత్రిచేత ముందే యిది
సమహర్షంబడియెను. ఇప్పుడు గద !

క. రామునితో దుర్భరసంఘామం బొనరించుఁ గుంభకర్ణుండు కడిమి
సామిత్రితోడఁ బోరెడు, ధీమంతుం డింద్రజిత్తు దివ్యులు బెగడన్.

[వెండియ్యం చెరలో]

మ. తనదంష్ట్రాశను లన్న హాకపులు వుద్ధప్రాయులే రూపఱ్ఱ
దననారాచనువృష్టి మర్కటనుహాదావాగ్నులే యాఱగఱ్ఱ
ఘనవీరుం డగుకుంభకర్ణుండును మేఘభానుఁడౌ నిండ్రజి
త్తును దద్దాశరభివ్వయాస్త్రశిఖాయందు నిక్షల్తై రక్కటా.

[మందోదరీరావణులు హ్యూహిల్లిరి.]

ప్ర—దేవా ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

రావ—[ఊఱిడిల్లి] దేవీ ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

మం—[ఊఱిడిల్లి] అయ్యపుత్తుండు కాపాడవలెను. నేనెవ్వగ చీకటి న్ను నిగియున్నాను.

కాన నన్ను లేవనెత్తవలయు నయ్యపుత్తుండు.

రావ—చాలుఁ గాకరకచేత, ఈచంద్రహాసచంద్రుడే నిన్ను స్నేహిల్లిచీకటినుండి లేవనెత్తుచున్నాడుగా ? [కత్తి దూసికొని] నాయ చీయచి గద ?

లే. ఛిన్నభిన్నంబులౌ మరుత్సింధురోరు, కుంభకర్ణక్షకవిచకిలగుణమనోజ్ఞ
మహాహాత్కంఠితాశ్రుచరాక్షులకును, జంద్రహాసమున్చి లననన్న వ మిడు.

[అని, ప్రహస్తునితోడఁగూడ నిష్క్రమించెను.]

మం—అందువలననే యేమో, పోరిపేరిమి యబ్బురమున నిబ్బరమయిన కనులుగలిగిన
విజ్ఞాదరులజంట, యేమేమో మంతనమాడుచు జూడఁబడియెడి. అందుచే నేదో
పెనుగలని పెనుపు వెలయుచున్న దని యెన్నెద. కాననే, అయ్యపుత్తునకు గెలుపు
గలుగ నాయిలుపేల్పులఁ గొలువ నరిగెదను. [అరి, నిష్క్రమించెను.]

[అంతట, విద్యాధర మిథునము ప్రవేశించుచున్నది.]

విద్యాధరుండు—ప్రియారాలా ! ఆలోకింపుము.

మ. రణముక్తాసువులైనరాక్షసులు పీరశ్రీయతు ల్సౌభ్యసం
దును బెంపొందఁగ జొత్తు రంబుజమునందుం దుమైద ల్పంజనాఁ
గ నిక స్వీర్వలచేత భిన్నమయి యాకాశోరుకుంజంబునం
దును ఛిన్నంబయినట్టి తెట్టియ యనం దోఁచుం దినేడ్చింబమున్.

విద్యాధరి—ప్రియఁడా! నీ డేఁడు కలను జలపు వేడుకఁబొడమిన గగ్గురు మొగ్గులఁగల
వాఁడు, పండినబుజముపిండడవివాఁడు. కొవ్వుద్రిష్టరి దండున కెదురుగ నరుగు
బెంచుచున్నాఁడు ?

వి...రుండు—వీఁడు, బంధవధామర్ష దుర్ధరుండు, దశకంధరుండు.

వి...రి—మఱి వీర డెవడను? ఇప్పుడు కాటుకకొండవలె నుండువాడు? గరుడిమాసికము పంటివాడు, వీని కెదురుపడుచున్నాడు?

వి...రుడు—ప్రియా! విచిత్రజవ్యశీలుండు, వీడు నీలండు. మఱి యచ్చెరియముగ, చూడు చూడు.

ఆ. నీలుఁ డేసినట్టి నీలాద్రిశిఖరంబు, దవుల పక్షమునను దశముఖుండు

తలఁచుఁ దరుణి వేయఁ దనచు నీలాత్పలం, బరుచుఁ దవ్వలంబు నగునె యొచ.

[మఱి సకౌతుకంబుగ,] చూడుచూడు.

కా. నీలుం డీతఁడు పంక్తివక్త్రకరసన్నిరేభవాంకంబునకే

రోలంబంబువిధంబునం బరఁగెడుకొ బొల్చున్మలొక్కం డహః

నీలుండుం దశకంఠమామలపయిన్నిలాశ్చలీలాఘ్యుడై

పాలుంగా తిమికిం దిమింగిల మనం బుట్టెం గడుం జీట్టలున్.

వి...రి—చూడుచూడు. వీరడెవడో, రాకాసిఠేని కెదురుగవచ్చుచున్నాడు.

వి...రుడు—వీడు స్వామిపక్షపాతి, విభీషణుండు. [మఱి సవిహదంబుగ] అమాహా!

క. వీయది విభీషణునిపై, నాయొక బ్రయంత్రంబుకై యద్దశముఖుచే

వి...రి—పిమ్మట నేమి?

వి...రుడు—అయది ప్రియవలె నెదరై, నోయనలత్క్షణునిచేత నొగిఁ దాల్చుఁబడెన్.

వి...రి—హా! హతనైతి. చైవముచేత.

వి...రుడు—[సవిహదహర్షంబుగ] అయ్యో!

మ. పారి వర్షించి మహాశుగంబులను దృపుండౌ దశగ్రీవుడై

దరువాతం బహుశాస్త్రులంకగతసంత్యక్తాత్తసౌమిత్రిపై

వరహర్షోరుశుగాత్తులం గపులఁ దోఁపంజేసి రాముండు శ్రీ

హరి క్యామాంగుండు పొల్చు వీరకరుణవ్యామిశ్రుడై చూడుమా.

వి...రి—[సహర్షంబుగ,] చూడుచూడు. రామునారసములగములచే జీల్చుఁబడు నాఁ డగుచు పోవుచున్నాడు, పదిమొగముల రక్కసుండు.

[తెరలో]

తే. వత్స లత్క్షణ యంబకాష్టములఁ జెఱిపు, మయ్యె యువ్వెత్తుగ నమస్తమస్తమయ్యె

భాగ్యమర్కటలమునకు బ్రదిమి రామునకును నయనాంజనం బూర్తిశకును నకట.

వి...రుడు—సోదరశోకకాతరుండగు రామచంద్రుని విలాప మిది. [మఱి తెరలో] ఓ స్వామీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

వి...రి—ఎట్లు ప్రొద్దుకొమరునిచే రామచంద్రుఁ డూఱడింపఁబడుచున్నాడు? అందువల్ల నేమి యిప్పుడు నుడువఁగలఁడు?

[తెరలో] చెలికాండా! సుగ్రీవుడా! నే నే ట్టూరిడిల్లుదు?

క. ఓరాఘవులారా యను, సారవచస్పృధకు ద్రాగి సంయమితలిచే

నోరాఘవ యనుపదవిష, మేరీటిక్ రామహతకుఁ డింకం ద్రావున్.

ఇంతేకాదు.

ఉ. మాపినతల్లికాళ్ళకు నమస్కరణంబు నొనర్చునపు చే

నైపును నెట్టు నాకెలన జాగెడునిచ్చుదృష్టి నయ్యయో

పాపము శాంతనూత మనవాంఛయుఁ గల్గినఁ గర్మశాత్తుఁడే

నీపినతమునిం దొఱుగి యేగఁ జయోధ్యకు రాముఁ డెప్పుడున్.

వి...రుండు—ఆహాహా! కరుణైక్కార్ణవము క్రమ్ముచున్నది. [ఎంతయుఁ జింతిల్లి] వివ
సేమాయె ఇక్కడ నేమో యొక్క-ప్రతీకార మగును. అటుగానియెడఁ బ్రతీకార
మేది? అట్లేని? విధి విపరీతము.

వి...రి—హా! హా! మిగుల బెగడుగొలుపుపని చూడుచూడు. ఈ క్రొవీయును బడి తలల రక్కసునిచే జేయబడిన సంధానము గొండెసిగరముం క్రొవీనును రాముని కెదురుగ వచ్చుచున్నది.

వి...రుండు—చెవులు మూసికొని, పాపము శమించుత. పాపము శమించుత. వీడు,
 లే. కడకడై గంధమాదనఖ్యాతమగు మహాపథమహామహీధర మమరం చెచ్చి
 చేయసామి త్రివిధుడె సంజీవితనిగ, వచ్చుచున్నాడు వడి జగత్పాణిభవుడు.

ਵਿ. . . ਰੀ—ਬੁਝਿਓਨੇ.

వి...రుడు—[సహర్షంబుగ] చూడు చూడు.

ఆ. ఆమ్రహాపథులది యోగంధముననె సో,మిల్లి కనులఁ దెలుచె మించె మఱియు

శౌర్యధుర్యుడగుచు జక్రీకృతశరాసుఁ, డై యొనర్చురాముఁ బ్రాప్తకాము.

[వెండియు సకాతుకంబుగ,] చూడుచూడు. రాఘవానందకందళితవానరపుల లోలా
హలాంకురితక్రోధకళంకితముఖుండు రావణుండు వెండియు రామసమ్ముఖమ్ముగ వచ్చు
చున్నాఁడు. కావున, సావధానముగఁ గాంచవలయును. ఈరామరావణాహవము వీర
శ్రీతులాధిరోహము గదా ?

వి...రి...వలపురు బల్లదులచే గెలువబడిన పవిత్రలరాకానితో సరిగ, నెల్లజగము
లందును వాడిమగుల మేలుబుల్లియైన రాగవునికి జగదపువేడుక, వాడినిరికిఁ దరాజు
నెక్కుట యొక్కరణి నగును ?

వి...యెడు—సత్యము. సకలలాక్షైకవీరుడే రాముడు. కానీ, ఈరావణుడు డేమి సామాన్యుడా! ఈరావణుడు దక్క వేటెవడు జిక్కయినడి నేచె?

కా. నాకస్త్రీకుచకుంభకుమలసన్నాచావిధస్థానక
 శ్రీకాండంబు స్పృకింపజే చెటుకు చేచెక్ వాల్లలూఁ డేఁ డిఁకణ్
 పిఁక, ద్వాంత దివ్యవారణశిరోనిర్వన్ద జివ్యక్షమా
 సైకం దెవ్వనిచేత చానవయశోహచ్చంద్రహాసం బగున్.
 మఱియును.

కా. పోలం బల్కుదు మెట్టు లీదశముఖుం బోరెక్ బడెక్ వజ్రహా
 తాభ ల్నువ్వెడువాఁడు పిఁ డహ విహాయస్సారకాసార స
 ప్తీల స్త్రీనివి పాణిచద్దములు మే లే తా ననంగం గడుం
 గైలాసంబును జంద్రమాళియుతముం గావించె రాయంచగాన్.

౧...రి—మఱి యె ట్టరదమున నున్నబులిమోములరాకాసితో సరిగ నేలపై నున్న
 రామునికిని దెనకువ గనఁబడియెడి?

౧...రుఁడు—ప్రియురాలా! వెఱు పేల? ఇదిగో వచ్చెఁ గదా, కృతాంజలియైన మాతలి
 తోడఁగూడఁ బురుహూతరథము ! వినయారాముఁడైన రాముచే నెక్కఁబడినది.

[తెరలూ,]

కా. హేలోస్తూలితకూల్పితైలములు దల్లేలాపిలోకార్దులంక్
 శ్రీలంకాభయదంబు లింద్రనగరస్త్రీబృందబుదీకర
 శ్రీలంబుల్ జనకాత్మజాకుచలసచ్చికుంకుమాశ్లంబు లే
 మాలోకింతుము పంక్తికంఠజయదోర్వ్యాపారము ల్గొలెడున్.

[మఱియును దెరలూ,]

కా. హేలోస్తూలితకూలిచావములు దల్లేలాపిలోకాభయ
 శ్రీలంక లంకకు భీతిదంబులును స్వస్త్రీబృందబుదీహర
 శ్రీలంబుల్ జనకాత్మజాకుచలసచ్చికుంకుమా శ్లంబు లే
 మాలోకింతుము రామరాజజయదోర్వ్యాపారము ల్గొలెడున్.

౧...రుఁడు—తగునిది రక్షిమర్కటులయొక్క స్వస్వామి వర్ణనానుసారమును బ్రాజ్ఞజన
 మనోహరమునగు వ్యాహరము.

[తెరలూ,]

ఓయి దశకంకుడా !

లే. అకట సౌజన్యముత్తుండ పవుచునీవు, భరుఁడు మారీచుఁడును చాలి యరిగినట్టి
 తొంటిదారిచె యరుగంగఁ గొంటిపిహ, నంధువునఁ బడునంధానుగాంధుని పత్తె.

వి...రుండు—రామ వాక్సాయకముచే హృదయమునఁ గొట్టఁబడినట్టి వాఁడు పంక్తి కంఠుండు సాక్షాతంబుగ నిపు డేమి పలుకఁగలఁడో విందము.

[తెరలో,]

న. ఖరుఁ డన నెంత వాలి యనఁగం గవి మారిచు ఁడన్న జీంక త
త్రరముఖజంతులం దునిమి కాంచెద వేటి కభర్వగర్వమీ
వరయము వచ్చె నీఁ డిట దశాస్యుండు స్వకపురవారణోఘముక్
ఫరసమరంబునం గెలిచి భాసిలంకేసరి వాసిఁ గాంచెడున్.

అటుగాకున్న ;

కా. కేలికేసరికేసరాంచితసటాక్షప్రోలసన్నంజుల

క్రీడాచామరశోమలాలిలవక్రీపీతఘర్తాంబువో

క్రీలుం డీతఁడు పంక్తివక్త్రుండు జయక్రీ గాంచుఁ బంచాస్యన

బ్జీలాళాపముచే నవహ్నుతయశోలిప్పుం డెవండో ననిన్.

వి...రుండు—మిల, యీరావణ వాక్యముచే లక్ష్మణుండు కనలినవాఁడువోలెఁ గానఁబడు చున్నాఁడు ? కాన, నే మని పలుకఁగలఁడో ?

[తెరలో,] దశాననత్వముచే నొండెం బంచాననత్వముచే నొండె, నీ కేమి? ఇవ్వడా!

మ. మదముం బోనిడి యీవిభీషణువలె స్థారాముపాదాబ్జమం

దుఁ దగం జేయటం గమ్ము తుమ్మెవగ సంతోషమ్ము గాం తింకనే

నిది కర్తవ్యము గానిచో మిడుతగానే కమ్ము దుష్టాత్మ దు

ర్షదుండై కూలినకుంభకర్ణువలె రామస్థితబాణాగ్నిలోన్.

వి...రి—ఎటు లిటివల నడనెఱివేలక వాలమ్ముల చిమ్మవీకటి నైఱుపుచున్న పవితలరక్క నుండు రేమొగమువలె నగుచున్నాఁడు.

వి...రుండు—కాని మ్మింతట మార్గణశిరణములచే దానినే దవ్వగఁ జొప్పుచున్న రామ చంద్రుండు చంద్రునివలె నగుచున్నాఁడు. [వెండియు, సకౌతుకంబుగ] ఓసీ ! అనేకాస్త్రవిద్యానిరస్తవిద్యాస్త్రుండును, సావహేలఖండిత శోదండుండును, కుంతి తుండు నగు దశకంతుంగుఁతించి రాముఁ డేమో పలుకవేఁడువాఁడువోలెఁ గానఁబడు చున్నాఁడు.

[తెరలో]

లే. ఆయ్యో ఖండితమిష్టాస్వస మనుచు వగవ, హనరా యింక నేదేని యరుతరాయు ధంబుఁగడఁగుము మఱియు యుద్ధంబున కిపు, డీపు నాతోడఁ బోరాడ నెంచలేని.

వి...రి—విధి వంతయు నేమని యిప్పుడు నుడువునో రావణుండు ?

[తెరలో]

చ. ఎది తననామసామ్యమున కెంతయునై పక కోపమాని యే
బాదవగఁ ద్రావె బల్కలు స్వరుత్సలదృశ్యభిచంద్రహాస ము
య్యది విన వేమి యియ్యదె దశాననబాహుపటీరకాననా
స్వదఫణిచంద్రహాసము విభాజితపార్వణచంద్రహాసమున్.

వి...రుండు--[సకాతుకంబుగ] సావహేలదళిత చంద్రహాసుండును, సోత్సాహహాసుం
డును నైన రామచంద్రుఁ డిప్పుడేమి చెప్పుచున్నాఁడు? [తెరలో] అంతతోనె
రావణుఁ డిపుడు భేదించుచున్నాఁడా?

వి...రి--ఇప్పు డేమి చెప్పఁగలఁడు రావణుండు?

[తెరలో]

అ! ఎ ట్టిప్పుడే లంకేశ్వరుండు భేదించుచున్నాఁడురా? ఓరీ!
మ. పదియాబాహులచేతనే దశదిశల్ ప్రధ్వంసముం బొంద వే
ర్పది యకా బాహులు భారమాత్రములుగా బల్పించు రుద్రుం డగుం
గద యారాధ్యుండు కేశవుండు జడధిం గా గూర్కునెల్లప్పు నిం
కెది కర్తవ్య మటంచు నెంచుచును లంకేశుండు భేదించెడున్.

వి...రుండు--చూడు చూడు.

మ. ధనువుఖడ్గము లోనుగాఁ గలుగుశస్త్రంబు ల్పెడం గ్రుద్ధుడై
తనర న్రావణుఁ డార రామశరకృత్తస్వీయమూర్ధంబులం
గని యువ్వెత్తుగ నింగి నొక్కొకటిచే కైకొంచు వే శ్నేతులకొ
బొనరం బై కెగయించుచుం దనభుజంబు శ్నేయు సార్ధంబులన్.

[మఱియు నవిస్తయంబుగ]

చ. ఎటు లెటు రామదాణములఁ గృత్తములై యెగురం దశాననో
దృఢశిరము ల్నుభంబున దివస్సతి దౌ పులకాంకురాభితో
నటు లటు లేచుఁ బెంపుగఁ బ్రహర్షతరంగము లిందు తేని క
క్కుటిలనికాటమూర్ధచయకుర్దనకృత్యవిసోదనాదృతుత్.

వి...రి--అయ్యో! ఇప్పుడును రాకానితేనిచే జెఱచిడఁబడిన వేలపువెలందుల జూచుట
నా కేల యరిదిగా నున్నది? నలుకఁబడినకొ వీనితలలు వెండియుం బొడముచు
న్నందుననో?

వి...రుండు--విషాద మేల? ఇందుచే రామచంద్రుండు కేవలము వినోదించుచున్నాఁ
డు. ఇప్పుడును గోపించినవాఁడు కాఁడు. చూడు చూడు.

ఉ. ఉల్లమున న్నసింపుచువుయొక్క శిరస్సున నున్నచంద్రులే
భోజిసితామృతోరుప్పషదోఘముహత్త్వము చేతఁబోలె ని
ష్టలవె రామబాణములవైనను గృత్తము లుత్తహంగముల్
బల్లిమఁ దొడకాన్పునిడి బల్తలు మేల్నిగి గల్గుల బెన్దలత్.
అహో ! ఇప్పుడును దుర్వాసనాపితావి నిశాచరేశ్వరుని శివమాఠించుచున్నది.

ఉ. ఈతఁడు రాముఁ డేవఱు నేపునఁ దున్న శిరంబుల స్థితా
స్యాతతహృద్వ్యధం జలువఁ డావఱు కెంతయు సంతసంబునే
యీతఁడు రావణం డెవయు హృత్సరసీరుహమందునుం భరా
జాత నిరంతరంబుగను బక్కంగ నెక్కినియుంటచే గదా.

[తెరలో] ఓ రామా !

క. చెందాడె డేల యీతల, పండులఁ గ్రీడావినోదపరత నిఁకే నీ
పొందుములికిచేతనె యిట, నిండింపుము మాకుఁ గోర్కి నెఱివి జగములన్.

వి...రుండు—సరి ! ఇత్తటిఁ గ్రతుభుజులు త్వరఁబడుచున్నారు. అందువల్ల రాముఁ
డేమి యిట్లుడు చెప్పఁగలఁడు ?

[తెరలో] ఓభుజదండములారా !

చ. ఉడిగి యు మేళుమాళిసయి నొప్పెడియాళలేఖ నొక్కటికొ
గడమ దిగిశమాభులను గల్గినరత్నము లెల్లఁ జెందియ
క్కడిదపుమానికంబులనె కల్గి మదీయపరాక్రమంబునుం
బెడఁ గగుమ్రోతఁ బాడు బలుమేల్కాలనాలిని సీత దాల్చుతన్.

వి...రుండు—ఓయి లంకేశుండా ! సమయజ్ఞుండ వవుచున్నావు. భుజములనే నియో
గించువాఁడవు గావున, ఇప్పుడు భుజమండలమే నీకుఁ బరిచారవర్గము. [చూచి,
సామాతంబుగ] ఓహో ! ఈదశకంతవచనముచే నెట్టి జానకీజాని కుపితుఁడువోలె
గానఁబడుచున్నాఁడు, [వెండియు సహర్ష విహారంబుగ,] చూడు. ౨.

ఆ. వికచకుమరునిసరవిలసితమవుశశి, మణిమయోరుతల్పమునను లీల
నేఁడు పండె నాఁడు నేఁడు పండుఁ బుడమి, రావణండు రామరాగదృష్టి.

వి...రి—కావున నీవడినే జనకనందిని రామచంద్రునితోడఁ గూడఁ గలదు.

వి...రుండు—సరే. ఈమెగా !

లే. పెలుచ నెఱుమంటలను దెనలైలుఁగఁజేయు, నగ్ని లోఁజొచ్చి యుపనిజయఁ గావచ్చె
సమధికద్యుతితో దివసముఖసమయమునను నీగి డెడు నిసకరముకుశమువలె.

వి...రి—చూడుచూడుము. ఇతఁడు తనవారితోడఁ గూడుకొన్న వాఁడగుచుఁ జూలి కలసికెలన నడుగుబెంచుచున్నాఁడు రామచంద్రుఁడు. [ఇపుడు దీనిని కర్ణామృతమును పుటామజానకు నివేదితముగాక ! (అని నివృత్తిమిఠురు).]

[అంత రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతో నుగ్గీనవిభీషణులతోఁ బ్రవేశించును.]
రామ—పీయీ ! ఎట్టిపుడును బొడమెడు నికాచరసేనాసోదరంబు తిమిరనికరంబు? విభీషణుఁడు—ఇంతటం గూడ నిగిడెడుఁగద, రామచారాచకుటుంబసంబు సుధాకరకిరణ వికాసదంబరంబు ?

• సుగ్రీవుఁడు—ఇట్లే యిది. ఇవి గదా ?

ఉ. ఇందుకరాళి పాల్కుడలి నేచిన పెచ్చురువందుఁ జెల్లనై
యిందుశిలాంబుశికరసమేతము నుత్పలమాలికారజో
బృందమునై చకోరముఖభిన్నసముష్ఠిదమై చమత్కృతిం
బొందుగఁ జూపుచుం బొదలు భూరివియోగినిగా త్రవల్లికన్.

ల—అయ్యా ! చూడుము చూడుము.

ఉ. చీకటిగుంపుశ్రీగళుని శ్రీగళోచిగఁ బ్రాచిఁ గ్రమ్మఁగా
శ్రీకుముదాప్రదిధితియు తీరసముద్రపు వెల్వగా నొగిక
గొకచకోరకోకనుఖకోరకితగ్లపన ప్రసన్నదృ
గ్లోకవిలొకితం బగుచు లోక మిడతయుఁ గ్రాలు లీలగన్.

రా—ఇట్టిది. ఇప్పుడు గదా !

మ. ధవళాంశుస్ఫటికాలవాలపలయద్రాగల్గనక్కాముదీ
ప్రపలదల్లవివల్లవంబులననం బ్రాపించి యొక్కింతసే
పు వరశ్రీనిజకోరచంచుపుటకప్రోద్భిన్న కాండతర
త్పవరక్షీరనిరంతరపుత మనక భాసిల్లు సిట్లొకమే.

[వెండియు సవికర్కంబుగ,] ఇప్పుడుగా !

రథోద్ధత. శంకరార్ధతను - కైలకన్యకా
కుంకుమాక్షకుచ - కోరకాకృతికై
బొంకమా శశిమ-నోజ్జమాల్లస
త్పంకభూను కుశ-భంగి నంగుగన్.

[వెండియు సహర్షంబుగ] తప్పుఁడా ! లక్షణుఁడా !

పంచపాదోత్పలమాలికా పృత్తము.

సోముఁడు వీడె యుప్పటిలుఁ జూడు వియన్తణి సాంధ్ పాళికికై
గామభుజంగమూర్ధమణి కామమదాపహాభిమభిమచూ

డామణి తారహారమణి డంబరశంబరవైరినారికాం
 చీమణి సచ్చకోరకులజీవనభాగ్యదభానితాప్తదిం
 తామణి యుజ్జ్వలవాసకనన్నని నిర్జ్ఞాని సన్ననోజ్ఞాడా.

ల—ఇట్లే యిది.

ఈ. చించుచుం గల్వ మొగ్గలను జెల్వజుం దమ్ము? మొగ్గ మొగ్గగా
 వించుచుం గేళిహళి నొదవించుచుం బాంకులం జాల నొంచుచున్
 బెంచుచు వెన్నెలం దెసల వెల్లంగ నే యొసరించు పల్లిం బొం
 గించుచుం గోకిం ద్రెంచుచు మొగిం గ్రసియించు చిరు ల్వెలుంగు గ్లా.

సుగ్రీవుడు—నెయ్యిండా! విభీషణుండా! చూడు. ౨.

పృథ్వీ. శ్చిరాంశునఖర త్రుట-త్తిమిరకుంభికుంభస్థలో
 చ్చల త్తరళతారకా-చ్ఛలవికీర్ణ ముక్తాఘమై
 పురందరహరిద్దరీ-స్ఫురితగర్భసప్తాత్థమై
 కురంగధరసింహ మే-గును వియద్వనీపాటినే.

విభీ—[విలొకించి, నిర్వర్ణించి,]

చ. హరిహాయదిక్షటిరరసహరిసువ్రతముగా సుమాస్త్రసాం
 ధరవిజయాతపత్రముగ నాకరమాసతిదంతపత్రమై
 హరిణసహస్రపత్రముగ నారతికేళికి రాత్రి రామఖన్
 సురజతశీధుపాత్రముగఁ జూడఁబడున్ శశిగోకశేత్రమై.

రామ—సఖుండా! సుగ్రీవుండా! చంద్రచరణములం దిలకింపుము.

మాలిని. ధవళయచితపాల్ - ధ్వస్తపద్మాననశ్రీ
 రచినువిరహతాప-ప్రాప్తతక్ వ్యామలత్తీ
 శివసువిమలతారా-శీకరాసారసిక్త
 నదనిశ యలరించున్ - జంద్రికాచందనాప్తన్.

[వెండియొం జంద్రుని విలొకించి, తవహో,]

అ. అత్రినేత్రజం దని యందు రిందువు నెట్లు, భ్రమముగల్గల బ్రజ్జం బరగువారి
 కీసుధాంతుండు రతియాడితాధరనుధం, గ్రోలుమరునికంటం గ్రాలుం బొడమి.

[విమర్శించి, స్వగతంబుగ,]

ఆ. ఇందు విందు దనుట యెందుల కీయాస, పయసుబిందువుగను బరగు నితడు
 హరిణదృక్-సోలహార్యాస్యముల నెలకొనెడుంగాదె కారితి దనకుం దనర.

[మఱియు మఱుగిడికొని సీతం గాంచి]

మ. తనుమధ్యా యెటులాందు నిండుడు సుధాధామండు దుగ్ధాభికి
దనయుం డయ్యుం ద్వహస్యశోభను లనత్తారుంబలావణ్యవా
ర్థినిధానంబు దరంగి లేక్షణ వొకింటే గమ్ము శితాంశుఁ డొ
దును నీలాబ్జపనీవిహారకలనాధుర్యోర్మహంసద్యుతిన్.

సీత—[సిగ్గుతో మోము వంచుకొంచున్నది. వెండియు, సకాతుకంబుగ నాలొకించి,]
అహా ! వీడే చందురుండు వెలుంగుచున్నాఁడు.

క. ముతుళీకృతారవిందుడు, సకలసతీమానహస్తిసమజమ్మగేంద్రం
డు తువలయానందుడు రజ, నికనం జందనపుబొట్టు సెఱచందురుఁ డొ.

రా—నెయ్యుండా ! సుగ్రీవుఁడా ! చూడుచూడు.

కా. ఇందు శ్రీభువిఁ గ్రమ్ము నిండువనరాత్రీందిశరాక్షీకుచా
స్పందశ్రీకరగంధసారముగ ద్యుశివద్వాప్రక్షీర్ణంబుగ
గందర్వస్ఫటికాలయంబుగను బ్రాక్మాష్టాంగనానాసికం
బందు స్తుతైముగ న్నహేశ్వరజటాప్రాంచల్ల తాంతంబుగన్.

సుగ్రీ—పీయి రఘునాథా ! సుధాంశుకీరణవికాసము పునరుక్తి జెప్పుచున్నది.

రా—ఎటువలె ?

సు—మునుపే.

సీ. కర్పూరమునకంటె గంధసారముకంటె గైతకంబునకంటె గైరవంబు
కంటెను స్వర్గగంగాతరంగముకంటె క్షీరాభికంటెను స్త్రీకటాక్ష
మునకంటె శ్రీస్థితమునకంటె బున్నమవెన్నెలకంటె రేవెల్లకంటె
మానిమనముకంటె మఱిసరస్వతికంటె గైలాసమునకంటె కూలికంటె
దెల్లనగునీడుకీర్తులఁ దేజరిల్లు, సప్తసాగరసహితమా త్మాతలంబు
ధవళధవళంబుగను దుష్టదనుజదమన, రచితసకలజగద్భద్రరామభద్ర.

రా—[సలజ్ఞంబుగ] అశీకవాక్యరికరముచే జాలు.

విభీ—ఎందువలన త్వాతలము ధవళిత మని చెప్పఁబడెనో, అందువలన నిది యశీక మనుట
సత్యమే. సర్వభువనములను భవతీర్తిచేత ధవళితములు గదా ? ఇప్పుడు గా ?

పృథ్వి. నదున్నతమున న్తన- న్తజకచుంబితుంచీఫలా

న్నదన్తధురపీణస్వ-ర్మలిననేత్రసత్ప్రేక్షిమణ్

సుధాకరకరాయితా-ర్జునసుకాంతినతాంతమున్

ద్వదీయయశఃముం గడుం - దనరఁబాడెడు నేర్పడుకన్,

రా—ఓయి లంకేశ్వరుడా ! నీవును గిష్కింధాధీశ్వరుని నే యనుసరించుచున్నావు.

[వెండియు విలగించి] తమ్ముడా ! లక్ష్మణా ! వీడుగా,

స్వగ్ధర. సౌరభ్యోద్రిక్తనక్తం - సమయదశముఖో-చ్ఛంభదోద్దండలీ-

కైలాసంబుం ద్రిలోకి-కలితజయరతీ-కాంతశంఖంబు ప్రాంచ

ల్లోలాక్షీగండము న్స-ల్లులితజలధిక-ల్లోలస్థేనోరుఖండం

బాలాకింపగదే యా-యదనఁ బొదలు నీ-యబ్జుఁ డాకాశమందున్.

ల—[సకౌతుకంబుగ] అమ్మా ! జానకమ్మా ! ఆలోకింపుము.

క. ఔనందము తుముదాదుల, కానందముఁ గొలుపు భిందుఁ డాకాశంబున్

దానుల్లంఘించును హను, మానుం డంబుధినిఁబోలె నహహ కనుమా.

సీత—[సవాత్సల్యంబుగ] ఓయి ! మంచివిన్నెలఁగల లక్ష్మణుండా ! వెండియు సీపుడ

రాగవులవంగడముయొక్క యుక్కనడంపు గందము గాలిమాలి.

ల—అమ్మా ! ఆహనుమంతుఁడు, బందుగుల నలరింప నయోధ్యకు రామచంద్రునిచే బంపఁబడినాఁడు.

సీత—కనుక మన మేల యాలస్యము నేయవలయును ?

రా—[విభీషణు నవలొకించుచున్నాఁడు.]

విభీ—[వెలువడి వెండియుం బ్రవేశించి,] పుష్పకాభిధానమైన విమానరత్నము నారోపింపవచ్చును.

[అందఱుం దాని నధిరోపించుట నభినయించుచున్నారు.]

రా—ఎందువలన, త్రిభువనైకవీరుఁడుగుజేరానుజుఁడు (రావణుఁడు) కుజేరునివలననుండి హరించెనో, యందువలన నిది విమానరత్నమే సరి.

ల—అన్నా ! వెండియు వీడెట్లు కిష్కింధామాహిచ్ఛతీపతులకంటె వీరుఁడని యెన్నఁబడుచున్నాఁడు ?

రా—[విహసించి] వత్సా ! ఇట్టిది.

లే. అట్టిగట్టిబుజంబుల నదుముకతనఁ, గాఁగనిశృబ్దములు దశకంఠకంఠ

ములు దదాలింగితుండయి జలధులుండు, ముంచినకపీం ద్రుఁడవ్వాలికాంచు ఘనత.

[మఱి సకౌతుకంబుగ]

లే. రుడరుణీకృతదృగ్విచరుచికపచితుఁ, డగుచు విజయాధ్యుఁ డైన దశాననుం డె

తనిదియగు బంధనాలయమున వసించె, నతఁడు హైహయపతి స్తుత్యుఁ డర్జునుండు.

ఔనుగాని, ఇతఁడును.

కా. ద్రాక్షిష్ఠాసినికృత్తమూర్ధతతిపాదస్థానమందుం బడన్
 క్షామాపాత్రము గాఁగఁ బిండి శశిలీలం దత్సృజాధారలన్
 వేగం గూర్చి తగం బునర్జనితుఁ గావించె న్నతు వ్రావణున్
 క్షామింపంబడుఁగాత మాశఁడు జగత్సంస్తుక్కుఁ డీశానుడే.

[నిర్వర్ణించి,] ఓయీ ! విమిశ్చేష్టయదును ? త్రికూటశిఖరిశిఖర కంకీరపుండగు పంక్తి
 ముఖుని చరిత్రములు లోకోత్తరములుగదా ?

ఉ. ఎత్తబడంగ నెవ్వనియహీనభుజంబులఁ జంద్రహాళి భూ
 భృత్తు నిరస్తభారత నహింద్రుఁడునుం డల లెత్త దత్సృజా
 భృత్తుమరత్తురాజిరుచు లుద్యదిసాంతులువోలెఁ గ్రాలఁ గ్రు
 చ్చిత్తజవైరిదృత్తయముఁ జేరఁగ నలైన లెఱ్ఱవాఱజే.

అన్నా !

తే. రథ మిదియె చూర్తిమన్న నోరథమువోలె, నెన్నఁబడియెడి నాచేత నిపుడుమాన
 లీలదూరాగతులకేని లేదుశ్రమము, సంతసం బెంతయేనియు నమఱివియెడి.

కా—ఎట్లు దూరమువచ్చినారము ? [విలోకించి] ఇదియిట్లు.

తే. కాండనిధిధాటి మఱిపండకాపనంబు, మేఖలకళిందనందను. లైలంగనెడలఁ
 గదచివచ్చితి మిదియె శిఖండిమండి,తాపనీజంబు చిత్రకూటాచలంబు.

శీత—క్రేఁగంటఁ గాంచి,] అమ్మా ! జమునా ! నిక్కువమయిన మక్కువగలదాన వవు
 చున్నావు. ఎక్కుతమున వెండియు నీకొలమునకుఁ జాడ్కి నిడినదాన వవుచున్నావో,
 అక్కుతమున.

రా—ఆహా ! విడువఁబడిన వైరముగల హ్రూరజంతువులఁ గలదిగనుక నిది భరద్వాజా
 శ్రమము.

ల—ఇది యిట్లు.

క. వీనికగున్నలు లొండము,చే నెఱసింగములబడలఁ జేలఁగుచుఁ బీఠకన్
 మానుగ నేనుఁగుపిల్లలు, మానిచి శిశువు హరిపాల మఱిమఱి గ్రోలున్.
 మఱియును.

ఉ. అడెడుబాలకావళి పదాహతిచేత వినిద్రమైన కా
 ధ్యాలము గోళుల వైగముదూలను బాపిగోసుం భయంబఱిన్
 వ్యాలము కేకిచంచునిహృతాంచితకంచుకమై నిశాప్తని
 బ్రాలసమైన ముంగినది ద్రావెడు సూరుపుగాలి లీలగన్.

రా—అహా! ఎట్లువచ్చినది, చక్రవాకవిలాసినిరథసమయము ప్రభాతసమయము! ఎట్లన్న;

మ. ఇవిగా కైతకధూళిధూసరరుచు ల్వీడింపుఁ డింద్వంశువుల్.
దవలెం బల్చిమనార్థి తీరము జరార్తంబు ల్నిశాంతంబుగా
నివిగో సంవికసత్సరోరుహవనీ దృశ్యాతసంభ్రావ్యముల్
రవిరాజత్కరము ల్వహించు సహహా ప్రాచీమహారాగమున్.

బ—ఇది యిట్లు.

మ. ఇవి గావించును జక్రవాకులకుఁ దా మెంతేనియాశ్వాస మీ
యవి ధావ్వింతాల్లి మునింగినట్టిజగతికొ హర్షంబుగకొ లేవనె
త్తు విలాసంబుగ దిక్సతీతతిని చేతోఁచు న్వసంతంబునకొ
రవివో సత్కరము ల్సరోరుహవనికొ రంజించు నల్లలలన్.

సుగ్రీవుఁడు—[విభీషణుంఁగూర్చి.]

మ. నెరయుం జాల నిశానిశాచరపథానిర్హాటనా మాంత్రిక
స్ఫురితంబుల్ రజనీప్రసుప్తనశిస్తోద్బోధవైతాళిక
స్ఫురణంబు ల్బలజాతకోశకుహరప్రోద్భూతభృంగోఘర్షణం
కరణింకారమహోపదేశగురులక్ష్యంబు వ్విశేకాంశువుల్.

[విలొకించి, సకౌతుకంబుగ,] అహా !

మ. దివసక్రీపదయోజనానుభవప్రాప్తింబోలె ఖాశోకశా
ఖపలత్సత్కలిరోరుపుంజము దిశాక్రీడత్కురంగేక్షణా
స్వసతంసప్రమముం బొనర్చు చుదయప్రాంచత్సహస్రాంశ్వభీ
షవలొకంబు కడుంగడు స్వైలింగడుకొ జానొందగా నివ్వడిన్.

రా—[నీత సవవారించి,]

మ. రవి యెందాఁక సరాగుండై కమలిసీరాజీవకోశోల్లస
త్ప్రవిసివి న్వదలించుఁ దాఁ గరమునకొ భవ్యాళిమాలానుకై
తప మొప్పంగను జొప్పడు న్నటియు సందాఁకం దదంభోజిని
చ్ఛవిమత్కరించుచాదుసీలమణిరుగ్జాలంబు గ్రాలుం బొరిన్.

నీత—[నవ్వి, చూచి,] ఎట్లు వీఁడె పుట్టుచున్నాఁడు.

తే. పాదుపుఁగొండగవిసినందిపొలిచితచ్చి, యెడలఁ దనచల్లనియెడంద సెఱుకపఱుచు
చొందికుంకుమపుంబూఁత నొప్పుచిప్ప, డలరుచున్నాఁడు వేవెలుంగయిన వేల్పు.

రా—ఓసి జానకీ! చూడుచూడు.

ఆ. ప్రచురతరతరంగరంగమాలికయును, మంజులతరహంసమాలికయును
మర్త్యమర్త్యలోకమంగళకారిణి, చరఃశు నౌర కేత్రపర్వ మగుచు.

సీత—[సహర్షంబుగ, దానినే పఠించుచున్నది.]

అయ్యపుట్టెడా! ఇది యిట్లు.

రామ—ఓజానకీ! చూడుచూడు. [సహర్షంబుగ,] ఇది, రఘువలకల్యాణప్రరోహధరణి
ఇది సరయువు. మఱి, సరయువతరంగళికరశీశలీకృతసరిసరగరీసీమంతమణియయోధ్య.

ల—అన్నా! చూడుము చూడుము. భరతాసుగతుడు. పూజలపూర్ణ కలశహస్తుడు
నీయభిషేకముకై సముత్సృకమతి భగవంతుఁ డరుంధతీపతి.

ఆ. గురుయశోదిలీపకులచరమాణిక్య, మఖలదిగ్వికాసకాదిమూల

మగుచు సుదయమొందినట్టిభాస్వంతుని, నిన్నుఁ జూడవేడుదున్నవాడు.

కనుకఁ బుష్పకమవతరింతుము.

రా—వత్సా! (తప్తుఁడా!) అందాఁకం బ్రతీక్షింపుము. సులభసకల మంగళాలాఘం
దును, ఆఖండలాకామందనండును నగుభగవంతుని వివస్వంతునికి నమస్కరించు
చున్నాము.

[సాంజలి యగుచు,]

క. ప్రాచీనుంకుమతిలకము, ప్రాచీనోదయగిరిశిఖరమణి త్రిభువన
ప్రాచుర్యభవనదీపము, నైచెలఁగెడు సూర్యునికి మనభివందనమున్.

[తెరలొ] ఓవత్స! రామభద్రా!

రా—ఆహా! అచ్చతము!!!

సీ. జలజమలఁదోలెఁ జేయుచు నద్వికాసములను మామానసకులను మద మెలర్ప
భానుబింబంబునందుండి ప్రభయఁదోలె, నేదొ యొకవాక్యమిప్పుడె యుప్పతిల్లు.

[మఱియుఁ చెరలొ,]

కా. రామ నేత్రవలకాననతమగి ప్రధ్వంసించంద్రాతప
శ్రీమంతంబగు నీయశోలహరి భాసిల్లంగఁ జేయంగఁజే
భూమి న్నర్జనమాప్రము ల్పఱియు సంపూర్ణంబునా త్వద్గుణో
ద్దామ శ్రీకథనామృతపుష్పముగం ద్రైలోక్య మింపొంచెడున్.

రా—మిగుల ననుగ్రహింపఁబడుచున్నాను.

[మఱియుఁ దెరలూ!]

ఓయీ ! నకలకల్యాణమనుహారామా ! రామా ! పేజేమి పోరువారము ?
 సుగ్రీవుఁడు—ఓయితం డ్రీ ! ప్రభాకరపరిపూర్ణ మనోరఘుఁడు రాముఁడు. ఇందు నేఁగదా!
 బంగారము.

నిజగుణంబులచేత నిర్భరంబుగ మహోన్నతి సమకొనె మున్నె ట్టితలమునఁ - బ్రతిలేమిన్
 పితౄజ్ఞ సభ్యక్షి వెలయంగఁ బాలింపబడి ధర్మచూఢ్యంబు బయలుపడఁగఁ - బ్రజకెల్లన
 మిత్రసుగ్రీవుఁడు పాత్రవిభీషణుడైరి మహారాజు లభిమతముగ - స్వాశ్రయాప్తి
 రావణుండు గ్రుసంగ్రామరంగంబున నయ్యెఁ గథాశేషుఁ డమరవైరి - యబ్రముగా
 చూడఁబడిరెల్లబంధవుల్లోకమెడలి - సొంపునొలుఁ
 గలితబాష్పిల్లనల్లాచనులుగ నగుచు - లలితముగా
 పట్టభద్రుండయై రామభద్రుఁ డొప్పె - భద్రదుండై
 యంద తానందమొందిరి యభిలషితమహార్థసిద్ధి.

అట్లయ్యె నిది యపుత. [భరతవాక్యము.]

శా. ఆబాల్యంబుగ మానవావళికి విద్యాధిక్యమేపొందెడుకొ
 జేవుండొ శివునందు విష్ణువునెడకొ ధీభక్తిసంయుక్తమై
 బైవాదైవ్యతమతాప్తమై వెలయుతకొ బైవారశేషస్ఫుటా
 గ్రూవాసంబున జ్యోవతెం బరఁగు శ్రీయూర్యాలయాళి న్నదా.

శాముఁడు—అందువలన రంకు. పుష్పకమునుండి దిగి గురుజన బంధుజన పౌరజనుల
 నందఱు నానందింపింతుము.

[అని, పుష్పకమునుండి యవతరించుట నభినయించుచు నందఱు న్నిష్క్రమించుచున్నారు.]

గద్యము. ఇది, శ్రీమత్తమమధ్యాంబాకరంబిత శ్రీబిల్వనాథమహాదేవశిష్య తిస్యోపజ్ఞాతర
 సాంఖ్యాచార్య పర్యవితకవితత్వతత్వవిత్ప్రకాండ శ్రీమత్కొక్కొండ వేంకరత్నశర్మ
 వినిర్మితం బాంధ్రప్రసన్నరాఘవం బను నాటకంబు సర్వంబును సమాప్తము.

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారి
 'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.

